

Українська академія банківської справи
Національного банку України

Кафедра економічної кібернетики

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
економічної кібернетики
канд. техн. наук, доцент

_____ С.М. Новак

"__" _____ 200__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю 8.050102 "Економічна кібернетика"
напрямку "Економіка та підприємництво"

Тема роботи: «Моделювання оцінки наслідків лібералізації міжнародної торгівлі
фінансовими послугами»

Виконала студентка 5 курсу, група МЕК-21_____ Л.С. Козьменко

"__" _____ 200__ р.

Керівник дипломної роботи

_____ доц. Д. М. Марченко

"__" _____ 200__ р.

Тема роботи затверджена наказом по академії від "__" _____ 200__ р., №__

Суми - 2007

РЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра

Козьменко Людмили Сергіївни

«Моделювання оцінки наслідків лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами»

Об'єктом дослідження є економіко-математичні моделі, які використовуються для опису економічних систем і ринку фінансових послуг, у першу чергу – опису процесів лібералізації фінансових послуг

Предметом дослідження роботи є моделювання процесів впливу лібералізації ринку фінансових послуг в Україні на стан розвитку даного ринку і економіки країни в цілому.

Метою магістерської роботи є дослідження лібералізації міжнародної торгівлі в секторі фінансових послуг на основі застосування економіко-математичного моделювання, що дозволить проаналізувати вплив лібералізації на ринок фінансових послуг країни.

Головною задачею роботи є вибір економіко-математичної моделі для оцінки наслідків лібералізації фінансових послуг в Україні та проведення сценарного аналізу для визначення наслідків лібералізації.

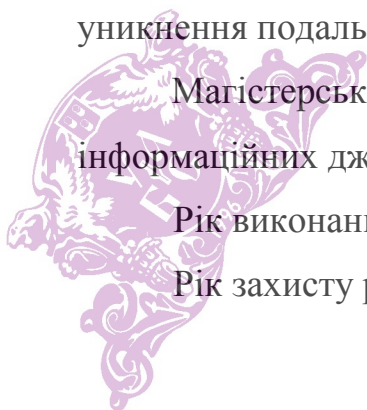
Після проведеного дослідження було зроблено висновок, щодо можливості використання результатів сценарного аналізу, проведеного Земницьким А.В, для оцінки наслідків лібералізації, для умов економіки України.

Одержані результати можуть бути використані для того щоб передбачити можливі негативні наслідки процесів лібералізації та вжити необхідні заходи для уникнення подальших проблем.

Магістерська робота містить 120 сторінок, 6 таблиць, 17 рисунків, список інформаційних джерел з 31 найменувань, 5 додатків.

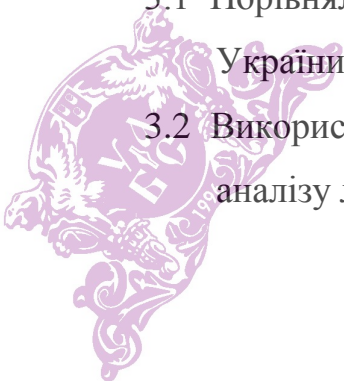
Рік виконання дипломної роботи 2007.

Рік захисту роботи 2007.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ, ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ НИМИ.....	8
1.1 Економічна сутність фінансових послуг, їх місце у економічній системі.....	8
1.2 Поняття послуги в Генеральній угоді про торгівлю послугами.....	16
1.3 Розвиток стосунків між Україною та СОТ у контексті лібералізації ринку фінансових послуг України.....	20
1.4 Проблеми фінансової лібералізації та можливі наслідки.....	30
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДУВИ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ І СЕКТОРУ ПОСЛУГ.....	38
1.2 Економічна система та її спрощений опис за допомогою моделі загальної економічної рівноваги Ерроу-Дебре.....	38
2.2 Застосування прикладних моделей загальної рівноваги.....	47
2.3 Концепція моделювання послуг на основі моделі Дж. Маркусена.....	54
2.4 Сектор послуг у прикладній моделі загальної рівноваги (на прикладі перехідної економіки).....	62
2.5 Математичне забезпечення моделі загальної економічної рівноваги для перехідної економіки.....	65
РОЗДІЛ 3 ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ЗАГАЛЬНОЇ РІВНОВАГИ ДЛЯ СЦЕНАРНОГО АНАЛІЗУ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ТА МОНІТОРИНГ СТАНУ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО СОТ.....	78
3.1 Порівняльний аналіз основних економічних показників країн Росії та України.....	78
3.2 Використання моделі загальної рівноваги для проведення сценарного аналізу лібералізації міжнародної торгівлі послугами.....	88

3.3 Використання економіко-математичної моделі керованого зростання економіки на базі системного підходу для моніторингу економіки України після вступу до СОТ	3
105	
ВИСНОВКИ	111
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	114
ДОДАТКИ.....	117

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З кінця 1980-х років в Україні відбуваються радикальні зміни, які торкнулися практично усіх сторін життя суспільства. В результаті зміни моделі свого розвитку українська економіка стала еволюціонувати у напрямі формування відкритої економіки з ринковим устроєм. При цьому важливим питанням стало набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі (СОТ), яке і зараз є одним з ключових завдань економічної політики країни.

Слід зазначити, що необхідність вступу до СОТ зумовлюється декількома ключовими чинниками. По-перше, у стратегічній перспективі відкриття національних ринків для міжнародної конкуренції означатиме приплив нових технологій та менеджменту, внутрішніх інвестицій, кращий вибір товарів і нижчі ціни для споживачів, а також стимули для розвитку нових форм бізнесу в Україні. По-друге, хоча правила СОТ накладатимуть жорсткі зобов'язання на уряд, вони також забезпечуватимуть захист і компенсацію від дискримінаційних і свавільних торговельних обмежень, що можуть бути нав'язані іншими членами СОТ. По-третє, членство у СОТ означатиме приєднання до системи майже загальноприйнятих правил торгівлі, за якими діють 150 країн світу і які охоплюють понад 95% світової торгівлі та дві третини обсягів торгівлі України.

Реформування української економіки, її структурна перебудова і вихід на шляхи стійкого економічного розвитку особливо гостро ставлять питання ефективного формування економічної політики держави. Економічна політика у відкритій для міжнародної торгівлі економіці не може бути сформульована без урахування взаємовпливу процесів, що протікають в світовій економічній системі. З урахуванням новизни явищ господарського життя багато теоретичних переконань, які в Україні до недавнього часу служили основою для вироблення економічної політики, зараз в значній мірі не відповідають сучасній ситуації. У решті світу технологічний прогрес і активізація багатобічних переговорів з питань міжна-

родної торгівлі дозволили досягти значних результатів у області зниження тарифних і нетарифних бар'єрів, призвели до підвищення трансграничної мобільності капіталу і фахівців. Найбільшою мірою ці зміни торкнулися сектора послуг, міжнародна торгівля якими стає все більш помітним феноменом сучасної світової економіки.

Більшість фахівців сходяться у думці, що приєднання до СОТ має для України стратегічне значення з двох причин:

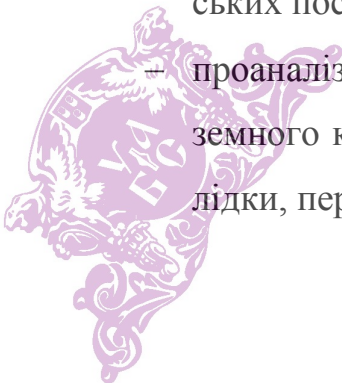
- умова для подальшої поступової, інтеграції України у європейські та світові процеси і структури;
- умова для системного реформування національної економіки згідно з принципами лібералізації та відкритості ринку.

Крім того, інтеграції до СОТ – це ознака сталого розвитку країни – економічного, політичного, соціального.

Мета і задачі магістерської роботи. Основною метою роботи є дослідження лібералізації міжнародної торгівлі в секторі фінансових послуг на основі застосування економіко-математичного моделювання, що дозволить проаналізувати вплив лібералізації на ринок фінансових послуг країни, передбачити можливі негативні наслідки цих процесів та вжити необхідні заходи для уникнення подальших проблем.

Мета роботи зумовила необхідність вирішення таких теоретичних та практичних задач:

- дослідити нормативно-законодавчу базу стосовно доступу іноземного капіталу на вітчизняний ринок фінансових послуг (у тому числі, банківських послуг);
- проаналізувати досвід інших країн (крім України) у питанні доступу іноземного капіталу на ринок послуг (проблеми, негативні і позитивні наслідки, перспективи подальшого розвитку);

- систематизувати і проаналізувати можливі проблеми, які можуть виникнути у фінансовій (і в тому числі – банківській системі України) під впливом іноземного капіталу;
- проаналізувати існуючі економіко-математичні моделі і методи оцінки наслідків лібералізації ринку фінансових послуг;
- обрати економіко-математичну модель для оцінки наслідків лібералізації фінансових послуг в Україні;
- обґрунтувати склад даних інформаційної бази для оцінки наслідків лібералізації фінансових послуг України.

Об'єктом дослідження є економіко-математичні моделі, які використовуються для опису економічних систем і ринку фінансових послуг, у першу чергу – опису процесів лібералізації фінансових послуг. Здійснення ефективних заходів щодо стабілізації економіки України в умовах переходу до ринкових відносин потребує принципово нових підходів до вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів для фінансування національної економіки. Основним механізмом реалізації цих заходів є організація та функціонування системи фінансового ринку України, що забезпечує отримання залучених фінансових ресурсів. Процес організації, функціонування та розвитку системи фінансового ринку в Україні тісно пов'язаний із діяльністю комерційних банків, які є головними інституційними учасниками фінансового ринку. Це зумовлює необхідність удосконалення методики функціонування банків на фінансовому ринку та приведення їх діяльності у відповідність до вимог розвинутої системи фінансового ринку, зокрема та ринкової інфраструктури в цілому.

У останнє десятиріччя, в умовах зміни організаційно-правової форми діяльності суб'єктів економічних відносин, важливого практичного значення, виробничої спрямованості і одночасно проблемності набуло питання ролі комерційних банків в організації та функціонуванні фінансового ринку України. Відсутність єдиної методичної основи організації фінансового ринку України, функціонування

на ньому комерційних банків, є одним з факторів, що обумовили недостатній розвиток фінансового ринку України та діяльності комерційних банків на вказаному ринку.

Предметом дослідження роботи є моделювання процесів впливу лібералізації ринку фінансових послуг в Україні на стан розвитку даного ринку і економіки країни в цілому.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, методи економіко-математичного моделювання, системного аналізу, аналогій та інші.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі, нормативні та методичні матеріали, офіційні статистичні дані Національного банку України та Центрального банку Росії, статистичні дані офіційних Інтернет-сторінок Державного комітету статистики та інших установ та організацій.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ, ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ НИМИ

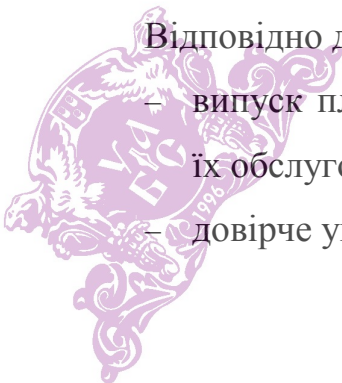
1.1 Економічна сутність фінансових послуг, їх місце у економічній системі

Розкриття зв'язку лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами зі стійкістю банківської системи є особливо актуальним для України. По-перше, однією з пріоритетних цілей її зовнішньоекономічної політики є вступ до Світової Організації Торгівлі, що вимагає розробки дієвих механізмів регулювання впливу його наслідків на економіку. По-друге, відбувається посилення ролі фінансових чинників у розвитку вітчизняної економіки, що підвищує чутливість останньої до процесів у банківській системі.

Згідно Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» під фінансовою установою розуміється юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом [1]. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Відповідно до законів України фінансовими вважаються такі послуги:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;

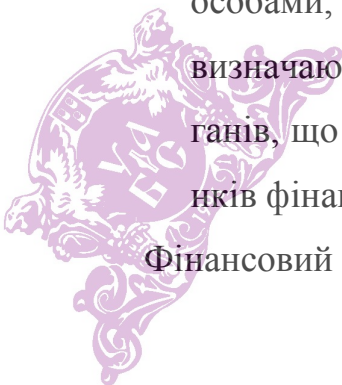

- діяльність з обміну валют;
- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій та поручительств;
- переказ грошей;
- послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення;
- торгівля цінними паперами;
- факторинг.

Також в законодавстві України окреслені вимоги щодо права на здійснення операцій з надання фінансових послуг:

- фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами - суб'єктами підприємницької діяльності;
- виключне право або інші обмеження щодо надання окремих фінансових послуг встановлюються законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг;
- надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа;
- можливість та порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.

Фінансовий ринок слід визначити як систему економічних відносин, пов'я-

заних з мобілізацією, розподілом і перерозподілом потоків грошових коштів між власниками (кредиторами, інвесторами) і користувачами (позичальниками, емітентами) за допомогою фінансових інструментів, що реалізують форму тих або інших фінансових активів, в рамках яких існує єдиний об'єкт купівлі-продажу – грошові кошти [2].

Світовий фінансовий ринок – це глобальна система акумуляції вільних фінансових ресурсів і надання їх споживачам з різних країн на принципах ринкової конкуренції. Його основною функцією є забезпечення міжнародної ліквідності, тобто можливості швидко привертати достатню кількість фінансових ресурсів в різних формах на вигідних умовах на національному рівні.

На розвиток міжнародного фінансового ринку впливають наступні фактори:

- розвиток міжнародної спеціалізації та кооперації;
- динамічний розвиток зовнішньоторговельних відносин країн світу;
- стрімке зростання обсягів фінансового капіталу;
- використання переваг сукупного науково-технічного потенціалу світового співтовариства.

У сучасній фінансовій науці сформувалося п'ять основних напрямів, що розглядають проблематику фінансових систем, – теорії державних (публічних) фінансів, фінансів підприємницьких структур, страхування, міжнародних фінансів і фінансових ринків.

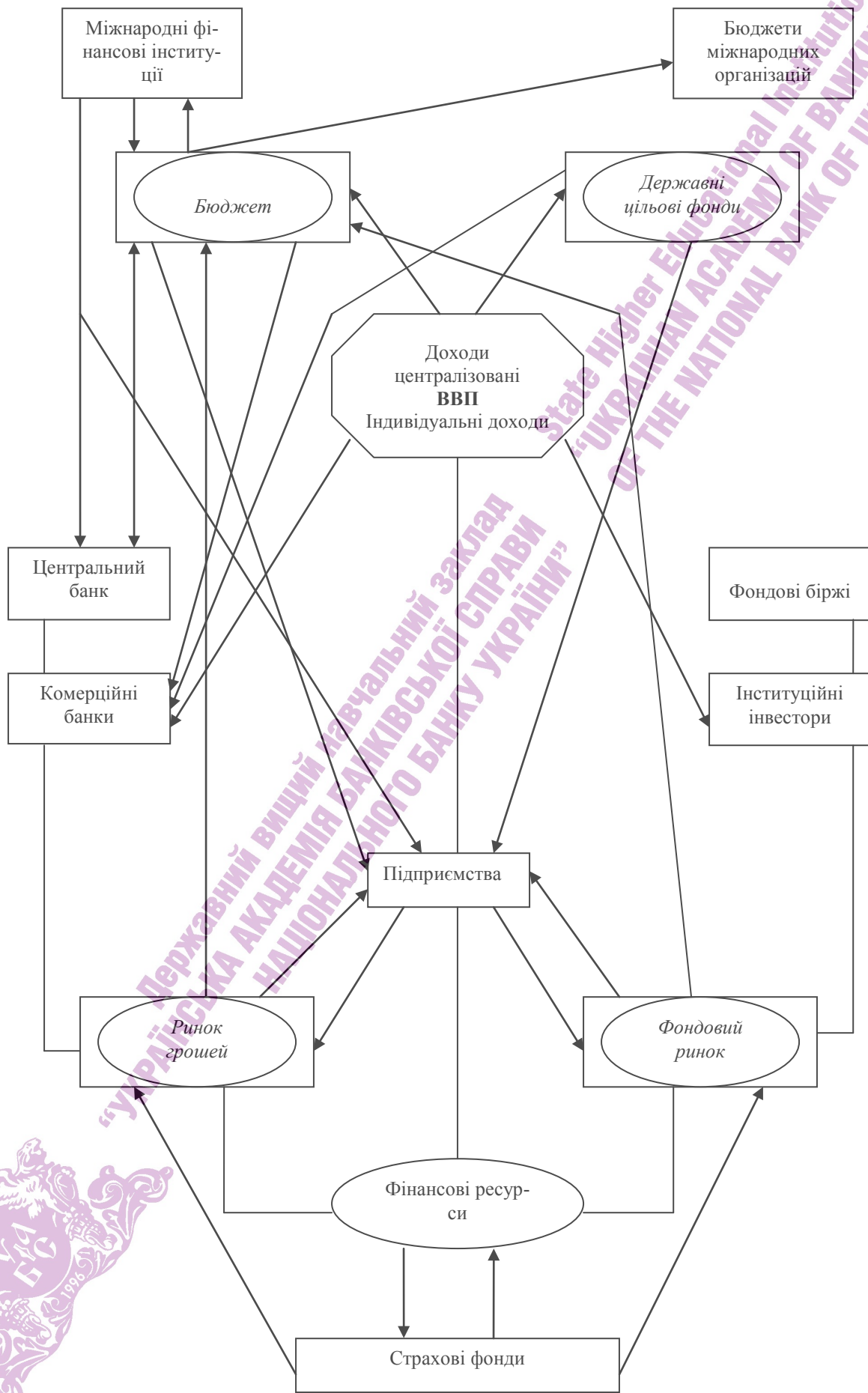
У західній фінансовій науці переважає трактування фінансової системи в контексті функціонування фінансового ринку. Прикладом такого визначення фінансової системи може бути наступне: фінансова система – це сукупність ринків і інших інститутів, які використовуються для укладення фінансових угод, обміну активами і ризиками. Ця система включає ринки акцій, облігацій і інших фінансових інструментів, фінансових посередників (таких як банки і страхові компанії), фірми, які пропонують фінансові послуги (фінансово-консультаційні компанії), і органи, які регулюють діяльність всій цих установ.

У вітчизняній літературі фінансова система розглядається достатньо широко

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

– як сукупність сфер і ланок, які характеризуються специфічними формами і методами фінансових відносин, які мають відповідне законодавче і організаційне забезпечення [3].

Фінансова система безпосередньо взаємозв'язана з відтворювальним процесом: через неї відбувається забезпечення процесу виробництва ВВП, а так само розподіл і перерозподіл його вартості (рис. 1.1).

Завдання фінансової системи обумовлюється функціями фінансів: відтворювальною (фінансове забезпечення безперервності суспільного виробництва), розподільною (опосередковування розподілу і перерозподілу вартості ВВП) і контрольною (здійснення контролю за діяльністю суб'єктів фінансових відносин в процесі руху грошових потоків).

У контексті реалізації відтворної функції фінансова система повинна забезпечити мобілізацію і оптимальне розміщення фінансових ресурсів, способи їх переміщення в часі і просторі, ліквідність і управління ризиками, формування інформаційної підтримки.

Основними інституціями фінансового ринку є установи кредитної системи і інститути загального інвестування, страхові компанії і пенсійні фонди, які формують конкурентне середовище в боротьбі за сфери їх залучення і напряму інвестування. Ця конкуренція створює надійну базу для забезпечення оптимальних пропорцій розміщення ресурсів.

Лібералізація торгівлі фінансовими послугами є складовою фінансової лібералізації і одним із чинників впливу на стійкість банківської системи. Характерною особливістю її є те, що вона спричиняє появу низки внутрішніх та зовнішніх шоків та, робить систему більш вразливою до них. Причому за певних умов лібералізація може мати як позитивні, так і негативні наслідки за рахунок створення шоків або формування умов для вразливості систем до впливу дестабілізуючих чинників, які діють по трьох основних напрямках: зміна інституційної структури банківської системи, стимулювання потоків капіталу та зміна ефективності

банківської системи.

Загально визнано, що в сучасному світі банки надзвичайно важливі для забезпечення функціонування економіки, оскільки це специфічний фінансовий інститут, що пропонує і здійснює широкий спектр послуг, що перш за все відносяться до кредитів, заощаджень і платежів, а також виконуючий інші різноманітні функції відносно будь-якого підприємства в економіці, без здійснення яких діяльність останніх практично неможлива. У ряді випадків, роль банку полягає не тільки у тому, що він розглядається як фірма, що становить один з ринкових інститутів в сучасній економіці, яка надає фінансові послуги, але і у тому, що він здійснює управління грошовими ресурсами суспільства, а також виконує численні економічні функції. Тільки через це вже необхідно забезпечувати високоефективне управління діяльністю будь-якого банку. Результативність управління банком визначається перш за все тим, наскільки забезпечення і надання таких послуг, відповідних суспільному попиту, є якісними і конкурентноздатними в ціновому відношенні. Для цього сучасний менеджмент банку освоює і, відповідно, реалізує таку політику управління банком, яка дозволяє виступати їм в нових ролях. Серед них функції гаранта або організації, що надає агентські послуги; акумулятивні, посередницькі і інші.

Останнім часом, в Україні крім надання традиційних фінансових послуг, таких як: валютний обмін, облік комерційних векселів і надання кредитів підприємствам, ощадні депозити, зберігання цінностей, підтримка кредитами діяльності уряду, чекові рахунки (депозити до запитання), трастові послуги, одержали розвиток наступні послуги: фінансове консультування, управління потоками готівки, лізинг устаткування, пропозиції ризикового капіталу (фінансування витрат по створенню нових компаній).

Таким чином, з погляду функцій і організаційних форм банківські послуги в Україні і управління ними, в окремо взятому банку, зазнають поступових змін. Вони настільки важливі, що сукупність новітніх тенденцій дає підстави для

твердження, що має місце "банківська революція", яка банки наступного покоління і їх менеджмент зробить абсолютно несхожими на сьогоднішні. І це відноситься не тільки до українських банків.

Основні тенденції, що визначають вказані зміни, полягають в наступному. Відбувається зростання числа послуг, посилюється конкуренція, спостерігається дерегулювання банківської справи і фінансових ринків. Подальший розвиток автоматизації банківських операцій став причиною технологічної революції в банківській справі. Все це примусило трансформувати управління банком у напрямі забезпечення консолідації і географічної експансії банків, останнє, у свою чергу, привело до глобалізації. Підвищився ризик фінансового краху банків, що різко змінило відносини між державою і комерційними банками. Ці тенденції істотно змінили банківську справу і, в найближчому майбутньому вони визначатимуть інтерес як до вивчення проблем трансформації банківської системи, так і до управління нею, як в цілому, так і окремим комерційним банком, зокрема.

Функціонування системи управління банком і діяльність його менеджерів повинні бути направлені на досягнення конкретних цілей. Для цього з боку менеджменту банком повинна бути налагоджена оцінка його діяльності. Останню можна оцінити тільки через оцінку фінансового стану банку, яка починається з визначення того, чи була у банку можливість досягти цілей, поставлених перед ним як менеджерами так і акціонерами. Оскільки існують короткострокові так і довгострокові цілі, то в короткостроковому плані, для забезпечення ефективного управління діяльністю банку, акцент робиться на облікові показники роботи банку - чистий процентний дохід; чисту процентну маржу; дохід на одну акцію; прибутковості - активів, капіталу; рівня ризику – кредитного, незбалансованої ліквідності, процентного, недоотримання прибули, неплатоспроможності; операційної ефективності, продуктивності праці співробітників і інші. Що стосується забезпечення стратегічного успіху в управлінні банком, тобто в довго-

строковому відношенні, то упор переноситься на ринкову оцінку акціонерного капіталу, з урахуванням позабалансової діяльності.

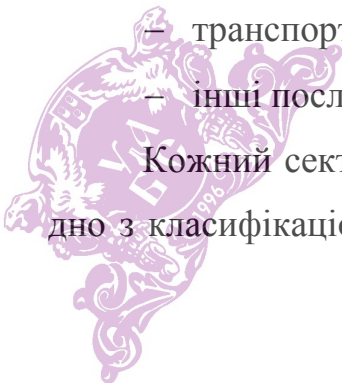
1.2 Поняття послуги в Генеральній угоді про торгівлю послугами

Лібералізація міжнародної торгівлі фінансовими послугами є складовою фінансової лібералізації й одним із основних чинників впливу на розвиток і стійкість банківської системи.

Слід зазначити, що ні в Генеральній угоді про торгівлю послугами, ні в інших міжнародних угодах немає визначення поняття “послуга”, але ж в рамках СОТ їх класифіковано в межах 12 секторів ГАТС:

- ділові послуги;
- послуги в сфері зв’язку та аудіовізуальні послуги;
- будівельні та пов’язані з ними інженерні послуги;
- дистриб’юторські послуги;
- послуги в галузі освіти;
- послуги, пов’язані з захистом навколишнього середовища;
- фінансові послуги;
- послуги в галузі охорони здоров’я та соціального забезпечення;
- туризм та послуги, пов’язані з подорожуванням;
- послуги з організації дозвілля, культурних та спортивних заходів (крім аудіовізуальних послуг);
- транспортні послуги;
- інші послуги.

Кожний сектор поділяється на підсектори. Під фінансовими послугами, згідно з класифікацією секретаріату СОТ, маються на увазі три групи операцій: (а)

страхові операції, (б) банківські та інші фінансові операції, за винятком страхування, (в) інші послуги. При цьому положення документів СОТ не поширюються на фінансові послуги, які надаються державними установами та центральними банками при проведенні кредитно-грошової та валютно-курсової політики.

Таблиця 1.1 – Класифікатор послуг СОТ (уривок)

7	Фінансові послуги	
A	Послуги зі страхування	812
a	Страхування життя, від нещасних випадків та здоров'я людей	8121
b	Страхування, крім страхування життя	8129
c	Послуги з перестрахування та ретроцесії	81299
d	Допоміжні послуги зі страхування (в тому числі брокерські та агентські, з оцінювання збитків, консультаційні, актуаріїв тощо)	8140
B	Банківські та інші фінансові послуги (крім страхування)	
a	Прийом депозитів та інших зворотних засобів (коштів) від населення	81115
b	Кредитування всіх видів, у тому числі факторинг, споживацькі та заставні кредити, фінансування комерційних операцій	8113
c	Фінансовий лізинг	8112
d	Всі види переказу платежів та грошових переказів	81339
e	Гарантії та зобов'язання	81199
f	Торгівля за власний рахунок та за рахунок клієнтів: інструментами (чеки, векселі, опціони, ф'ючерси тощо), валютою, активами, цінними паперами, дорогоцінними металами	81321, 81333, 81339
g	Випуск цінних паперів, у тому числі передплатні послуги, послуги з розміщення, емісії тощо	8132
h	Операції на грошовому ринку за рахунок клієнта (брокерські послуги)	81339
B	Банківські та інші фінансові послуги (крім страхування)	
i	Управління активами клієнта, пенсійними коштами, колективними інвестиціями, депозитарні та трастові послуги, відповідальне збереження	8119, 81323
j	Взаєморозрахунки та клірингові послуги по фінансовим активам, включаючи цінні папери, похідні продукти та інші обігові кошти	81319, 81339
k	Консультаційні та інші допоміжні фінансові послуги (аналіз кредитування, консультування в області інвестицій тощо)	8131, 8133
7B1	Обробка та передача фінансової інформації, в тому числі надання програмного забезпечення	8131
C	Інші фінансові послуги	

При цьому необхідно мати на увазі, що Класифікатор послуг не є невід'ємною частиною Угоди СОТ і носить лише довідковий характер, встановлюючи, що "поняття "послуга" включає будь-яку послугу в будь-якому секторі, за ви-

нятком послуг, які надаються задля виконання державних повноважень”.

ГАТС визначає торгівлю послугами як поставку послуг чотирма основними способами, при цьому під поставкою послуги розуміють виробництво, розподіл, маркетинг, продаж та доставку послуги:

1) З території однієї країни на територію іншої – тобто “трансгранична поставка”, яка передбачає знаходження споживача та постачальника послуг по різні боки кордону в момент надання послуги. Наприклад, надання інформації або консультацій по факсу, вантажні перевезення, здійснення міжнародних розрахунків в режимі реального часу;

2) Пересування споживача в країну, де надається послуга (“споживання за кордоном”). Наприклад, послуги, які надаються іноземному туристу в країні його тимчасового перебування: він користується послугами закладів громадського харчування, організації дозвілля, йому надають послуги місцеві екскурсоводи тощо. При цьому, пересування безпосередньо самого споживача є не завжди обов’язковим: достатньо буде лише пересування власності споживача (наприклад, послуга з ремонту судна за кордоном може передбачати лише переміщення судна); в цьому випадку послуга споживається в місці знаходження власності, а не в місці перебування споживача;

3) Встановлення постачальником послуги однієї країни комерційної присутності на території іншої країни, де має надаватись послуга (“комерційна присутність”); при цьому під поняттям “комерційна присутність” мається на увазі будь-яка форма ділового чи професійного закладу (заснування), включаючи створення, придбання або збереження юридичної особи, філії або представництва. Наприклад, компанія “Макдональдз” засновує в Києві дочірнє підприємство та відкриває мережу своїх ресторанів для обслуговування клієнтів в Україні. В тих випадках, коли послуга надається не безпосередньо юридичною особою, а через інші форми комерційної присутності, такі як філія чи представництво, постачальнику послуги (тобто юридичній особі) через таку присутність надається режим, який діє в рам-

ках ГАТС по відношенню до постачальників послуг. Такий режим має поширюватися на ту присутність, через яку надається послуга, проте немає необхідності поширювати його на якусь іншу частину постачальника, яка знаходиться за межами території, на якій надається послуга;

4) Надання послуги постачальником однієї країни завдяки присутності фізичних осіб цієї країни на території іншої країни (“пересування фізичних осіб”) (наприклад, хірург-іноземець приїжджає в країну для проведення операції громадянина цієї країни). При цьому, оскільки під поняттям “постачальник послуги” мається на увазі будь-яка особа, що надає послуги, то до таких фізичних осіб належать як особи, що надають послуги як індивідуальні підприємці, так і працівники компаній-постачальників послуг (штатні та нештатні).

Звісно, за певних умов фінансова лібералізація може мати позитивні або негативні наслідки за рахунок створення відповідних шоків або за рахунок формування умов для вразливості банківської системи до впливу дестабілізуючих чинників.

З зазначеними напрямками можливе послідовне емпіричне оцінювання впливу лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами, яке полягає у виокремленні якісних та кількісних показників, що характеризують стійкість банківської системи і на які здійснюється безпосередній вплив, та виявленні на основі кореляційного і регресійного аналізу залежності між ними і показниками рівня лібералізації, а також інтегральним показником стійкості. До показників лібералізації належать іноземне входження до банківського сектора за кількістю фінансових інституцій та часткою в активах, показник відкритості фінансових послуг та індекси обмежувальності.

Таблиця 1.2 – Структура фінансових інститутів у країнах-членах ЄС (2004

р.)

Країна	Комерційні банки		Будівельно-ощадні банки		Кооперативні банки		Кредитні союзи	
	Кількість, од.	Частка у валюті балансу всіх фінансових інститутів, %	Кількість, од.	Частка у валюті балансу всіх фінансових інститутів, %	Кількість, од.	Частка у валюті балансу всіх фінансових інститутів, %	Кількість, од.	Частка у валюті балансу всіх фінансових інститутів, %
Болгарія	34	54,9	–	–	–	–	–	–
Кіпр	14	85,8	362*	н/д	–	–	–	–
Чехія	31	71,3	6	5,2	47	н/д	–	–
Естонія	7	78,9	11	0,1	–	–	–	–
Угорщина	30	62,9	183	4,9	6	0,1	–	–
Литва	14	67,1	–	–	–	–	54	0,3
Латвія	23	80,6	–	–	–	–	26	0,1
Мальта	15	88,0	–	–	–	–	–	–
Польща	66	75,1	–	–	607	3,8	–	–
Румунія	39	59,9	–	–	1	н/д	–	–
Словаччина	19	68,2	3	3,6	–	–	–	–
Словенія	20	н/д	30	н/д	–	–	–	–

1.3 Розвиток стосунків між Україною та СОТ у контексті лібералізації ринку фінансових послуг України

Україна подала заявку на приєднання до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) ще у 1993 році, але активна фаза переговорів розпочалася лише у 2000 році. Останні успіхи у проведенні двосторонніх та багатосторонніх переговорів створюють передумови для вступу України до СОТ у найкоротшій перспективі. Приєднання до СОТ може значно збільшити обсяги торгівлі між Україною та ЄС. Технічно членство України у СОТ є необхідною передумовою майбутньої

взаємної лібералізації торгівлі товарами та послугами з ЄС. Вступ до СОТ може також стати ключовою подією, що пришвидшить інтеграцію України до світової економіки. Такий крок не лише засвідчить суттєвий прогрес України у здійсненні економічних реформ, але і водночас стане сигналом про готовність України запроваджувати більш складні реформи торговельної політики.

Зобов'язання та поступки України, зафіксовані у двосторонніх протоколах, покривають практично всю номенклатуру секторів товарів і послуг. Згідно з інформацією Міністерства економіки, після завершення перехідного періоду середній рівень імпорتنих тарифів на промислові товари становитиме 5%. Середній рівень тарифів на сільськогосподарські товари буде вдвічі більшим. Україна збереже експортне мито на товари, які обкладаються вивізним митом сьогодні: брухт чорних металів та лекованої сталі, насіння соняшника, жива худоба та шкіра великої рогатої худоби. Україна погодилась повністю лібералізувати торгівлю послугами через транскордонне постачання, а також торгівлю послугами через споживання закордоном. Крім того, надання послуг через третій режим (комерційна присутність) буде повністю лібералізовано у 139 із 155 секторів. З-поміж іншого, Україна відкриє банківський ринок через надання дозволу філіям іноземних банків вести діяльність на території країни та ринок страхування через надання дозволу перестраховальникам-нерезидентам покривати певні види ризиків. Ці поступки залишались предметом гарячих дискусій до кінця двосторонніх переговорів. Обмеження на торгівлю послугами через комерційну присутність залишаться у сфері освіти, медичних та стоматологічних послуг, поштових послуг, юридичних і аудиторських послуг тощо. Також Україна зобов'язується лібералізувати постачання послуг через четвертий спосіб (присутність фізичних осіб на території іншої країни).

Незважаючи на суттєві поступки та зобов'язання України, членство в СОТ суттєво не змінить рівень захисту внутрішнього ринку. Сучасний торговельний режим України вважається досить ліберальним. У багатьох аспектах Україна на-

дає торговим партнерам ліберальніший доступ на внутрішній ринок ніж багато членів СОТ. До цього часу країна здійснила більшість реформ, щоб виконати свої зобов'язання у відповідності із двосторонніми протоколами та угодами СОТ. Зокрема, починаючи з 2004 року, Парламент прийняв ряд законів, які гармонізують законодавство у сфері торгівлі з угодами СОТ. Прийняті закони та нормативні акти стосуються технічних стандартів, антидемпінгової та компенсаційної практики, митної оцінки, прав інтелектуальної власності тощо. Протягом 2005 року Парламент вніс зміни до закону «Про митні тарифи», зменшивши ставки для більш ніж 70% номенклатури Гармонізованої системи. Деякі з діючих тарифів є нижчими, ніж максимальні значення, зафіксовані у двосторонніх протоколах. Також Україна скасувала всі обмеження щодо частки іноземного капіталу у статутних фондах компаній. Два обмеження, що залишились, стосуються інформаційних агентств (частка іноземного капіталу у їх статутних фондах не повинна перевищувати 35%) та компаній, які займаються розповсюдженням друкованих видань (обмеження іноземного капіталу становить 30%). Перше обмеження буде збережено; однак друге повинно бути скасоване після вступу до СОТ.

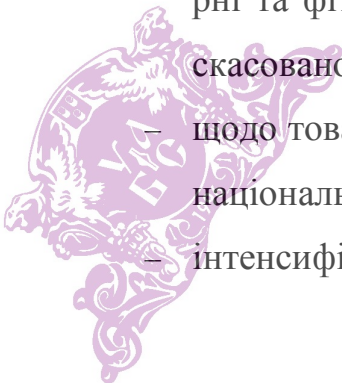
Доступ українських виробників на ринок ЄС також було лібералізовано, а поточні тарифи не є значною перешкодою для експорту з України до ЄС. Згідно з оцінками Світового Банку, Україна отримує значні вигоди від преференцій, наданих ЄС в рамках Генеральної системи преференцій (Світовий Банк, 2004). Близько третини обсягів експорту до ЄС звільнені від сплати ввізного мита згідно з ГСП, третина обкладається преференційними тарифами згідно з ГСП і лише одна третина обкладається за ставкам режиму найбільшого сприяння. Таким чином, вступ України до СОТ не вплине значною мірою на рівень тарифних бар'єрів з боку ЄС щодо українських товарів.

Прогрес у лібералізації ринків товарів був досягнутий значною мірою завдяки двостороннім угодам між Україною та ЄС. Текстильна угода, підписана між сторонами у 2000 році, вимагала від України зниження митних тарифів на

імпорт товарів текстильної промисловості. У свою чергу, ЄС зняв квоти на українські текстильні вироби. Двостороння угода створила міцну основу для успішного та системного усунення торговельних бар'єрів у цьому секторі. Поступова лібералізація торгівлі текстильними виробами створила передумови для адаптації економіки до функціонування в умовах членства України в СОТ.

Однак, окремі торговельні бар'єри і досі залишаються значною перешкодою для взаємної торгівлі, і вступ України до СОТ може значно покращити ситуацію. Вступ до СОТ сприятиме зростанню обсягів торгівлі між Україною та ЄС через кілька механізмів:

- обидві сторони отримають режим найбільшого сприяння на ринках один одного на постійній основі. Режим найбільшого сприяння поширюватиметься на всю номенклатуру товарів і послуг, якими торгують Україна та ЄС. У той же час, ЄС зможе і надалі зберігати преференції, надані Україні в рамках ГСП;
- ЄС та Україна скасують всі види кількісних обмежень, оскільки вони суперечать ГАТТ. У подальшому квоти будуть використовуватися лише як елемент захисних заходів або у випадку критичних проблем із платіжним балансом;
- митні процедури стануть простішими. Україна повинна буде повністю дотримуватися вимог угод СОТ щодо митної оцінки, правил походження товару, ліцензування імпорту, які мають спростити експортні та імпорتنі процедури;
- багато видів нетарифних бар'єрів (невиправдані технічні вимоги, санітарні та фітосанітарні заходи, громіздка система сертифікації тощо) буде скасовано;
- щодо товарів і послуг, створених на території сторін, буде запроваджено національний режим;
- інтенсифікується гармонізація технічних стандартів України та міжнарод-

дних норм.

Повна лібералізація торгівлі послугами означає свободу надання послуг та свободу заснування. Для торгівлі послугами між ЄС і Україною це може означати, що на основі принципу оборотності надання послуг не буде обмежуватися ані в ЄС, ані в Україні. Таким же чином, ані Україна, ані ЄС не повинні обмежувати свободу заснування компаній або дочірніх компаній з огляду на громадянство власників або продавців послуг. Зростання добробуту в цьому випадку буде позитивним завдяки більш ефективному розподілу ресурсів, що буде більшою мірою відчуватися на ринку України. Крім того, лібералізація певних видів послуг (наприклад, транспорту, фінансових і страхових послуг тощо) може принести додатковий позитивний ефект у формі нових прямих іноземних інвестицій, які потрібні Україні.

Прогрес у лібералізації торгівлі послугами буде поступовим. Навіть старим 15 країнам-членам ЄС ще не вдалося створити внутрішній ринок послуг, який би функціонував на повну потужність. Галузями, де регулювання є найбільш розвиненим, є транспорт, роздрібна торгівля та телекомунікації. Бар'єри у торгівлі послугами між старими і новими членами є ще більшими. З цієї причини, суттєва лібералізація торгівлі послугами між Україною та ЄС не видається реальною у найближчому майбутньому.

Однак за умови майбутньої лібералізації у відповідності з ГАТС та в рамках деяких спільних проєктів, запланованих у найближчому майбутньому, можливо, будуть зроблені кроки на шляху до пом'якшення обмежень, принаймні щодо певних видів послуг між ЄС та Україною. Найімовірніше, це будуть транспорт, телекомунікації та фінансові послуги. Огляд можливих кроків щодо пом'якшення бар'єрів у секторах транспорту та телекомунікацій подається у наступних підрозділах.

Сучасна модель торгівлі послугами між ЄС та Україною є типовою для північно-південного типу торгівлі. ЄС є нетто-покупцем транспортних послуг, що є

свідченням поганої інфраструктури в Україні та обмеженого доступу на ринок. Що стосується подорожей, нетто-покупцями є українці. Комунікаційні послуги не є важливою частиною торгівлі між ЄС та Україною, хоча ЄС є тут нетто-покупцем. ЄС також імпортує з України професійні, комерційні та технічні послуги, що, можливо, є свідченням відтоку високопрофесійних українських працівників. ЄС продає Україні послуги у сфері інформаційних та комунікаційних технологій, наприклад, комп'ютерні та фінансові послуги, а також капіталомісткі послуги, наприклад, будівництво. Загалом, потоки послуг між Україною та ЄС склали у 2003 році менше 1% загальних зовнішніх потоків послуг ЄС.

Світова організація торгівлі була створена на основі Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) згідно з рішенням Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів і почала діяти з 1995 року як об'єднання держав, спрямоване на створення і підтримку системи юридичних норм міжнародної торгівлі. Членами СОТ є 148 держав та окремих митних територій, на які припадає приблизно 95% обсягу світової торгівлі.

Головним завданням СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, забезпечення її справедливості та передбачуваності, сприяння економічному зростанню та підвищенню економічного добробуту людей.

Україна веде активні переговори щодо вступу до СОТ. У процесі переговорів від 2 серпня 2004 року було прийнято Рішення Генеральної ради СОТ у вигляді рамкового тексту зобов'язань, який включає, в тому числі, і торгівлю послугами.

Сьогодні досягнуто згоди щодо рекомендацій із завершення переговорного процесу у сфері торгівлі послугами та визначені конкретні напрямки та графіки подальшого переговорного процесу України в рамках вступу до СОТ. Вступ України до СОТ матиме значні наслідки для небанківського фінансового сектора економіки. Держфінпослуг бере участь в узгодженні Графіка специфічних зобов'язань України в секторі «Фінансові послуги», підсекторі «Послуги страху-

вання та послуги, що мають відношення до страхування».

На сьогоднішній день Законом України “Про страхування” передбачається, що страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками-резидентами України. В ході переговорного процесу щодо вступу України до СОТ у межах зазначеного підсектора узгоджується питання щодо можливості надання страхових послуг прямими філіями іноземних страхових компаній з визначенням перехідного періоду, протягом якого діяльність прямих філій іноземних страхових компаній буде заборонена.

Слід зазначити, що допуск на страховий ринок України філій іноземних страхових компаній одразу після вступу України до СОТ негативно вплине на стабільність розвитку вітчизняного страхового ринку. Насамперед це призведе до загострення ситуації з легалізацією (відмиванням) доходів і фінансування тероризму в фінансовому секторі та створення перепон для держави в боротьбі з ними, що значно ускладнить виведення України з процесу активного моніторингу FATF.

Оскільки відповідальність філії страховика-нерезидента за її зобов'язаннями перед страхувальниками несе страхова компанія, яка відкрила таку філію, то при виникненні непередбачених обставин, наприклад, закриття головною компанією своєї філії в Україні або неповне виконання зобов'язань перед страхувальниками-резидентами України, можуть виникати проблеми стосовно визнання та виконання на території іноземної держави рішень судів України про стягнення з страховика-нерезидента страхового відшкодування на користь страхувальників України. Це відповідним чином відобразиться на рівні захисту інтересів клієнтів та довіри населення до страхового сектора.

Запровадження ефективного нагляду за філіями іноземних страховиків потребує певного часу, в тому числі щодо нормативного врегулювання діяльності філій, налагодження двосторонніх зв'язків з іноземними регуляторами тощо.

Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про внесення змін

до Закону України «Про страхування» від 7 липня 2005 року за N 2774-IV, положення якого регулюють діяльність філій іноземних страхових компаній в Україні та наберуть чинності через п'ять років після вступу України до Світової організації торгівлі.

Відповідно до положень вищевказаного Закону до страховиків, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, віднесені зареєстровані Держфінпослуг відповідно до Закону України «Про страхування» та законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі - філії страховиків-нерезидентів).

Також Законом визначені такі умови відкриття в Україні філій страховиків-нерезидентів:

1) держава, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, не належить до держав, які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а також співпрацює із Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

2) між уповноваженим органом із здійснення нагляду за страховими компаніями країни, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, та Держфінпослуг підписано меморандум (укладено угоду) про обмін інформацією;

3) за страховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації страховика-нерезидента здійснюється державний нагляд;

4) між Україною та країною, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, укладено міжнародний договір про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування;

5) страховик-нерезидент розташований на території країн або окремих територій, які згідно з рішенням Організації економічного співробітництва та розвитку ООН не мають офшорного статусу, або на території інших країн, якщо не-

офшорний статус такого страховика підтверджений висновком відповідної торго-во-економічної місії;

6) рейтинг фінансової надійності (стійкості) страховика-нерезидента відпо-відає вимогам, встановленим Держфінпослуг;

7) мінімальний розмір гарантійного депозиту на рахунках уповноважених банків-резидентів, які мають ліцензію на здійснення операцій на усій території України та не перебувають на момент розміщення такого депозиту у процедурі санації, фінансового оздоровлення чи банкрутства, на момент реєстрації філії є не меншим за мінімальний розмір статутного фонду страховика-резидента, встановлений у статті 30 Закону України «Про страхування». Зокрема, мінімальний роз-мір статутного фонду (гарантійного депозиту) страховика, який займається вида-ми страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється у сумі, еквівале-нтній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, - 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України;

8) наявність письмового безвідкличного зобов'язання страховика-нерезидента про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з ді-яльністю його філії на території України;

9) страховикам України надане право відкривати свої філії на території іно-земної держави, в якій створений і діє страховик-нерезидент.

Визначені вимоги відкриття філій страхових компаній-нерезидентів сприя-тимуть:

- належному захисту прав споживачів;
- створенню конкурентного страхового ринку в Україні;
- налагодженню двосторонніх зв'язків з іноземними регуляторами;
- неможливості здійснення діяльності, спрямованої на відмивання коштів та нелегальний вивіз капіталу з України.

Головною умовою лібералізації доступу на ринок банківських послуг, яка визначена Генеральною угодою про торгівлю послугами (ГАТС), є лібералізація

доступу іноземного капіталу на внутрішній ринок банківських послуг, а також лібералізація руху капіталу.

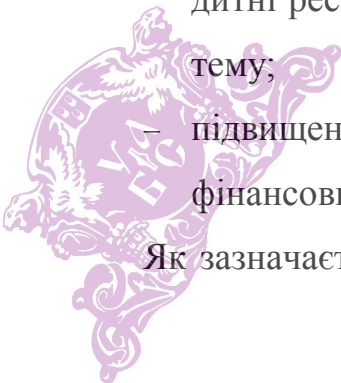
Важливим обмеженням у сфері банківських послуг, що є предметом переговорів із СОТ, є відсутність можливості створення в Україні філій іноземних банків, які не мають власного капіталу та статусу юридичної особи. У випадку, якщо такі можливості буде передбачено в національному законодавстві, можна прогнозувати наступні позитивні наслідки доступу філій іноземних банків на ринок банківських послуг України:

- створення некапіталізованих філій може значно інтенсифікувати залучення іноземних банків до фінансового ринку України, це повинно призвести до здешевлення кредитів для бізнесу;
- зростання рівня обслуговування трансакцій у банківській системі, скорочення їх термінів, розширення спектру послуг, вдосконалення технологій їх надання;
- збільшення обсягів кредитування через такі установи (оскільки власний капітал материнських банків є значно більшим дочірніх);
- поліпшення трансформаційної функції банківської системи в процесі розподілу кредитно-інвестиційних ресурсів;
- прискорення реформування банківського сектору [5].

Проблеми, які можуть виникати у зв'язку з допуском філій іноземних банків на ринок банківських послуг:

- ускладнення нагляду за такими установами;
- здатність іноземних банків запропонувати дешевші ніж українські кредитні ресурси створить тиск на більш слабку українську банківську систему;
- підвищення вразливості банківського сектору до коливань на світових фінансових ринках.

Як зазначається у звіті Центру наукових досліджень НБУ «Вступ України

до Світової організації торгівлі та розширення Європейського Союзу: наслідки для банківської сфери», за умов функціонування ринкових механізмів лібералізація руху капіталу сприяє ефективному перерозподілу фінансових ресурсів, прискоренню темпів економічного зростання.

Вступ України до СОТ також буде мати опосередкований вплив на банківську систему внаслідок зміни обсягів та структури експортно-імпортних операцій та пов'язаних з ними фінансових потоків.

1.4 Проблеми фінансової лібералізації та можливі наслідки

Вплив лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами на стійкість банківських систем, наприклад країн Центральної та Східної Європи, відбувається за трьома напрямками:

- через зв'язок іноземного фінансування з циклічністю економік приймаючої країни та країни походження;
- через можливість фінансового “зараження” внаслідок крихкості іноземних банків та канал “спільного кредитора”;
- через зміни ефективності банківської діяльності внаслідок входження до банківського сектора іноземних посередників.

Лібералізація міжнародної торгівлі фінансовими послугами практично не впливає на стійкість банківської системи, що підтверджується наявним зв'язком між показниками лібералізації (іноземним входженням до банківського сектора за кількістю фінансових інституцій та часткою в активах, індексами обмежувальності) та індексом стійкості банківської системи. Наприклад, для країн ЦСЄ не існує суттєвого статистичного зв'язку між зазначеними показниками.

У контексті досліджуваної проблеми неможливо не приділити уваги статті Я. Белінської, присвяченій проблемам валютно-фінансової лібералізації, яка про-

аналізована нижче.

На думку вказаного автора, лібералізація валютного регулювання – це поступове зняття валютних обмежень на поточні та фінансові операції платіжного балансу, а також зменшення втручання центрального банку та органів влади у функціонування валютного ринку. В процесі лібералізації інструменти прямого валютного регулювання поступово заміщуються непрямими важелями, які діють опосередковано – через вплив на поведінку суб'єктів валютно-фінансових відносин.

До операцій із капіталом, що підпадають під дію Кодексу лібералізації, прийнятого у 1961 році, належать: прямі інвестиції та їх ліквідація, операції з нерухомістю та цінними паперами, що обертаються на ринку довгострокового позичкового капіталу, операції грошового ринку з оборотними кредитно-грошовими інструментами та незабезпеченими вимогами, а також з іншими допоміжними (резервними) фінансовими інструментами, операції з інструментами колективного інвестування, комерційні та фінансові кредити, операції застави та гарантування, депозити, операції з іноземною валютою, страхування життя, операції з капіталом приватних осіб, фізичне переміщення капітальних активів, реалізація заблокованих активів [6].

За своєю суттю лібералізація валютного регулювання є принципом проведення валютної політики на певному етапі розвитку країни.

За сферою охоплення виділяють внутрішню і зовнішню лібералізацію.

У процесі внутрішньої лібералізації знімаються бар'єри, що заважають міжгалузевому перетіканню капіталів, створюються ефективні механізми акумулювання заощаджень та їх перетворення в інвестиції, удосконалюються інструменти валютного та грошово-кредитного регулювання, стимулюється розвиток фінансових ринків.

При зовнішній лібералізації знімаються обмеження на проведення валютних операцій з капіталом. Це полегшує доступ суб'єктів господарювання до ресурсів світових фінансових ринків, створює сприятливі умови для здійснення іноземних інвестицій і діяльності транснаціональних корпорацій.

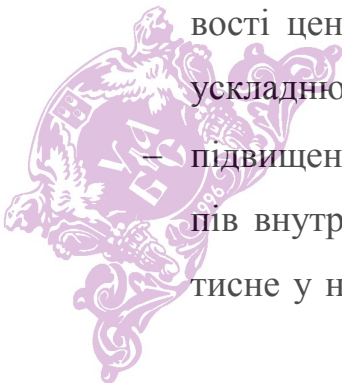
Основним завданням державної політики у сфері валютного регулювання руху капіталів є досягнення балансу між перевагами та ризиками валютно-фінансової лібералізації з урахуванням особливостей економіки окремої країни.

До основних переваг лібералізації відносять наступні:

- розширення можливостей національних установ та організацій у здійсненні зовнішніх запозичень;
- активізація припливу прямих іноземних інвестицій;
- прихід на фінансові ринки іноземного банківського капіталу, що збільшує пропозицію кредитних ресурсів і сприяє зниженню їх вартості;
- стимулювання розвитку фінансових ринків і сектора небанківських фінансових посередників;
- удосконалення інфраструктури валютного ринку, розвиток і поширення валютних деривативів та інструментів страхування від валютних ризиків;
- посилення ринкових засад процесу курсоутворення;
- зменшення трансакційних витрат учасників зовнішньоекономічної діяльності завдяки усуненню потреби пошуку шляхів обходу валютних обмежень.

Звісно, що валютно-фінансова лібералізація несе у собі і окремі загрози. Серед ризиків відміни валютного контролю за рухом капіталів виділяють наступні:

- можливість раптової “втечі” капіталу внаслідок зміни очікувань інвесторів;
- істотні коливання обмінного курсу національної валюти під впливом неконтрольованого переміщення іноземних капіталів, що обмежує можливості центрального банку проводити автономну монетарну політику та ускладнює його контроль за станом монетарної сфери;
- підвищення реального ефективного обмінного курсу та прискорення темпів внутрішньої інфляції в ситуації потужного припливу капіталу, який тисне у напрямі зміцнення національної валюти й зумовлює збільшення

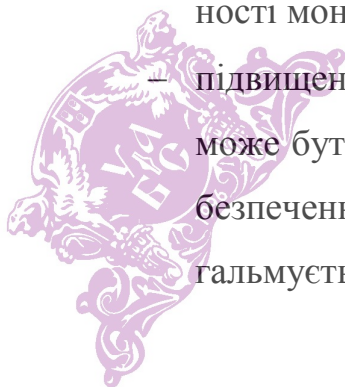
грошової маси в обігу внаслідок викупу іноземної валюти до міжнародних резервів;

- погіршення стану державних фінансів у результаті активної стерилізації великих обсягів припливу іноземного капіталу. Втрати держави в особі центрального банку в цій ситуації пов'язані з різницею між процентними ставками, що сплачуються за фінансовими інструментами зв'язування грошової маси (в Україні – депозитні сертифікати), та світовими процентними ставками. Фактично це означає вищу вартість іноземної валюти, купленої до міжнародних резервів, і кредитування уряду країни, валюта якої купується.

Світовий досвід переконує, що для нівелювання негативних проявів лібералізації терміни її проведення повинні відповідати швидкості виникнення й утвердження необхідних для неї валютно-фінансових і макроекономічних передумов.

Ключовими макроекономічними передумовами лібералізації більшістю дослідників визнано такі:

- розбудова та зміцнення банківського сектора, мета яких – підвищення рівня капіталізації та фінансової стійкості національних банків. Це дасть їм змогу витримати вищу конкуренцію, коли на внутрішні фінансові ринки придуть філії іноземних банків, які забезпечують вищу якість обслуговування та нижчу вартість банківських послуг;
- зближення рівнів внутрішніх і світових процентних ставок. Це дає змогу запобігти небажаному припливу короткострокових (до одного року) спекулятивних капіталів і тому є важливою запорукою збереження стабільності монетарної сфери у період проведення валютної лібералізації;
- підвищення рівня монетизації економіки (тільки за монетизації у 47,58% може бути досягнуте відчутне посилення ролі іноземних інвестицій у забезпеченні процесів економічного зростання, а при нижчих показниках гальмується розвиток валютно-фінансового сектора, стримується зрос-

тання абсорбуючої здатності фінансового ринку та створення ефективних механізмів розподілу фінансових ресурсів, що унеможлиблює ефективне використання іноземних інвестицій);

- недопущення значного дефіциту державного бюджету і проведення важеної фіскальної політики. Особливо небезпечним у період лібералізації є фінансування дефіциту бюджету за рахунок розміщення державних цінних паперів серед нерезидентів, що стимулює додатковий приплив іноземного капіталу переважно спекулятивного характеру;
- забезпечення високої норми інвестицій.

Важливим кроком на шляху лібералізації валютного регулювання є підвищення гнучкості обмінного курсу. Це не обов'язково означає перехід до режиму вільного плавання, але передбачає посилення ринкових засад у процесі формування обмінного курсу, що сприятиме адаптації економічної системи до впливу зростаючих потоків іноземного капіталу, підготує економічних агентів до роботи в умовах фінансової відкритості, спонукатиме їх уважніше ставитися до необхідності страхування від валютних ризиків.

Що стосується послідовності проведення валютної лібералізації, то зняття обмежень на здійснення прямих іноземних інвестицій повинно передувати лібералізації руху короткострокового капіталу, а пом'якшення валютного контролю за відпливом та припливом капіталів доцільно здійснювати з огляду на стан платіжного балансу, рівень золотовалютних резервів, обсяги зовнішньої заборгованості країни та ситуацію на світових фінансових ринках. В окремих країнах залежно від стану зазначених показників відповідним чином коригувався порядок лібералізації контролю за рухом капіталу.

Досвід багатьох країн (Малайзії, Іспанії, Таїланду, Румунії, Росії, Венесуели тощо) свідчить: у малій відкритій економіці, якою є й українська, найефективніша валютна політика – поєднання лібералізації регулювання руху валютних цінностей за окремими статтями платіжного балансу зі збереженням вибіркового валют-

ного контролю щодо обсягів і структури таких видів короткострокових іноземних капіталів, які мають боргову природу, а саме: портфельних інвестицій та депозитів нерезидентів, розміщених у національних банках, а також зовнішніх запозичень національних підприємств і банків. Застосування цих обмежень спрямоване на збереження макрофінансової стабільності шляхом компенсації зменшення прямого державного втручання у функціонування валютної сфери посиленням державного контролю за спекулятивними потоками капіталів і процесами поширення нових фінансових інструментів.

Можливість прискорити завдяки валютній лібералізації розвиток фінансової сфери країни, створити умови для оптимальнішого розподілу фінансових ресурсів у найефективніші сфери економічної діяльності, послабити залежність динаміки інвестиційного процесу від обсягу внутрішніх заощаджень набуває особливо великого значення в умовах обмеженості власних фінансових ресурсів українських підприємств і недостатності бюджетних коштів для забезпечення структурних змін в економіці. Водночас негативні прояви лібералізації спонукають до вельми обережного вирішення цих питань.

В українській практиці спостерігається низький рівень явних обмежень доступу на ринок і надання національного режиму для іноземних фінансових інституцій. Натомість зберігається помітно вищий, ніж, наприклад, у країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЕ), рівень неявних обмежень доступу, які проявляються у нестабільності нормативно-правової основи банківської діяльності, а також у несприятливому інвестиційному кліматі. Саме неявні обмеження є причиною низького порівняно з країнами Центральної та Східної Європи рівня іноземного входження до українського банківського сектора [6].

Досить цікавим для цілей нашого дослідження може бути рейтинг країн за ступенем фінансової лібералізації. Індекс лібералізації розроблено МВФ у 2003 році для оцінки фінансових репресій. Під фінансовими репресіями розуміється набір політичних заходів, законів, формальних інструкцій і неофіційних засобів ре-

гулювання, які вносять похибки у фінансові ціни та роблять неможливою повну реалізацію потенціалу фінансового посередництва.

Індекс включає шість характеристик фінансового сектора:

- 1) кредитний контроль (пріоритет кредитування окремих секторів економіки, кредитні границі, високі резервні вимоги);
- 2) контроль за пріоритетними ставками (директивне регулювання ставок урядом, процентні границі і коридори);
- 3) бар'єри входу у фінансовий сектор (ліцензійні вимоги, обмеження участі іноземних банків, спеціалізація банківської справи);
- 4) регулювання небанківських фінансових посередників і ринку цінних паперів (обмеження на персонал, філіали і комісійні);
- 5) домінування державних організацій у фінансовому секторі;
- 6) валютне регулювання і контроль за рухом капіталу (обмеження на міжнародні фінансові операції, неконвертованість національної валюти, значна кількість обмінних курсів).

З урахуванням оцінок фінансової лібералізації, виконаних МВФ, Центром економічних досліджень Московського міжнародного інституту економетрики, інформатики, фінансів і права було розраховано рейтинг фінансової лібералізації Росії і проведено його порівняння з подібним рейтингом країн світу.

Усі характеристики фінансового сектора були експертно оцінені і просумовані таким чином, що узагальнений індекс лібералізації міг набувати значення від 0 (повністю репресований сектор) до 18 (повністю ліберальний сектор). За результатами оцінки російський фінансовий сектор набрав 11 балів (лібералізація досягає 61%). До репресивних заходів було віднесено домінування “Сбербанка” і “Внешторгбанка” у банківському секторі, відсутність повної конвертованості рубля, складність валютного регулювання, заборона на створення філій іноземних банків, ріст вимог до нових банків, оподаткування доходів по депозитах з процентною ставкою вище ставки рефінансування Банку Росії.

Найбільший рейтинг фінансової лібералізації мають Канада, Великобританія, Нова Зеландія (18), Австралія, Німеччина, США, Південна Африка (17), Сінгапур (16), Італія, Чилі (15). По 14 балів мають Франція і Японія, по 13 – Мексика, Перу, Таїланд, по 12 – Туреччина, Ізраїль, Аргентина, Малайзія. По 11 балів окрім Росії набрали Марокко, Індонезія, Філіппіни. По 10 балів мають Єгипет, Південна Корея, Пакистан, по 9 – Колумбія, Шрі-Ланка.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДУВИ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ І СЕКТОРУ ПОСЛУГ

1.2 Економічна система та її спрощений опис за допомогою моделі загальної економічної рівноваги Ерроу-Дебре

Лібералізація міжнародної торгівлі послугами є значно складнішою задачею в порівнянні з лібералізацією торгівлі товарами. Бар'єри в даному випадку обумовлені законодавчою і адміністративною практикою і розташовані не стільки на межах країни, як у разі тарифів і квот при торгівлі товарами, скільки у межах країни, що робить їх вплив набагато у меншій мірі очевидним. Крім того, не завжди ясно як розділити офіційно визнані заходи, що впливають на торгівлю послугами, і фактичні бар'єри, що прямо мають на своїй меті протекціонізм відносно існуючих на ринку виробників.

Обмеження міжнародної торгівлі послугами приймають вигляд в першу чергу нетарифних бар'єрів, що обумовлене нероздільністю надання послуги від її постачальника і неможливістю розділення процесу надання і споживання послуг в часі. Тому обмежувальна практика в торгівлі послугами може застосовуватися тільки напряму або відносно споживачів, або відносно постачальників послуги.

Земніцький А.В. висунув припущення, що існує така політика держави, яка дозволить шляхом відкриття сектора послуг для міжнародної конкуренції досягти Парето-поліпшення в економіці країни, підвищити продуктивність праці, і поліпшити зовнішньоторговельну позицію країни [7].

Грунтуючись на високій працеінтенсивності багатьох секторів послуг, можна зробити висновок, що підтримка в структурі витрат іноземних компаній певної частки витрат на працю місцевих кваліфікованих працівників буде однією з про-

блем оптимальної економічної політики відносно сектора послуг.

Існують певні проблеми, які необхідно вирішити для того щоб оцінити наслідки лібералізації, а саме: 1) оцінка тарифних еквівалентів існуючих в секторі послуг нетарифних бар'єрів; 2) побудова моделі економіки країни, що дозволяє прогнозувати довгострокові ефекти і враховувати міжгалузеві зв'язки; 3) вибір підходу до моделювання сектора послуг з урахуванням існуючих особливостей процесу надання послуги; 4) розробка методології сценарного аналізу лібералізації міжнародної торгівлі послугами в рамках побудованої моделі.

1) Оцінка тарифних еквівалентів. Методологія базується на основі узагальнення інформація про існуючі свідчення дискримінації відносно іноземних постачальників послуг, причому як фактично присутніх на національному ринку, так і потенційних. Свідчення про реальні і потенційні бар'єри далі перетворюються в кількісний індекс закритості сектора, причому вплив кожного виявленого обмеження на величину даного індексу максимально відповідає його дійсній економічній значущості.

Вплив обмежувальних заходів, включених в кількісний індекс, на ціни і об'єми послуг, що надаються споживачам, кількісно оцінюється за допомогою результатів економетричного аналізу на основі зіставлення між країнами. При цьому решта основних чинників, що визначають відмінності між країнами, також береться до уваги в явному вигляді.

2) Вибір парадигми аналізу. Оскільки послуги є одним з важливих елементів проміжного споживання, то теоретична концепція, повинна враховувати всю структуру міжсекторних зв'язків економіки.

Необхідність враховувати структуру міжсекторних зв'язків в економіці дозволяє обмежити горизонт пошуку, відмовитись від концепції часткової рівноваги, і продовжити пошук рішення в класі моделей загальної рівноваги (МЗР).

Не можливо у всіх випадках стверджувати, що галузеві моделі повністю не підходять для аналізу наслідків лібералізації міжнародної торгівлі послугами. Для

того, щоб провести сценарний експеримент з використанням моделі загальної рівноваги, часто необхідно заздалегідь одержати оцінки часткових ефектів. Особливо це важливо для таких галузей послуг, в яких режим регулювання міжнародної торгівлі дуже складний і вимагає детальної декомпозиції. Самим репрезентативним з подібних секторів послуг можна виокремити повітряні перевезення. Багато дослідників, а саме А. Елек і К. Фіндлей [8], дійшли висновку, що чітка специфікація і аналіз функції витрат типової авіакомпанії дає повніше розуміння наслідків зміни режиму регулювання, ніж аналіз в традиціях загальної рівноваги.

Більш того, в загальному випадку використання рівноважних моделей в реаліях перехідної економіки зовсім не є безперечним рішенням. Кількість відхилень від передумов даних моделей багато разів зростає порівняно з кількістю цих відхилень в ринковій економіці, що знаходиться на шляху стійкого розвитку. Перехідна економіка може опинитися в інституційній пастці, а не в неокласичній рівновазі, що вимагає критичного відношення до кожного етапу побудови прикладної моделі, починаючи з етапу калібрування моделі, який в звичних умовах є технічним.

Поведінка економічних агентів. Виокремлюють такі зауваження відносно здійсності в перехідних економіках деяких базових передумов моделей загальної рівноваги. Найбільш неоднозначним з них є положення про те, що кожен ринок в економіці прагне до деякого рівноважного стану. Двом іншим умовам рівноваги, нульовому прибутку і жорстким бюджетним обмеженням агентів, звичайно надається менше уваги. Перше з них може бути формально обійдене з використанням елементів моделей монопольного ціноутворення. Жорсткість бюджетних обмежень все ж таки вважається реалістичнішим припущенням, ніж рівновага на окремих ринках, оскільки основне джерело пом'якшення бюджетних обмежень - неплатежі - не може зберігатися в довгостроковому періоді, протягом якого відбудеться перехід до нової економічної і інституційної рівноваги.

Що стосується рівноваги на окремих ринках, то це, по суті, економічна абс-

тракція, вживана при аналізі довгострокових тенденцій. Те, що ця передумова дуже умовно здійснима в короткому періоді ще не значить, що в тривалому періоді вона не буде близька до істини. Як це не може показатися парадоксальним, такі явища перехідної економіки як рентоорієнтована поведінка, неплатежі і експорт капіталу не суперечать оптимізаційній суті моделі загальної рівноваги. Рентоорієнтована поведінка дає максимальну вигоду на певному етапі переходу до нової інституційної системи, неплатежі також є цілком оптимальною реакцією агентів на відсутність дієвого законодавства про банкрутство, експорт капіталу індукований прагненням компаній і громадян диверсифікувати свої інвестиції, що цілком розумне за наявності високих ризиків перехідного періоду. Серйозними запереченнями відносно застосування концепції загальної рівноваги з погляду передумов моделі МЗР про поведінку агентів до країни можуть бути наявність неекономічних цілей держави і «невиконання законів, компенсуюче їх суворість».

В світі не існує ринкових економік в чистому вигляді. Будь-яка економічна система в тому або іншому ступені схильна до дій з боку держави. Для цього в моделях МЗР, навіть розроблених для ринкових економік, вводяться додаткові умови, що описують макроекономічні процеси, що є відхиленням від стану ринкової рівноваги. Саме таким чином моделі МЗР застосовуються для проведення аналізу в країнах із змішаною економікою. Як приклади таких досліджень можуть служити роботи Дервіса і ін. [9], Беккера і ін. [10], Пязоло [11]. У основі цих робіт лежать моделі МЗР з додатковими обмеженнями, покликаними відобразити змішаний характер економік цих країн. Таким чином, можливо будувати моделі МЗР в два етапи: спочатку розробити базову модель МЗР, в яку потім ввести додаткові обмеження, що враховують існуючі перехідні процеси.

У сучасній економічній науці не існує загальноприйнятої моделі перехідної економіки, яка б задовільно описувала більшість реально існуючих тенденцій і взаємозв'язків в сучасній багатокладній економічній системі. Перевага моделей МЗР з цієї точки зору полягає у тому, що вони є найбільш застосовними абстракт-

ціями, що дозволяють розглянути економічні взаємозв'язки в модельованій економіці з максимальною повнотою, на підставі обширних статистичних даних, що містяться в системі національних рахунків. Жодна з моделей перехідної економіки зі всіх створених до теперішнього часу, не спирається на таку обширну статистичну базу і не розглядає всі сектори економіки в їх взаємозв'язку.

В цілому, не дивлячись на деякі недоліки підходу МЗР для аналізу економік перехідного періоду, достатньо могутньої, статистично наповненої і в той же самий час концептуально ясної альтернативи цьому методу комплексного аналізу економічної політики в даний час не існує.

3) Вибір підходу до моделювання сектора послуг. Побудована прикладна модель загальної рівноваги економіки країни ґрунтується на теоретичній моделі Ерроу-Добре [12] і концепції моделювання сектора послуг Джеймса Маркусена, запропонованій їм в статті, присвяченій вивченню впливу на національну економіку лібералізації доступу прямих іноземних інвестицій в сектор бізнес-послуг [13]. Принциповою відмінністю між методологіями Джеймса Маркусена і більшості попередніх дослідників, які аналізували особливості сектора послуг, є те, що послуги вперше моделюються з урахуванням їх фундаментальних характеристик. Сектор послуг змістовно протиставляється традиційному сектору економіки (до якого відносяться промисловість і аграрний сектор). Основним режимом торгівлі послугами вважається комерційна присутність в країні споживача послуги. Це дозволяє звернути особливу увагу на роль трансграничного руху чинників виробництва в міжнародній торгівлі послугами.

4) Сценарний аналіз. Із застосуванням моделі економіки країни, що пояснює експорт і імпорт послуг ендогенно, досліджені наслідки лібералізації режиму, діючого відносно прямих іноземних інвестицій в сектор послуг, на ВВП країни, доходи чинників виробництва, структурні зрушення в галузевій структурі економіки країни, а також на зміну структури експорту і імпорту. Особлива увага приділяється тому, як впливає лібералізація доступу на ринок транснаціональних фінансових інститутів на доходи кваліфікованих фахівців-резидентів, зайнятих у фінансовому

секторі економіки. При цьому зроблені різні допущення щодо ступеня мобільності кваліфікованих працівників і капіталу між секторами економіки.

Після проведення сценарного аналізу російської економіки Земніцкий А.В. зробив висновок про те, що відкриття національного ринку послуг для доступу транснаціональних компаній може не привести до переходу економіки в кращий по Парето стан. Причиною цього можуть бути низька мобільність капіталу і кваліфікованих працівників між секторами економіки. Проте, виявляється можливим сформулювати основні риси економічної політики держави, здійснення якої дозволить Росії добитися Парето-поліпшення в економіці, при одночасному збільшенні об'єму експорту послуг, які, як відомо, є продукцією з високою часткою даної вартості.

Загальна економічна рівновага визначається як такий стан економіки, коли кожен економічний агент діє відповідно до своєї цільової функції і, при цьому, всі ринки одночасно знаходяться в рівновазі. Засновник теорії загальної рівноваги Леон Вальрас довів, що загальна рівновага сумісна з економічною системою, в якому на кожному ринку виконуються умови досконалої конкуренції. У моделі Вальраса загальна рівновага визначається як результат рішення системи рівнянь з умови того, що при рівноважних цінах ринковий на товар попит рівний його первинному запасу і випуску. Невідомими є ціни всіх благ і чинників виробництва і їх кількості, що купуються і продаються кожним споживачем і виробником. Як показав Вальрас, така система рівнянь має рішення, якщо кількість незалежних рівнянь рівна числу невідомих в системі.

Рівність кількості незалежних рівнянь числу невідомих - це лише необхідна, але не достатня умова рішення системи рівнянь загальної рівноваги. Рішення задачі доказу існування загальної рівноваги виявилось достатньо складним, тому, наступний важливий крок в розвитку теорії загальної рівноваги був зроблений лише на початку другої половини двадцятого століття К. Ерроу і Г. Дебре [12]. Виявилось можливим застосувати теореми про нерухому точку, одержані в мате-

матиці, до економічних моделей, що і дозволило довести принципову можливість існування загальної рівноваги.

Неокласичні, по суті, моделі загальної рівноваги здатні допомогти оцінити ефект тієї або іншої значущої зміни в параметрах економічної політики або зовнішньої кон'юнктури з урахуванням реально існуючої структури економіки. Саме інерційність цієї структури і дозволяє говорити про принципову можливість застосування концепції МЗР як інструмент аналізу структурних зрушень в умовах перехідної економіки. Варіант моделі, що приводиться, є класичним в сучасному розумінні і носить назву модель загальної економічної рівноваги (МЗР) Ерроу-Дебре.

У моделі Ерроу-Дебре передбачається, що в економіці існують N споживачів і S фірм. Причому N і S є постійні і кінцеві числа. У той же самий час вважається, що і кількість споживачів, і кількість фірм достатньо велика, або, що еквівалентне, фірми і споживачі не мають якого-небудь значущого впливу на ціни (або вважають, що не мають). У економіці виробляється K товарів, серед яких немає суспільних благ.

Кожен споживач здійснює задачу вибору споживацького набору $x_i = (x_{i1}, \dots, x_{i2}, \dots, x_{ik}), x_{it} \geq 0$, з потенційної споживацької множини X_i , який би максимізував його корисність. Переваги споживача представлені деякою функцією корисності $U_i(X_i)$, про властивості якої можуть бути зроблені деякі припущення виходячи або з емпіричних даних, або із зручності знаходження оптимального рішення. Основною властивістю цієї функції у всіх випадках є відсутність зовнішніх ефектів у споживанні. Споживач, крім того, володіє початковим запасом товарів і чинників виробництва, w_i . Споживачі також є власниками всіх фірм в економіці, причому a_{ij} – частка капіталу фірми j , яка знаходиться у власності споживача i . Це дозволяє споживачу брати участь в розподілі прибутку фірми, i , пропорційно його частці в капіталі. Умовою того, що прибуток розподіляється повністю, є виконання рівності $\sum a_{ij} = 1$. Достатньо часто модель Ерроу-Дебре формулюється з умовою іс-

нування постійної віддачі від масштабу у всіх секторах економіки, що зрештою приводить до нульового прибутку компаній у довгостроковому періоді.

Задача, яку вирішує споживач в моделі Ерроу-Дебре, може бути сформульована в наступному вигляді:

$$\left\{ \begin{array}{l} U_i(x_i) \Rightarrow \max_{x_i} \\ x_i \in X_i \\ (px_i) \leq pw_i + \sum_{j=1}^s a_{ij}\pi_j \end{array} \right. , \quad (2.1)$$

де p - вектор цін товарів.

З рішення даної задачі визначається в першу чергу функція індивідуального попиту споживача на кожне благо, яке виробляється, в економіці.

Функція ринкового попиту є сумою індивідуальних функцій попиту всіх споживачів. Часто, приймається припущення про ідентичність споживачів, що дозволяє шляхом введення репрезентативного агента в простішому вигляді описати ринковий попит і пропозицію. У простій моделі Ерроу-Дебре поведінка репрезентативного агента відповідає процесу колективного ухвалення рішень споживачами і державою.

Вважається, що фірми вирішують задачу вибору оптимального вектора $y_i \in Y_i$, де Y_i - потенційна виробнича множина, з метою максимізації свого прибутку (π_i). Елементи вектора $y_i \in (y_{i1}, \dots, y_{it}, \dots, y_{ik}, y_{iL}, y_{iK})$ можуть бути як більше, так і менше нуля, оскільки по значенню y_{it} - це випуск продукту t фірмою і за вирахуванням його виробничого споживання даною фірмою.

$$\left\{ \begin{array}{l} \pi_i = (p_j y_j) \Rightarrow \max_{y_i} \\ y_i \in Y_i \end{array} \right. \quad (2.2)$$

Взагалі, варто відразу відзначити, що модель загальної рівноваги Ерроу-Дебре описує конкурентну поведінку економічних агентів, кожний з яких діє виходячи тільки з своїх власних інтересів.

Повертаючись до моделі Ерроу-Дебре, сформулюємо умову балансу попиту і пропозиції для всіх K товарів в економіці:

$$\sum_i w_i + \sum_j y_j \geq \sum_i x_i \quad \forall k \quad (2.3)$$

Звичайно припускають, що функція попиту є однорідною нульовому ступеню, а функції прибутку лінійно однорідна щодо цін. У результаті, як і в моделі Вальраса, абсолютний рівень цін не впливає на рівновагу в даній моделі.

Набір (\bar{x}, \bar{y}) називається станом рівноваги економічної системи, а ціни \bar{p} - рівноважними цінами, якщо:

1. При ціні \bar{p}_i рішенням задачі (2.1) є \bar{x}_i , $\forall i$
2. При векторі цін \bar{p} рішенням задачі (2.2) є \bar{y}_j , $\forall j$
3. Співвідношення (2.3) виконується при \bar{x}_i і \bar{y}_j . Або якщо (2.3) привести до відомого виду закону Вальраса

$$(\bar{p}, \sum_i \bar{y}_i + \sum_j \bar{w}_j - \sum_i \bar{x}_i) = 0 \quad (2.4)$$

Рівновага в даній моделі є оптимальною по Парето, якщо припустити локальну ненаситність споживацьких переваг.

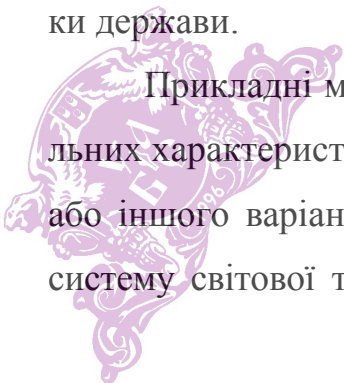
2.2 Застосування прикладних моделей загальної рівноваги

Перехід від теоретичної постановки задачі знаходження загальної рівноваги до прикладного аналізу в парадигмі загальної рівноваги був викликаний необхідністю дати відповідь на питання про те, як на практиці державі слід здійснювати вибір оптимальної економічної політики. Саме тому, з погляду їх прикладної області, вже можна говорити про існування двох великих класів моделей загальної рівноваги.

Аналіз питань оподаткування. Даний клас моделей використовується для моделювання всієї безлічі податків, які є частиною сучасних податкових систем (прибуткові податки, податки на прибуток корпорацій, податки на майно, акцизи і т.д.). На відміну від реальної ситуації, часто замість специфічних податкових ставок в моделях використовуються еквівалентні їм адвалорні еквіваленти. Основним напрямом використання даних моделей є вивчення викривлених ефектів, створюваних податками і вироблення оптимальної з погляду економічної ефективності податкової політики.

Аналіз проблем міжнародної торгівлі. На відміну від моделей, що розробляються для аналізу податкової політики, цей клас моделей менш однорідний по своїй структурі, оскільки в основі моделей часто лежать варіанти теорії міжнародної торгівлі, що розрізняються. Деякі моделі розглядають декілька країн або регіонів в їх торговій взаємодії. Інші є моделями однієї економіки, в яких решта світу представлена лише функціями попиту на експорт даної країни і пропозицією імпорту. Деякі орієнтовані виключно на аналіз питань міжнародної торгівлі, для інших може передбачатися можливість сценарного моделювання фіскальної політики держави.

Прикладні моделі загальної рівноваги дозволяють перейти від аналізу загальних характеристик теоретичної парадигми до кількісної оцінки проведення того або іншого варіанту економічної політики в конкретній економіці, вбудованій в систему світової торгівлі. Використовування такої докладної картини економіки

через призму статистики національних рахунків, дозволяє не тільки кількісно верифікувати теоретичні гіпотези, але і досліджувати те, яким чином структура конкретної економіки (звично вельми далека від неокласичного ідеалу) може впливати на наслідки економічної політики.

Доказ існування загальної рівноваги саме по собі ще не став поштовхом до негайного розвитку прикладних моделей загальної рівноваги, які могли б застосовуватися для аналізу дії економічної політики і екзогенних шоків на реальну економічну систему. Для того, щоб можна було застосовувати модель загальної рівноваги для сценарного аналізу необхідно уміти знаходити рівноважний стан моделі, асоційований з кожною зміною економічної політики. Це зумовило напружену роботу по розробці чисельних методів, першими успішними результатами якої стали алгоритми Г. Ськарфа (1967) [14] і О. Меррілла (1972) [15]. З кінця 1980-х років основним методом для розрахунку рівноважних станів, відповідних сценарним варіантам економічної політики, став відомий метод Ньютона, що полягає в послідовній лінійній апроксимації рішення системи нелінійних рівнянь.

Значний прогрес в застосуванні прикладних моделей МЗР відбувся після розробки мови програмування GAMS (General Algebraic Modelling System). GAMS був спеціально розроблений у Всесвітньому Банку у середині 1980-х років [16] для економістів, що займаються кількісним аналізом проблем економічної політики. Перевага GAMS полягає у тому, що дослідник може просто вибирати обчислювальні алгоритми з пропонованого йому набору і не повинен завжди розробляти свої власні обчислювальні алгоритми.

У існуючій літературі не існує єдиного універсального алгоритму побудови моделі загальної економічної рівноваги (МЗР). Земніцкий А.В. запропонував такий алгоритм [17], який повинен включати наступні кроки:

- 1) **Загальна концепція.** Грунтуючись на аналізі питань економічної політики, що цікавлять дослідника, і доступності статистичних даних необхідно вибрати рівень деталізації основних змінних аналізу: регіони, споживачі, виробники,

уряд.

2) **Поведінка економічних агентів.** Необхідно визначити цільову функцію для кожного економічного агента. Цільова функція може бути як досить простою (як, наприклад, у уряду, який збирає податки і пред'являє попит на суспільні товари і послуги), так і достатньо складною (як, наприклад, у споживача який розподіляє дохід між альтернативними товарами відповідно до своїх переваг).

3) **Функції попиту і пропозиції.** Необхідно вирішити які функціональні форми описують поведінку кожного економічного агента в моделі.

4) **Визначення параметрів.** На цьому етапі на підставі емпіричних даних перевіряється гіпотеза про сумісність спостережуваних даних і поведінкових передумов. Потім дослідником визначаються фактичні значення параметрів поведінкових функцій.

5) **Програмування моделі.** Цей етап включає розробку алгоритму прочитування початкових даних і завдання системи рівнянь, що визначає умови рівноваги моделі. Рішення системи нелінійних рівнянь є завданням, яке може бути вирішена за допомогою різних чисельних методів. Використання того або іншого методу в основному залежить від досвіду дослідника.

6) **Відтворення початкової рівноваги.** Якщо параметри виробничих функцій і функцій корисності були визначені на підставі початкових даних, тоді при початкових значеннях екзогенних параметрів модель повинна відтворити початковий стан рівноваги, що описується первинними даними.

7) **Тестування моделі.** Нова модель повинна пройти тестування. Такі тести можуть полягати в оцінці простих змін в економічній політиці, таких як, наприклад, податкова реформа. Вони також можуть включати з себе такі діагностичні обчислення, як визначення податкового навантаження з метою порівняльного аналізу неефективності різних податкових інструментів.

Крім вибору надійних чисельних методів знаходження нового рівноважного стану в економіці при зміні параметрів економічної політики, ще однією форма-

льною задачею, що виникає при використуванні саме прикладних моделей загальної рівноваги, є задача визначення параметрів використовуваних в моделі функціональних форм. Найчастіше для цього застосовується процедура калібрування (див. А. Мансур, Дж. Уоллі [17]). Для ілюстрації місця калібрування в процесі створення моделі на рисунку 2.1 схематично представлені основні етапи створення і застосування прикладних моделей загальної рівноваги. Процедура калібрування моделі загальної економічної рівноваги (МЗР) полягає у визначенні значень параметрів функцій моделі на підставі статистичних даних за базовий період часу (рік). При цьому робиться достатньо сильне припущення про те, що початкова ситуація була деяким рівноважним станом. Застосовність концепції загальної економічної рівноваги в контексті перехідної економіки викликає багато питань.

Калібрування моделі простіше всього розуміти як вимогу того, що повністю специфікована прикладна модель загальної рівноваги повинна бути здатна відобразити початкову ситуацію в економіці як рішення моделі. Фактично, в прикладній моделі загальна рівновага для початкового року не шукається, навпаки, статистика базового періоду використовується для визначення параметрів функціональних форм моделі. Згадані вище чисельні методи використовуються тільки тоді, коли розраховується нова рівновага, в яку економіка переходить при зміні економічної політики.

Оскільки звичайно для калібрування використовуються дані тільки одного року, найчастіше не вдається повністю визначити всі параметри функціональних форм моделі. Тому значення деяких еластичностей доводиться оцінювати за допомогою додаткових досліджень, що проводяться звично з використанням економічних методик.

У якості початкових даних для калібрування моделі загальної рівноваги використовується міжгалузевий баланс виробництва і розподілу продукції містить докладні дані про структуру витрат кожної галузі, що дозволяє визначити

параметри виробничих функцій, припущення про вид яких робляться з апіорних уявлень. Найкоректнішим підходом при специфікації моделі загальної рівноваги вважається завдання досить широкого класу функцій.

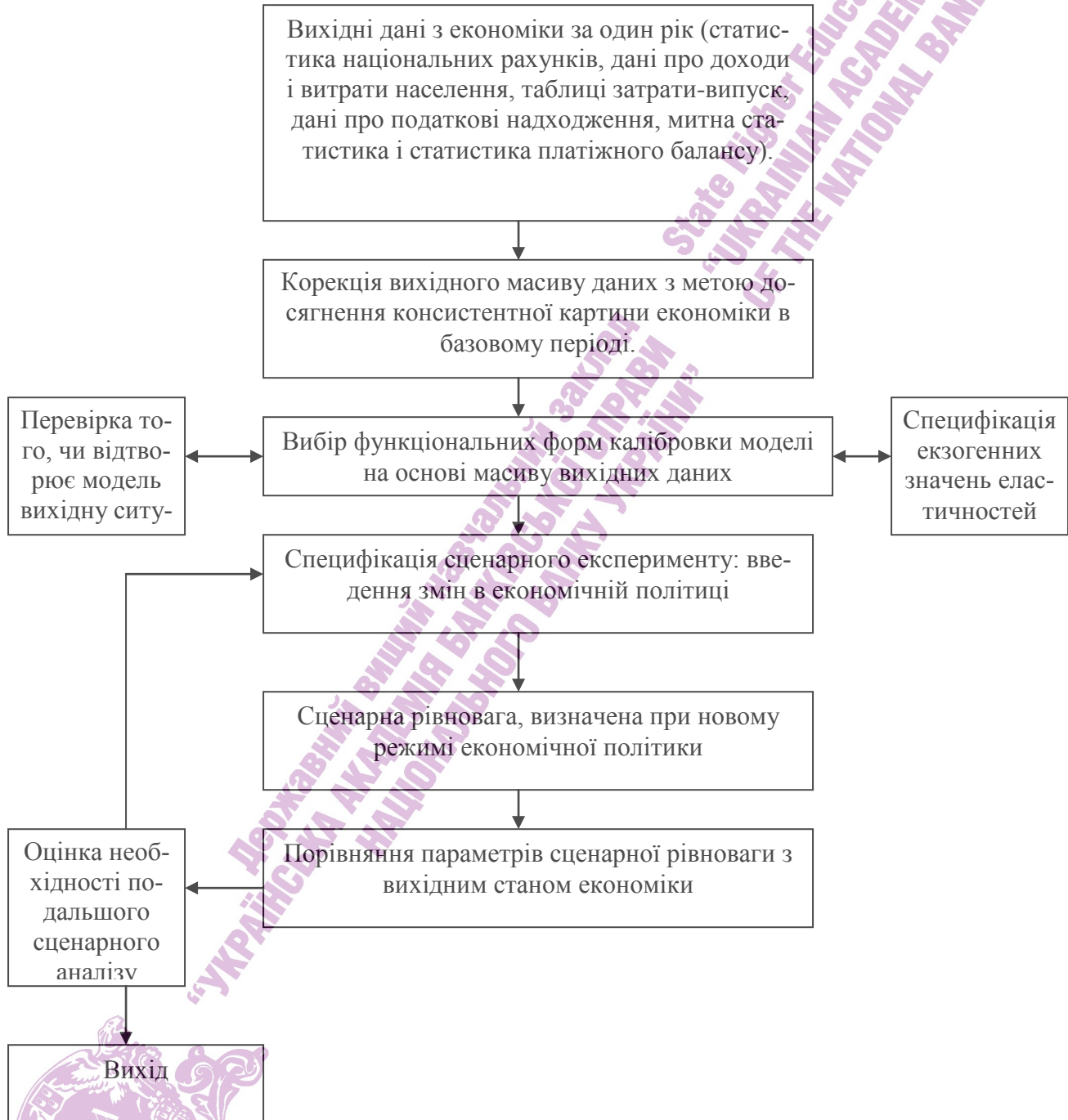

Рисунок 2.1 – Калібрування прикладної моделі загальної рівноваги

Функція витрат містить всю ту ж інформацію, що і виробнича функція, а функція витрат еквівалента в змістовному плані функції корисності споживачів. Для визначення параметрів функції витрат вигляду CES (функція з постійною еластичністю заміщення факторів – constant elasticity of substitution) достатньо мати інформацію про витрати чинників у базовому періоді; існуючих в економіці податках і тарифах; еластичності заміщення між чинниками у виробництві.

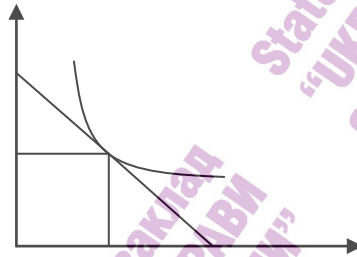

Рисунок 2.2 – Графічне визначення параметрів функції CES

Визначення параметрів функції витрат CES можна наочно представити в графічному вигляді. Як показано на рисунку 2.2, витрати праці і капіталу в базовому періоді – \bar{L} і \bar{K} відповідно – дозволяють знайти точку, через яку проходить шукана функція. Оскільки початкова ситуація вважається рівноважною, то в рівновазі при ефективному рішенні виробником задачі максимізації прибутку ця точка буде точкою оптимуму. Як відомо, в даній точці лінія рівня функції витрат матиме однаковий нахил з прямою відносних цін на чинники. Відносні ціни праці і капіталу у відсутності податків і тарифів при калібруванні моделі МЗР вважаються рівними одиниці. Тому, якщо, наприклад, в економіці в базовому році діяв податок на дохід праці із ставкою 20%, то відносна ціна капіталу, виражена в одиницях праці буде рівна 1/1.2. Отже, відносні ціни дозволяють здійснити лінійну апроксимацію невідомої функції витрат. Апроксимацію третього порядку цієї

функції (знаходження параметра еластичності заміщення, σ) можна представляти як визначення кривизни лінії рівня функції витрат в точці з координатами (\bar{L}, \bar{K}) . Найчастіше визначення значення еластичності заміщення вимагає додаткового дослідження і не може бути одержане на підставі статистичних даних за один рік.

Важливою відмінністю процедури калібрування від економетричного оцінювання невідомих параметрів функцій є те, що статистичні тести відносно правильності специфікації моделі загальної рівноваги не застосовуються, оскільки калібрування, по суті, є повністю детермінована процедура. Взагалі ж, основним аргументів на користь її застосування для визначення параметрів функцій в моделях загальної рівноваги обумовлено тим, що в таких моделях доводиться оцінювати велику кількість (до декількох тисяч параметрів), що вимагає дуже великої кількості статистичних спостережень при економетричному оцінюванні.

Фундаментальною відмінністю прикладної моделі загальної економічної рівноваги економіки країни від моделі Ерроу-Дебре є допущення про існування зростаючої віддачі від масштабу і монопольної влади компаній в секторі послуг. Окрім того, в модель вводиться держава як окремий агент, що максимізує свою функцію корисності і збирає податки і митний збір для фінансування своїх витрат. У секторі послуг передбачається наявність монополістичної конкуренції. Щодо інших секторів економіки робиться припущення про постійний ефект масштабу. Вводиться інвестиційне споживання, і сектор "Закордон". Схема моделі приводиться на рисунку 2.3.

Як видно зі схеми репрезентативний агент (RA) надає фірмам первинні чинники виробництва (L і K) (через відповідні ринки праці і капіталу), що приносить йому факторний дохід, який він витрачає на приватне, інвестиційне споживання і сплату прямих і непрямих податків державі.

Галузі економіки (Y_p) випускають продукцію, використовуючи первинні чинники і напівфабрикати. Напівфабрикати можуть бути як вітчизняного (D), так

і імпортного (M) виробництва. Продукція, що випускається, може споживатися усередині країни (D) або експортуватися (E).

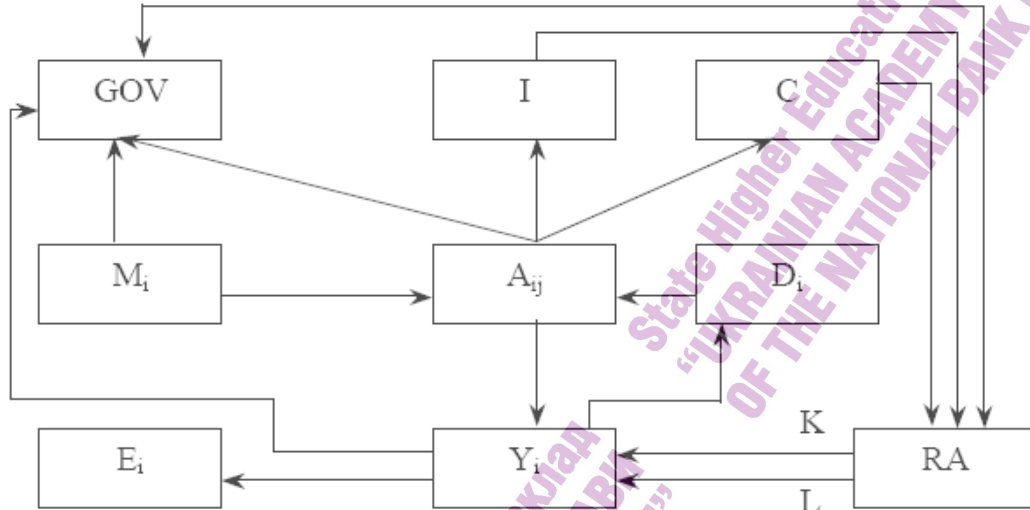

Рисунок 2.3 – Схема моделі економіки країни

Сумарна пропозиція і використання всіх товарів в економіці описується блоком A_{ij} . Товари можуть бути використані для державного (GOV), кінцевого (C), інвестиційного (I) і виробничого (Y) споживання.

Держава (GOV) збирає податки і стягує імпортні тарифи для фінансування свого споживання. Якщо податкові надходження перевищують величину державних витрат, то на цю різницю робиться трансферт споживачам. Дефіцит державного бюджету фінансується за рахунок зворотного трансферту.

2.3 Концепція моделювання послуг на основі моделі Дж. Маркусена

Як методологічна основа моделювання сектора послуг використовуються базові ідеї, запропоновані Джеймсом Маркусеном в його статті [13], присвяченій ви-

вченню впливу на національну економіку наслідків лібералізації режиму прямих іноземних інвестицій в секторі бізнес-послуг.

Принциповою відмінністю між методологією Д. Маркусена і підходами більшості попередніх дослідників, в тому або іншому ступені аналізуючих особливості сектора послуг, є те, що Д. Маркусен вперше моделює сектор послуг з урахуванням фундаментальних характеристик процесу надання послуг. Сектор послуг змістовно протиставляється традиційному сектору економіки (до якого відносяться промисловість і аграрний сектор) саме з урахуванням більшої працеінтенсивності, гетерогенності, і, як підсумок, недосконалої конкуренції в секторі послуг. Основним режимом торгівлі послугами в моделі вважається комерційна присутність в країні споживача послуги, що відповідає третьому режиму по класифікації ГАТС. Все це дозволяє звернути особливу увагу на роль трансграничного руху чинників виробництва в міжнародній торгівлі послугами.

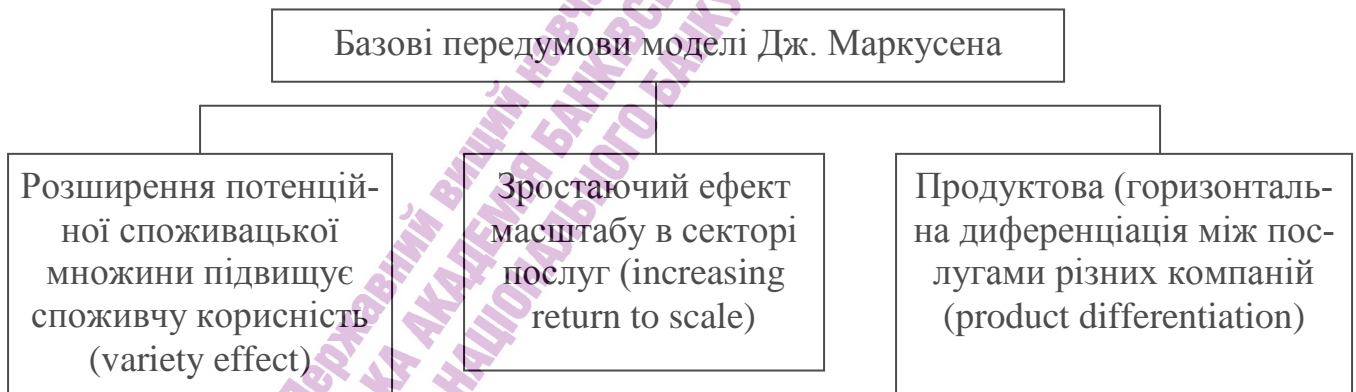

Рисунок 2.4 – Основні передумови моделі Дж. Маркусена

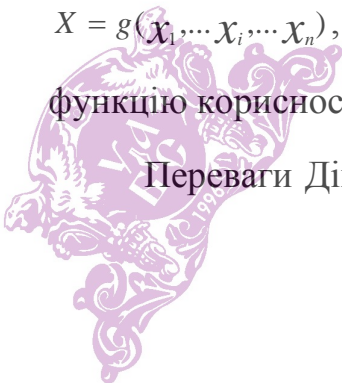
На підставі трьох наступних передумов моделі Маркусена можна зробити висновок про те, що вона відноситься до класу моделей «нової» теорії міжнародної торгівлі, про що сам Маркусен не згадує, але що важливо з погляду ефективного розвитку концепції рамках прикладної моделі:

- розширення потенційної споживацької множини підвищує споживацьку корисність. Дана передумова обґрунтовується результатами здійснених раніше емпіричних досліджень в секторі послуг Р. Грінфілда, Д. Якобса і Т. Стенбека [20; 21; 22], а так само результатами деяких робіт по економічній географії П. Кругмана і М. Портера [23; 24];
- на підставі ряду емпіричних досліджень, а зокрема П. Ромера [25], Д. Грамлі [26] і А. Сміта [27], робиться передумова про наявність зростаючої віддачі від масштабу в секторі послуг;
- послуги різних компаній передбачаються недосконалими заміниками або, іншими словами, вводиться припущення про наявність продуктової диференціації. Ступінь диференціації між послугами компаній з різних країн передбачається вищим, ніж між послугами компаній-резидентів однієї країни.

Виходячи із зроблених передумов, Маркусен робить висновок про доцільність моделювання сектора послуг як сектора, в якому діє монополістична конкуренція. Не дивлячись на те, що це не вказано в статті прямо, очевидно, що як основу автор використовує модель монополістичної конкуренції Діксита-Стігліца, або, точніше, клас споживацьких переваг, введених в класичній роботі цих авторів [28].

Особливістю вибраного класу переваг є слабка сепарабельність функції корисності, що дозволяє застосовувати процедуру багаторівневого бюджетування. Формально, слабку сепарабельність можна визначити таким чином. Якщо функція корисності $Z_x = U(x_1, \dots, x_i, \dots, x_n, y_1, \dots, y_i, \dots, y_m)$ може бути записана як $Z_x = h(X, Y)$, де $X = g(x_1, \dots, x_i, \dots, x_n)$, а $Y = q(y_1, \dots, y_i, \dots, y_m)$, то говорять про слабку сепарабельності функцію корисності Z_x .

Переваги Діксита-Стігліца припускають те, що функції корисності ниж-

нього рівня (g і q) є функціями класу CES. Наприклад, $X = (\sum_{i=1}^n x_i^p)^{\frac{1}{p}}$, де $0 < p < 1$. Для цього випадку легко доводиться, що умовний попит на кожен товар бу-

де визначатися як: $x_i = \frac{p_i^{-\sigma} E_x}{\sum_i p_i^{1-\sigma}}$, де p_i - ціна товару i , E_x - частка витрат на товари

класу X у бюджеті споживача, а $\sigma = \frac{1}{(1-p)} > 1$. Якщо переваги у відношенні до

всіх товарів ($x_1, \dots, x_i, \dots, x_n, y_1, \dots, y_i, \dots, y_m$) однакові, то в даному симетричному випад-

ку $X = n^{\frac{1}{(\sigma-1)}} \frac{E_x}{p^*}$, де $p^* = p_1 = \dots = p_n$. З останньої рівності видно, що збільшення кі-

лькості потенційно доступних товарів (n) збільшує корисність споживача віднос-
но споживання даного типу товарів (X), отже, його корисність в цілому (U).

Крім введення передумови про монополістичну конкуренцію в секторі послуг, Маркусен особливо підкреслює важливість кваліфікованої праці в наданні послуг і пропонує достатньо переконливе пояснення виникненню позитивного ефекту масштабу в даному секторі. Він, зокрема, відзначає, що після достатньо тривалого і інтенсивного процесу отримання кваліфікації, участь працівника в процесі надання послуги відбувається з достатньо низькими граничними витратами.

Ще одним важливим моментом моделі Маркусена є те, що, концентруючись на секторі бізнес-послуг, вона неявно підкреслює особливість послуг, обумовлену тим, що значна частина їх споживається не кінцевими споживачами, а іншими галузями економіки, для яких також важливе розширення потенційної безлічі доступних видів послуг. Те, що в моделі Маркусена саме місцю сектора послуг в структурі галузевих зв'язків надається основна увага, дозволяє, говорити про важливий крок вперед, який був зроблений автором концепції.

Зокрема, ґрунтуючись саме на цьому елементі концепції Маркусена можна

врахувати, що лібералізація міжнародної торгівлі послугами має для кінцевих споживачів комплексний ефект, обумовлений як структурою споживацьких переваг, так і галузевою структурою економіки. Якщо говорити при цьому про виконання основних передумов моделі Маркусена для сектора послуг в цілому, то емпіричні підтвердження зростаючого ефекту масштабу і ефекту збільшення корисності від розширення споживацької множини, знайдені останнім часом для більшості видів послуг.

Структура економіки в моделі Маркусена дуже спрощена, що є добре для теоретичного аналізу і, навпаки, створює ряд труднощів з погляду емпіричної верифікованості результатів моделі. Маркусен розглядає економіку, в якій існують два сектори, виробляючі кінцеву продукцію, X і Y ; сектор бізнес-послуг, Z , продукція якого використовується тільки сектором X ; і три чинники виробництва S , L і V (рис. 2.5). При цьому вважається, що:

S - кваліфікована праця;

L - композит всіх інших первинних чинників виробництва, власниками яких є резиденти даної країни;

V - якийсь композит прямих іноземних інвестицій (фінансовий капітал і технології) і кваліфікованої праці нерезидентів, що імпортується філіалами іноземних компаній, розташованих в даній країні.

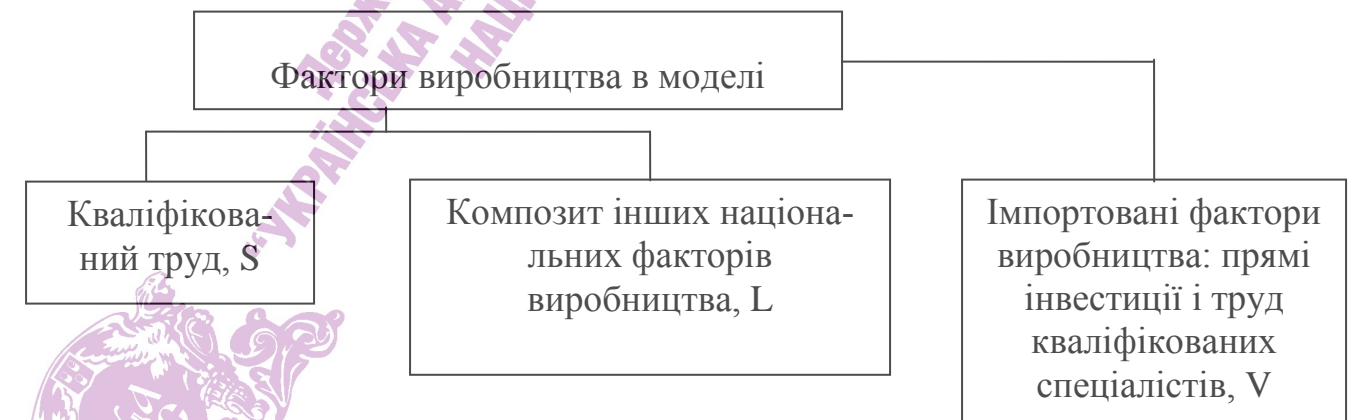

Рис. 2.5 – Структура економіки в моделі Маркусена.

У межах країни запас S і L фіксований, що означає відсутність мобільності цих чинників виробництва між країнами. Композит V може бути без обмежень як імпортований, так і реекспортований за фіксованою ціною. Фіксована ціна експорту і імпорту відразу указує на те, що модель Маркусена є моделлю малої економіки.

Сектор Y виробляє однорідну продукцію з використанням чинників S і L і характеризується постійним ефектом масштабу. Виробнича функція сектора Y вводить у теоретичній частині статті Маркусена як функція типа Кобба-Дугласа,

$$Y = S_y^{\alpha_y} L_y^{(1-\alpha_y)} \quad (2.5)$$

Формально, виробнича функція сектора X також характеризується постійним ефектом масштабу, але крім первинних чинників S і L при створенні своєї продукції сектор X використовує бізнес-послуги сектора Z , сектор Z працює при зростаючому ефекті масштабу, що дозволяє говорити про те, що і сектор X також побічно все ж таки може бути охарактеризований як сектор із зростаючою віддачею.

$$X = S_x^{\alpha_x} L_x^{\beta_x} Z_x^{(1-\alpha_x-\beta_x)} \quad (2.6)$$

Крім того, в моделі передбачається, що у виробництві сектора X інтенсивніше використовується кваліфікована праця порівняно з сектором Y (тобто формально виконується нерівність $a_x > a_y$). Це припущення робиться для того, щоб уникнути існування таких рівноважних рішень, в яких функціонує або тільки сектор, що випускає гомогенну продукцію при постійній віддачі від масштабу (Y), або тільки сектори X і Z , прямо або побічно працюючі при зростаючому ефекті масштабу.

Бізнес-послуги (Z) виробляються в умовах монополістичної конкуренції. Введення цієї передумови призводить до того, що кожній фірмі виявляється вигідним надавати лише один, відмінний від інших фірм, вид послуг. Одночасно в економіці можуть існувати як фірми, формально що належать резидентам (з домінуючою часткою національного капіталу), так і фірми, що належать нерезидентам (з домінуючою часткою іноземного капіталу).

Технологія сектора послуг Z_x представлена у вигляді функції CES від виробленої продукції іноземних (ZM) і національних (ZD) компаній. Ці підмножини всіх пропонованих в економіці бізнес-послуг, у свою чергу, представлені у вигляді функцій CES від випусків індивідуальних компаній, що входять в кожну підмножину (zd_i і zm_j відповідно). В межах кожної підмножини zd_i і zm_j вважаються ідентичними.

$$Z_x = (ZD^\gamma + ZM^\gamma)^{\frac{1}{\gamma}}, \quad (2.7)$$

$$ZD = \left[\sum_i^{nd} zd_i^\delta \right]^{\frac{1}{\delta}}, \quad (2.8)$$

$$ZM = \left[\sum_j^{nm} zm_j^\varepsilon \right]^{\frac{1}{\varepsilon}}, \quad (2.9)$$

де, nd і nm - кількість послуг, що надаються резидентами і кількість видів послуг, що імпортуються (в результаті комерційної присутності іноземних компаній), для виробничої функції сектора бізнес-послуг виконується умова слабкої сепарабельності.

Національні постачальники послуг (zd_i) як чинники виробництва викорис-

товують місцеву кваліфіковану працю (S) і композит інших місцевих чинників виробництва (L).

Розташовані на території даної країни компанії, аффілірованні з іноземними фірмами (zm_i) використовують працю місцевих кваліфікованих працівників (S), композит інших місцевих чинників виробництва (L) і якийсь композит чинників виробництва, що імпортуються ними (V). Цей чинник виробництва включає прямі інвестиції і працю кваліфікованих працівників-нерезидентів в найширшому розумінні. У структурі чинника V можна було б виділити як безпосередньо фінансовий капітал, так і спеціалізовані технічні знання, нові виробничі технології, технології менеджменту і маркетингу, працю іноземних фахівців.

Формально, виробничі функції національних (zd_i) і іноземних (zm_i) компаній в секторі бізнес-послуг мають наступний вигляд:

$$zd_i = S^\alpha L^{1-\alpha}, \quad (2.10)$$

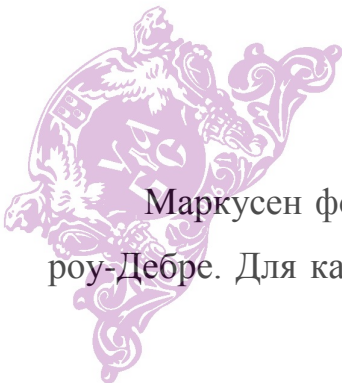
$$zm_i = S^\beta L^\varepsilon V^{1-\beta-\varepsilon} \quad (2.11)$$

Передбачається, що в початковій ситуації країна експортує однорідний товар Y і імпортує диференційований товар X , що відповідає випадку більшості країн, що розвиваються, також як і Україні.

Функція корисності репрезентативного агента представлена в моделі Маркусена функцією типу Кобба-Дугласа:

$$U = X^\delta Y^{1-\delta} \quad (2.12)$$

Маркусен формулює свою модель як модель загальної рівноваги класу Ерроу-Добре. Для калібрування моделі – визначення параметрів виробничих функ-

цій і функцій корисності репрезентативного агента – Маркусеном використовуються дані матриці соціальних рахунків (SAM).

2.4 Сектор послуг у прикладній моделі загальної рівноваги (на прикладі перехідної економіки)

У прикладній моделі МЗР передбачається, що в кожному секторі послуг Y_s існують як підсектор іноземних (ZM_s), так і підсектор вітчизняних (ZD_s) компаній. В цілях спрощення процедури калібрування моделі вважається, що іноземні і вітчизняні компанії мають однакову структуру витрат на проміжне споживання продукції інших галузей. Тому стрілка з блоку A_{ij} йде не до підсекторів ZM_s і ZD_s , а до агрегованого сектора Y_s . Відмінність в структурі витрат виникає тільки у використуванні первинних чинників. При розробці теоретичної концепції, має сенс представити прямі інвестиції у вигляді специфічного чинника виробництва, що імпортується, V , який використовується у виробництві тільки тими компаніями, які аффіліровані з іноземними. Блок MV показує імпорт чинника V (витрати FX - foreign exchange- на вході даного блоку означають, що для імпорту V необхідні витрати іноземної валюти).

У моделі вважається, що кожна фірма, що працює в секторі, послуг несе як граничні, так і постійні витрати. Блок ZM_s представляє граничні витрати іноземної компанії, а блок NFM_s – постійні. Для вітчизняної компанії це блоки ZD_s і NFD_s відповідно. Структура витрат української фірми відрізняється від структури витрат транснаціональної компанії. Далі, вважається, що постійні і змінні витрати компанії мають одну і ту ж структуру. Те ж саме припущення робиться відносно постійних і змінних витрат іноземної фірми. Це означає, що чинник виробництва V , що імпортується, використовується іноземними компаніями також і як елемент постійних витрат, що показане на схемі агрегованого сектора послуг стрілкою від

блоку MV до блоку $NFMS$ (рис. 2.6). Оскільки концепція сектора послуг припускає, що фірми в секторі послуг володіють монопольною владою, то ціна (PZD), яку вони призначають на свою продукцію, вища за їх граничні витрати (MC) на величину монопольної націнки (MK - markup).

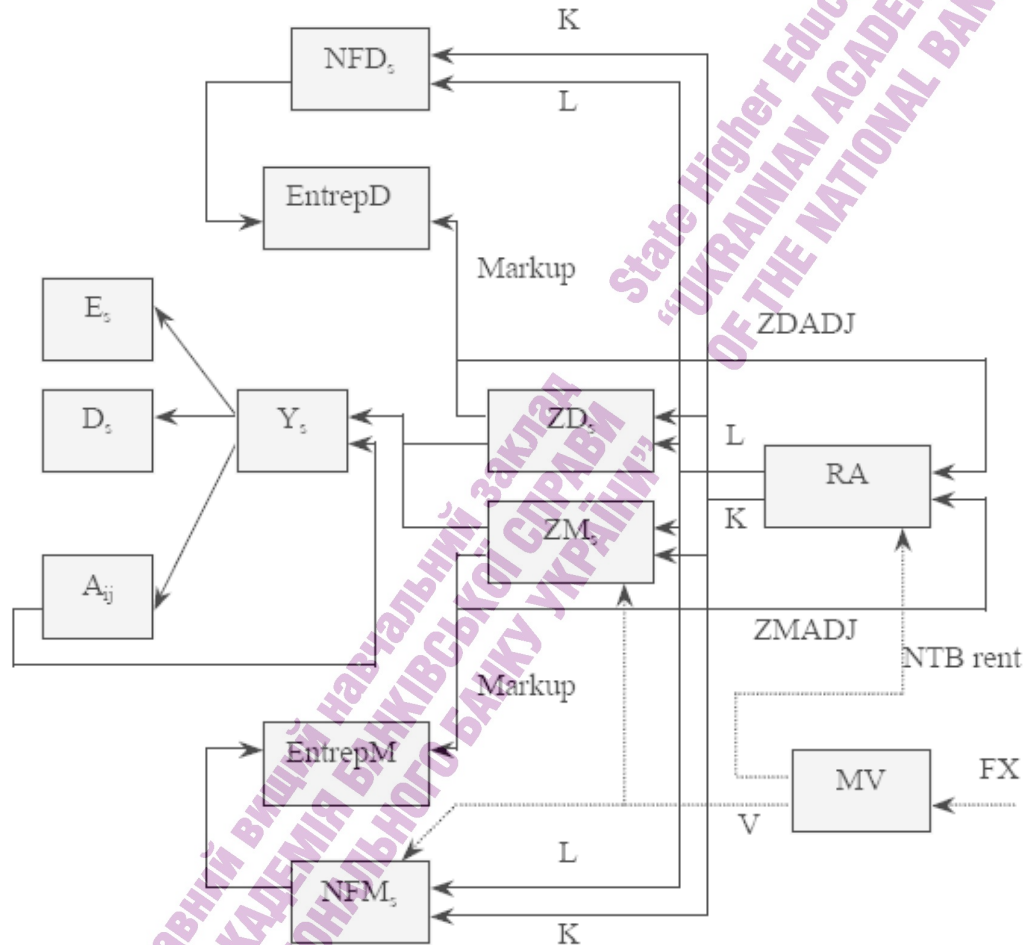

Рисунок 2.6 – Сектор послуг у моделі

Отже, наприклад, для вітчизняних компаній ціна послуги визначається з умови:

$$PZD = (1 - MK) = MC \quad (2.13)$$

Відомо, що монопольна націнка MK рівна $\frac{1}{e}$, де e - еластичність (некомпенсованого) попиту на даний вид послуг. Перейти від еластичності заміщення у споживанні (σ) до еластичності Маршалліанського попиту (e) можна за допомогою наступної формули:

$$e = \sigma - (1 - \sigma) * ShareZD, \quad (2.14)$$

де $ShareZD$ - частка витрат на послуги вітчизняних компаній в загальній величині витрат на даний вид послуг.

Монопольний прибуток, який одержує вітчизняний підприємець ($EntrepD$), повністю йде на покриття постійних витрат. «Підприємці» в даній моделі є абстрактними агентами, які займаються тільки покриттям постійних витрат з одержаного монопольного прибутку, оскільки для них не визначена цільова функція. Максимізацією прибутку при існуючих технологічних обмеженнях займаються самі фірми.

Що є важливим слідством введення в модель передумови про існування постійних витрат у фірм, що працюють в секторі послуг – це можливість ототожнити їх рівень з кількістю компаній, що надають послуги даного вигляду. З виразу (2.14) видно, що зниження вартості чинника, що імпортується, V в результаті усунення нетарифних бар'єрів приведе до збільшення частки витрат на продукцію іноземних фірм. Це виразиться в зниженні еластичності попиту і зростанні монопольної націнки, за рахунок якої фінансуються постійні витрати, тобто і кількість іноземних постачальників послуг на даному ринку збільшиться.

На схемі сектора послуг показано, що рента (NTB_{rent}) від наявності обмежень відносно прямих інвестицій (імпорту чинника V) дістається репрезентативному споживачу даної країни. Ця рента може діставатися і іноземному підприємцю ($EntrepM$), збільшуючи, таким чином, його здатність покривати постійні витрати, що можна проінтерпретувати і таким чином: якщо іноземна фірма вже

працює на вітчизняному ринку, то вона буде зацікавлена в збереженні бар'єрів входу для інших іноземних фірм.

Окремо слід зазначити те, що випуск сектора послуг Y_s йде як на внутрішнє споживання (D_s), так і експортується. Таким чином необхідно ввести в прикладну модель економіки країни трансграничну торгівлю послугами.

2.5 Математичне забезпечення моделі загальної економічної рівноваги для перехідної економіки

Вибір класу функціональних форм для моделі економіки країни заснований на результатах досліджень глобальних властивостей ряду функцій, які найчастіше використовуються в економічних додатках взагалі і в моделях загальної економічної рівноваги зокрема. Суть цих досліджень полягала у вивченні регулярності і властивостей третіх похідних так званих гнучких функціональних форм (flexible functional forms), таких як: транслогарифмічна, узагальнена леонт'євська і нормалізована квадратична, порівняно з властивостями глобально регулярних функціональних форм, з яких найчастіше застосовується функція CES (constant elasticity of substitution functional form).

Гнучкі функціональні форми набули широке поширення в прикладних економетричних дослідженнях, на відміну від прикладного моделювання у рамках концепції загальної рівноваги. Поясненням такого феномена може бути те, що якщо при економетричному моделюванні функціональні форми використовуються для оцінки локальних характеристик виробничих функцій і функцій корисності, то в моделях загальної рівноваги вони необхідні для опису глобальних властивостей. При побудові цього останнього класу моделей інформація про локальні властивості технологій і переваг використовується для екстраполяції глобальних властивостей, шляхом специфікації функцій так, щоб вони були консистентні з локально спостережуваними властивостями. У цьому і полягає процедура каліб-

рування моделі загальної рівноваги і саме з цієї причини для моделей загальної рівноваги найбільш важливі глобальні властивості використовуваних функціональних форм.

Недостатня регулярність вибраних для моделі функцій може привести до неможливості знаходження чисельного рішення оптимізаційної за своєю суттю задачі пошуку загальної рівноваги, не дивлячись на те, що в початковій точці ці функції могли володіти хорошими властивостями. Крім того, при аналізі дискретних змін, які вельми характерні для економічної політики, важливими стають треті похідні.

Всі гнучкі функціональні форми мають тенденцію до втрати регулярності при відхиленні від початкової точки. Глобально регулярні функції набагато краще зберігають властивості, якими вони володіли в точці локальної апроксимації, що дозволяє говорити про перевагу їх використання в моделях загальної рівноваги.

Вибір між видами глобально регулярних функціональних форм здійснити набагато складніше, оскільки необхідно вводити додаткові критерії. Традиційно, функціями, що достатньо добре зарекомендували себе, і з погляду точності прогнозів моделі, і з погляду простоти калібрування, є функції класу CES. Перевагою використання цих функцій для прикладного аналізу є наявність центральних оцінок еластичності заміщення для багатьох секторів економіки і багатьох країн світу.

Споживання, приватне споживання:

Функція корисності репрезентативного агента є функцією Кобба-Дугласа (окремим випадком CES), кожним елементом якої вважається агрегований товар, що складається як з вітчизняної, так і з імпоротної продукції даного вигляду. Вважається, що еластичність заміщення у споживанні між вітчизняною і імпоротною продукцією одного і того ж вигляду постійна і кінцева. Це дозволяє описати кожен агрегований товар у вигляді функції CES від імпоротної і вітчизняної продукції. Іс-

торично вперше таке представлення товару, що споживається у вигляді функції CES від імпоротної та вітчизняної продукції було описано П.Армінгтоном, тому і отримало назву – агрегат Армінгтона [29].

Функція корисності споживача:

$$C = \prod_i c_i^{\alpha_i} \quad (2.15)$$

Агрегати Армінгтона:

$$c_i = \left[\beta_i^C \left(\frac{c_i^D}{\bar{c}_i^D} \right)^{\rho_c} + (1 - \beta_i^C) \left(\frac{c_i^M}{\bar{c}_i^M} \right)^{\rho_c} \right]^{\frac{1}{\rho_c}}, \quad (2.16)$$

де c_i^D і c_i^M - величини часткового споживання власних та імпортних товарів відповідно;

\bar{c}_i^D і \bar{c}_i^M - величини часткового споживання власних та імпортних товарів у базовому періоді;

α_i - частка сумарного бюджету споживача, яка витрачається на і-те благо;

β_i^C - доля витрат споживача на і-те благо, яка витрачається на споживання товару і, виробленого в даній країні;

$\sigma_{DM}^c = \frac{1}{1 - \rho_c}$ - еластичність заміщення для споживача між власними та імпортованими товарами.

Задача, яка вирішується репрезентативним споживачем

Максимізація корисності за бюджетних обмежень:

$$\text{Max} C = \prod_i c_i^{\alpha_i} \quad (2.17)$$

За умови:

$$(px_i) \leq pw_i + \sum_{j=1}^S \alpha_{ij} \pi_j \quad (2.18)$$

Інвестиційне споживання:

Передбачається, що функція інвестицій має леонтівський тип (збільшення інвестицій в геологорозвідувальні роботи не замінює інвестиції в покупку бурових установок). Кожне благо i , може бути інвестиційним товаром, причому в інвестиційних цілях можуть бути використані як вітчизняні, так і імпортовані товари.

$$I = \min_i \left(\lambda_i \left[\beta_i^I \left(\frac{i_i^D}{i_i^M} \right)^{\rho_i} + (1 - \beta_i^I) \left(\frac{i_i^M}{i_i^D} \right)^{\rho_i} \right]^{\frac{1}{\rho_i}} \right), \quad (2.19)$$

де i_i^D і i_i^M - розміри здійснених вітчизняних і іноземних інвестицій відповідно;

i_i^M і i_i^D - розміри інвестиційного споживання іноземних і вітчизняних товарів в базовому періоді;

λ_i - частка сумарних інвестицій витрат, яка витрачається на i -те благо;

β_i^I - частка інвестиційних витрат на i -те благо, яка витрачається на інвестиційне споживання товару i , виготовленого в даній країні;

$\sigma_{DM}^i = \frac{1}{1 - \rho_i}$ - еластичність заміщення для інвестора між вітчизняним і імпортованим товарами.

Державне споживання:

Таким же чином як і для інвестиційного споживання, функція агрегованого державного споживання має леонтівський тип. Дане припущення базується на тому, що згідно бюджетним принципам, недофінансування однієї статті витрат не

компенсується збитковим фінансуванням іншої статті державного бюджету. Держава також не може споживати як вітчизняну, так і імпортовану продукцію.

$$G = \min_i \left(\mu_i \left[\beta_i^G \left(\frac{g_i^D}{g_i^D} \right)^{\rho_g} + (1 - \beta_i^G) \left(\frac{g_i^M}{g_i^M} \right)^{\rho_g} \right]^{\frac{1}{\rho_g}} \right), \quad (2.20)$$

де g_i^D і g_i^M - розміри державного споживання вітчизняних і іноземних товарів відповідно;

g_i^D і g_i^M - розміри державного споживання вітчизняних і імпортованих товарів в базовому періоді;

μ_i - доля сумарних бюджетних витрат, яка витрачається на споживання i -го блага;

β_i^G - частка бюджетних витрат на i -те благо, яка витрачається на державне споживання товару i , виготовленого в даній країні;

$\sigma_{DM}^g = \frac{1}{1 - \rho_g}$ - еластичність заміщення для держави між вітчизняними та іноземними товарами.

І задача, яку вирішує держава, і задача оптимізації структури інвестиційного споживання є достатньо простими, так як базуються на максимізації відповідної функції корисності при екзогенно заданій величині державного бюджету або обсягу інвестицій, які дорівнюють відповідним значенням базового періоду в точці калібровки моделі.

Виробництво:

Функція трансформації випуску сектора 1:

Випуск кожного сектора поділяється на продукцію, призначену в даній країні і продукцію, яка йде на експорт. Причому еластичність заміщення для фірми між випуском цих двох видів продукції кінцева і не дорівнює нулю. Введення пе-

редумови про неоднорідність продукції, що випускається, дозволяє пояснити існування одночасно і експорту і внутрішнього споживання даного виду продукції в умовах малої економіки. В іншому випадку можна з високою ймовірністю отримати кутове рішення (або вся продукція експортується, або вся споживається всередині країни), що в дійсності спостерігається дуже рідко.

Таким чином, найбільш природнім було б моделювання випуску кожного сектора з використанням функції:

$$Y_i = g(D_i, E_i) = \left[\theta_i^\gamma \left(\frac{D_i}{\bar{D}_i} \right)^{1+\eta} + (1 - \theta_i^\gamma) \left(\frac{E_i}{\bar{E}_i} \right)^{1+\eta} \right]^{\frac{1}{(1+\eta)}}, \quad (2.21)$$

де D_i і E_i - вітчизняне споживання і експорт i -го виду продукції відповідно;
 \bar{D}_i і \bar{E}_i - вітчизняне споживання і експорт i -го виду продукції у базовому періоді;

θ_i^γ - частка випущеної продукції типу i , яка споживається всередині країни, в точці калібровки;

η - еластичність трансформації випуску.

Виробнича функція сектора 1:

Використання для виробництва продукції первинних факторів виробництва зображено за допомогою функції Кобба-Дугласа.

$$VA_i = v(K_i, L_i) = \phi \left(\frac{K_i}{K_i} \right)^{\alpha_K} \left(\frac{L_i}{L_i} \right)^{\alpha_L}, \quad (2.22)$$

де VA_i - додана вартість сектора i .

Еластичність заміщення між первинними факторами і проміжними товарами, які використовуються у виробництві товару i , вважається нульовою. Іншими

словами, верхній рівень виробничої функції представлений функцією Леонтьєва.

$$Y_i = f(VA_i, INT_i) = \min(VA_i, INT_i), \quad (2.23)$$

де INT_i - проміжне споживання сектора i .

Проміжні товари між собою також вважаються абсолютно незамінними. За своїм походженням, вони можуть бути як іноземного, так і вітчизняного виробництва:

$$INT_i = h(D_{ij}, M_{ij}) = \min_j \left[\phi_{ij} \left[\beta_{ji} \left(\frac{D_{ji}}{D_{ji}} \right)^{\rho_y} + (1 - \beta_{ji}) \left(\frac{M_{ji}}{M_{ji}} \right)^{\rho_y} \right]^{\frac{1}{\rho_y}} \right], \quad (2.24)$$

де D_{ji} - продукт j , виготовлений в даній країні і використовуваний у виробництві товару i ;

M_{ji} - імпортний продукт j , який використовується у виробництві товару i ;

ρ_y - параметр еластичності, пов'язаний з еластичністю заміщення як

$$\sigma_{DM}^i = \frac{1}{1 - \rho_y}$$

ϕ_{ij} - частка витрат на товар j в проміжному споживанні при виробництві продукції i ;

β_{ij} - частка витрат на товар j вітчизняного виробництва у загальних витратах на товар j в проміжному споживанні сектора i .

Пропозиція товару i в економіці:

Для того, щоб описати агреговану пропозицію товару i в економіці, необхідно врахувати як вітчизняне виробництво товару i , так і його імпорт. Крім того, необхідно перейти до пропозиції товару i в цінах споживачів, врахувавши торгіві і

транспортні націнки:

$$A_i = \min \left[TRN_i, DIS_i, \varphi_i^A \left[\beta_i^A \left(\frac{D_i}{\bar{D}_i} \right)^{\rho_A} + (1 - \beta_i^A) \left(\frac{M_i}{\bar{M}_i} \right)^{\rho_A} \right]^{\frac{1}{\rho_A}} \right], \quad (2.25)$$

де D_i і M_i - вітчизняне споживання і імпорт i -го виду продукції відповідно;
 \bar{D}_i і \bar{M}_i - вітчизняне споживання і імпорт i -го виду продукції в базовому періоді;

ρ_A - параметр еластичності, пов'язаний з еластичністю заміщення як

$$\sigma_{DM}^A = \frac{1}{1 - \rho_A}$$

β_i^A - частка товару вітчизняного виробництва і пропозиції товару i в базовому періоді;

TRN_i - транспортна націнка в ціні товару i для кінцевих споживачів;

DIS_i - торгова націнка в ціні товару i для кінцевих споживачів.

Задача виробника:

Розпадається на наступні три підзадачі:

1. Вибір між продажами на вітчизняному ринку і експортом продукції здійснюється в результаті вирішення задачі:

$$\max [p_i^D D_i + p_i^E E_i] \quad (2.26)$$

за умови:

$$Y_i = g(D_i, E_i) \quad (2.27)$$

2. Умовний попит фірм на вітчизняні і імпортовані полуфабрикати визначається

за допомогою вирішення задачі:

$$\min \sum_j [p_i^D X_{ji}^D + p_i^M X_{ij}^M] \quad (2.28)$$

за умови, що

$$INT_i = h(D_{ji}, M_{ji}) \quad (2.29)$$

3. Умовний попит на первинні фактори є вирішенням задачі:

$$\min [r_K K_i, r_L L_i] \quad (2.30)$$

за умови, що:

$$VA_i = v(K_i, L_i) \quad (2.40)$$

Закінчивши специфікацію функціональних форм, які будуть використані для побудови моделі загальної рівноваги, можна буде перейти до опису загальних залежностей, які узагальнюють умови рівноваги в економіці, що моделюється.

Рівняння моделі:

Оскільки всі технології в моделі Ерроу-Дебре характеризуються постійною віддачею від масштабу і вони ідентичні для всіх виробників в даній галузі, то в довгостроковій рівновазі фірми не зможуть одержувати позитивний прибуток, тобто, вони діятимуть в точці беззбитковості. Виходячи з цієї умови, задача знаходження рівноваги в моделі Ерроу-Дебре може бути поставлена як задача компліментарності, де з кожною змінною випуску асоційована відповідна умова рівноваги. Вперше це було продемонстровано Л. Матісеном [30].

Ринкова рівновага в моделі Ерроу-Дебре визначається з трьох видів умов компліментарності: всі ринки знаходяться в рівновазі (market clearance); всі пра-

цюючі підприємства у всіх галузях одержують нульовий прибуток (zero profit); доходи кожного економічного агента рівні його витратам (income balance).

Умови нульового прибутку виконуються для всіх секторів. Причому як для реальних галузей, так і для абстрактних. У прикладній моделі, яка описується, існують наступні абстрактні сектори:

- «приватне споживання»: трансформує споживання реальних благ в абстрактне благо - «корисність»;
- «державне споживання»: трансформує державне споживання реальних товарів в - штучне «суспільне благо»;
- «інвестиційне споживання»: трансформує інвестиційне споживання реальних товарів в - штучний однорідний «інвестиційний товар»;

Вводячи подібні абстрактні товари, можна одержувати цілком конкретні результати. Так, наприклад, зміна в об'ємі «виробництва» сектора «приватне споживання» в результаті зниження ставки прибуткового податку, може бути цілком природним чином проінтерпретоване як еквівалентна варіація корисності репрезентативного споживача. Цінність такої метрики для вибору варіантів економічної політики цілком очевидна.

Умова нульового прибутку полягає у тому, що ціна одиниці продукції, що випускається, за вирахуванням непрямих податків повинна бути рівна витратам на первинні чинники (включаючи ПДВ) і витратам на напівфабрикати (включаючи податки на проміжне споживання). Кожна умова нульового прибутку асоціюється з об'ємом продукції, що випускається, таким чином, що, або об'єм випуску повинен бути рівний нулю і фірма одержує негативний прибуток, або об'єм виробництва більше нуля і фірма одержує нульовий прибуток. Ця умова може бути записана таким чином:

$$y_j, - \prod_j(p) = 0 \quad (2.41)$$

причому,

$$-\Pi_j(p) = C_j(p) - R_j(p) \geq 0 \quad \forall j, \quad (2.42)$$

де $\Pi_j(p)$ - одинична функція прибутку, отримується як різниця між одиничними функціями виручки:

$$R_j(p) = \max \left\{ \sum_i p_i y_i \mid g_j(y) = 1 \right\} \quad (2.43)$$

і витрат:

$$C_j(p) = \min \left\{ \sum_i p_i x_i \mid f_j(x) = 1 \right\}, \quad (2.44)$$

де функції f і g - це виробнича функція і функція трансформації випуску відповідно.

Умови рівноваги всіх ринків моделі означає рівність попиту пропозиції для всіх реальних товарів і послуг, первинних чинників виробництва (праці і капіталу), зовнішньої торгівлі і абстрактних благ при рівноважних цінах і об'ємах випуску. Умови рівноваги ринків асоціюються з ціною товару або чинника виробництва таким чином, що пропозиція рівна попиту. У загальному вигляді ця умова може бути записана таким чином:

$$p_i, \sum_j y_j \frac{\partial \Pi_j(p)}{\partial p_i} + \sum_h \omega_{ih} - \sum_h d_{ih}(p, M_h) = 0 \quad \forall i \quad (2.45)$$

Або, детальніше,

$$\sum_j y_j \frac{\partial \Pi_j(p)}{\partial p_i} + \sum_h \omega_{ih} \geq \sum_h d_{ih}(p, M_h), \quad (2.46)$$

де перший доданок, по леммі Шеппарда, представляє випуск товару i (за вирахуванням його виробничого споживання) всіма секторами економіки. Припускається наявність постійного ефекту масштабу. Другий доданок представляє агрегований первинний запас товару i , яким володіли споживачі. Отже, значення, що знаходиться в правій частині нерівності, рівно агрегованому кінцевому попиту на товар i з боку споживачів, при заданих ринкових цінах p і доході споживача h , рівного M_h . Природно, що функція попиту кінцевого споживача може бути одержана з рішення його задачі максимізації корисності при бюджетному обмеженні:

$$d_{ih}(p, M_h) = \arg \max \left\{ U_h(x) \mid \sum_i p_i x_i = M_h \right\} \quad (2.47)$$

Умова рівності доходів кожного економічного агента його витратам має цілком прозорий сенс. Тобто відображає вимогу про те, щоб рівень витрат був рівний доходам від продажу чинників виробництва, одержаним дивідендам і податковим надходженням. У моделі чотири агенти, для кожного з яких повинна виконуватися ця умова: репрезентативний агент, держава, а також абстрактні іноземні і вітчизняні підприємці в секторі послуг. Баланс доходів і витрат кожного агента асоціюється з вектором рівноважних цін. Деякі бюджетні обмеження моделі мають достатньо складний вигляд. Наприклад, бюджетне обмеження репрезентативного споживача помітно складніше, ніж в класичній постановці моделі Ерроу-Дебре:

Якщо можна знайти такі набори цін і величин випусків, які забезпечують виконання всіх умов компліментарності, то можна говорити про існування рівноважного рішення системи рівнянь моделі. У рівноважній ситуації всі галузі, що ви-

пускають ненульовий об'єм продукції одержуватимуть нульовий прибуток. Якщо на ринку товару надмірний попит рівний нулю (ринок збалансований), то ціна буде більше нуля. Всі ті блага, для яких існує надмірна пропозиція, матимуть нульову ціну.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 3

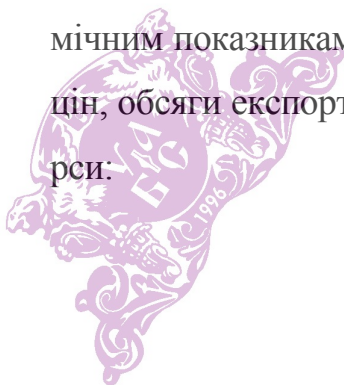
ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ЗАГАЛЬНОЇ РІВНОВАГИ ДЛЯ СЦЕНАРНОГО АНАЛІЗУ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ТА МОНІТОРИНГ СТАНУ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО СОТ

3.1 Порівняльний аналіз основних економічних показників країн Росії та України

На даному етапі розвитку української економіки не існує універсальної моделі для оцінки наслідків лібералізації, яка б враховувала взаємозв'язок та взаємовплив процесів, що протікають у національній економіці, та надавала можливість провести сценарний аналіз наслідків за різних умов дестабілізації економіки. На наш погляд досі не існує моделі для проведення комплексного аналізу визначаючих факторів оптимальної економічної політики по відношенню до лібералізації послуг.

На нашу думку найбільш досконалою моделлю для оцінки наслідків лібералізації міжнародної торгівлі послугами буде модель запропонована Земницким А.В. Але модель розроблена для російської економіки, тому необхідно провести порівняльний аналіз основних економічних показників Росії та України, тоді засновуючись на методі аналогій можна буде застосувати модель для проведення сценарного аналізу наслідків лібералізації для економіки України.

Порівняльний аналіз країн України та Росії проводиться за основними економічними показникам: темпи приросту ВВП, темпи приросту заробітної плати, індекси цін, обсяги експорту та імпорту країн, процентні ставки по депозитах, та валютні курси:

1. Промисловість.

У промисловості України у першому півріччі 2006 р. темпи зростання прискорились за рахунок енергетичної, добувної, і оброблювальної промисловості. Проте основне зростання забезпечувалося за рахунок поліпшення показників в переробляючих секторах. Коли для Росії у першому півріччі 2006 р. збільшився об'єм виробництва всіх галузей промисловості, окрім машинобудування, в якому випуск зменшився на 8.7%. (Додаток А)

За перше півріччя показники металургійних галузей України зросли на 4.8% по відношенню до аналогічного попереднього періоду (хоча за січень-квітень 2006 р. в секторі ще спостерігався спад в -0.6%). Через значне підвищення інвестиційного попиту в першому півріччі відновилися високі темпи зростання в машинобудуванні (12.2%). Темпи зростання в хімічній промисловості за півріччя також виявилися позитивними (0.4%) за рахунок збільшення виробництва гумових і пластмасових виробів, тоді як решта частини хімічної промисловості досить сильно постраждала від підвищення цін на імпортований газ.

Проте в цілому вплив підвищення ресурсних цін (на імпортований природний газ) не пошкодив розвитку реального сектора України. Фактично вже в травні-червні 2006 р. промисловість платила реальну ціну за отримувані ресурси. Проте поліпшення ситуації з боку попиту (інвестиційного і зовнішнього) дало українським підприємствам можливість достатньо м'яко адаптуватися до нового рівня витрат.

Завдяки пожевлінню в промисловості України покращала ситуація в ринкових послугах, перш за все в транспортному секторі (зростання 8.0%). Посилення інвестиційного попиту привело до відновлення зростання в будівництві. Динаміка розвитку промисловості України та Росії продемонстрована на рисунку 3.1.

Не дивлячись на сильну конкуренцію імпорту в Росії починають розвиватись галузі, орієнтовані на внутрішній споживчий попит. Серед них: випуск легкових автомобілів (9.6% г/г), текстилю (12.8%) і взуття (9.5%), виробництво побутової техніки (холодильників, пральних машин, відеомагнітофонів, лазерних програвачів і т.п.).

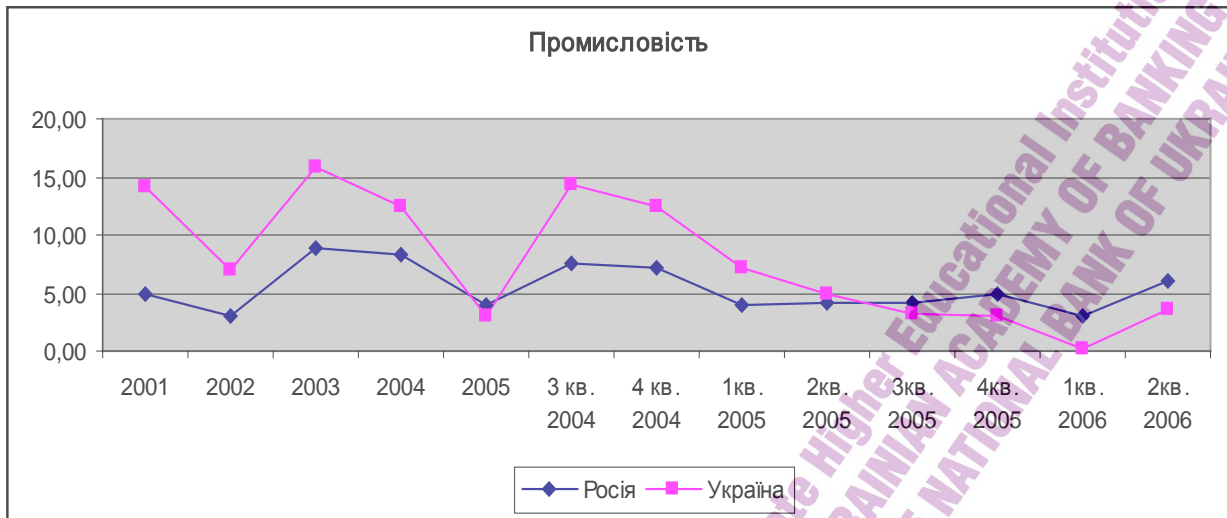

Рисунок 3.1 – Темпи росту промисловості в Росії та Україні

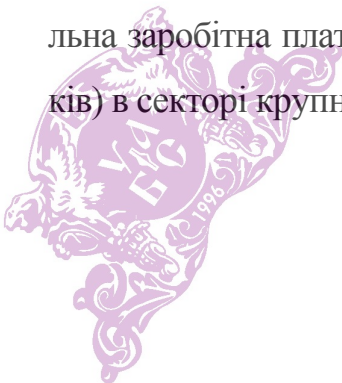
Успіх в цих секторах в значній мірі пов'язаний з приходом іноземних компаній, організованих в Росії свої виробництва і що передають свої технології. Наприклад, випуск іноземних автомобілів російської збірки збільшився в 1 півріччі 2006 р. на 57% г/г, в десятки разів більше, ніж автомобілів російських моделей (1.6%).

Дуже швидко росте виробництво товарів, так або інакше пов'язаних з будівництвом – будівельних матеріалів, будівельних конструкцій, будівельної техніки. У другому кварталі 2006 р. загальний об'єм будівельних робіт Росії виріс на 12.7%, а об'єм житлового будівництва – на 23%.

2. Заробітна плата.

Темпи зростання заробітної плати зображено на рис. 3.2 - можна зробити висновок, що темпи підвищення обсягів заробітної плати однакові.

Що стосується Росії, то зростання номінальної зарплати помітно поступається зростанню прибутку. За підсумками 2006 р. (останні наявні дані по прибутку) номінальна заробітна плата збільшилася на 23% (рис.3.3), а прибуток (за вирахуванням збитків) в секторі крупних підприємств – на 37.2%.

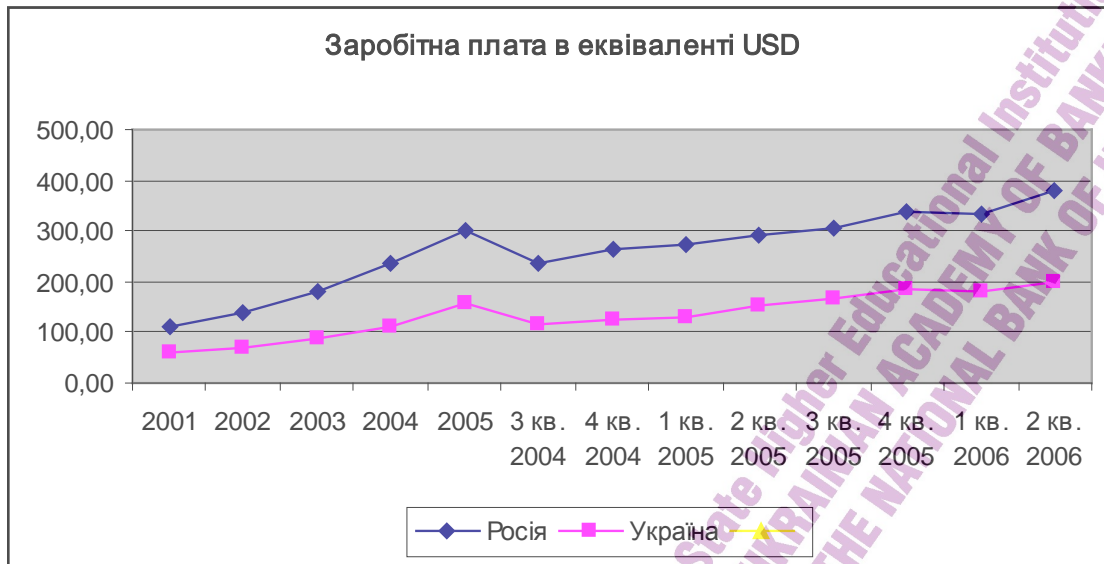

Рисунок 3.1 – Заробітна плата в еквіваленті USD України та Росії

Одночасне зростання зарплати і прибутку стає можливим унаслідок збільшення продуктивності праці, яка, у свою чергу, спирається на перетікання «зайвої» робочої сили з матеріального виробництва в сферу послуг і в бюджетний сектор (Додаток Б).

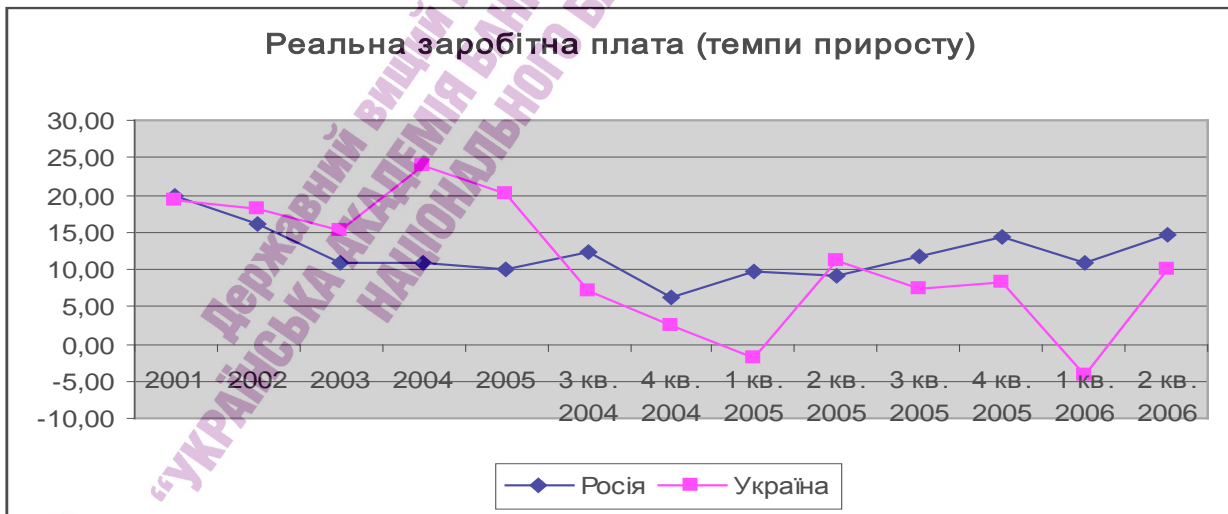

Рисунок 3.3 – Темпи приросту заробітної плати України та Росії

В Україні реальна зарплата на початку 2006 р. продовжувала стрімко збільшуватися. Джерелом зростання трудових доходів стало як підвищення мінімальних стандартів

оплати праці, так і відновлення позитивної динаміки по продуктивності. Найвищими є темпи зростання зарплати в секторі державного управління (майже удвічі вище, ніж в середньому по економіці). Адміністративне підвищення рівня оплати праці в державних організаціях привело до того, що середня зарплата в секторі державного управління стала однією з найвищих (USD 332). Хоча вона як і раніше декілька відстає від секторів з традиційно високим середнім рівнем зарплати – авіації (USD 402 на червень 2006 р.) і фінансового сектора (USD 377).

3. Платіжний баланс.

За даними Центрального банку Росії особливо привабливими для іноземного капіталу були добувна і оброблювальна промисловість, зв'язок і торгівля. Безперечно, бізнес зараз розглядає інвестиції до Росії як вельми перспективні, а російські компанії – як цілком кредитоспроможні. Тому надалі можна чекати ще інтенсивнішого припливу іноземного капіталу (зокрема, у формі прямих інвестицій). На даному етапі розвитку економіки України спостерігається аналогічна ситуація, що продемонстровано на рис. 3.4.

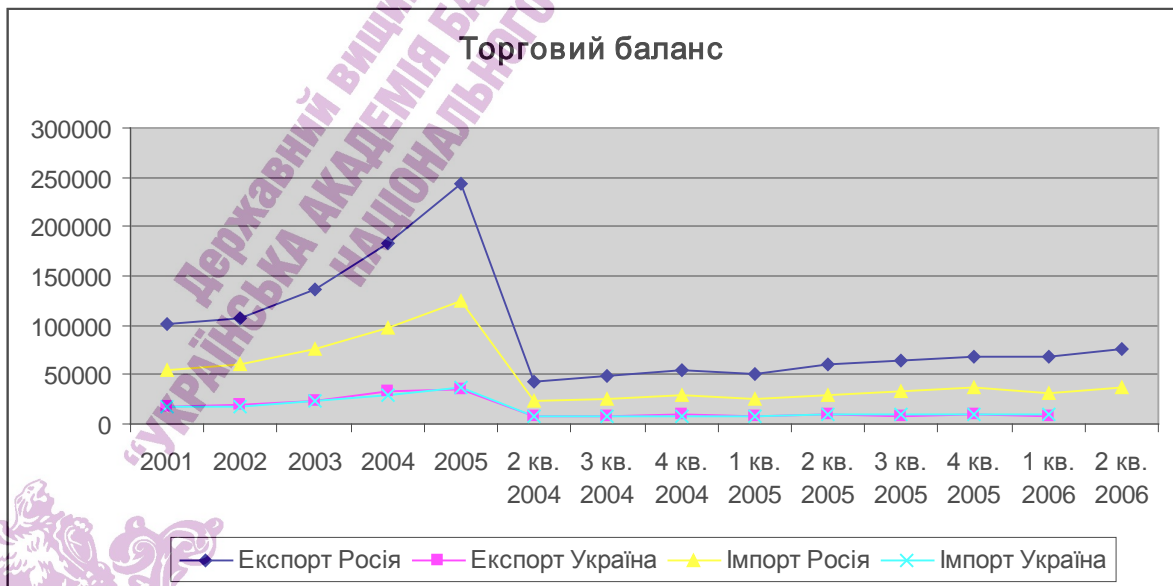

Рисунок 3.4 – Торговий баланс експорту та імпорту України і Росії

За оцінками українських експертів надходження чистих прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в першому півріччі досягав до USD 2.3 млрд., що майже в 4 рази більш ніж роком раніше (USD 0.6 млн. за 1 півріччя 2005 р). Основні ПІІ забезпечувалися за рахунок надходжень засобів від продажу ряду крупних українських банків, таких як «Укрсиббанк» і «Укрсоцбанк». Притік засобів також реєструвалася по інших інвестиційних статтях. Зокрема, за шість місяців поточного року сума повернутих негарантованих довгострокових кредитів склала USD 1.5 млрд., що в 2.3 разу більше торішнього показника. Декілька нижче була активність по залученню засобів по корпоративних, банківських і муніципальних єврооблігаціях – USD 420 млн., що на 22.6% менше ніж роком раніше (Додаток В).

На рисунку 3.5 зображені дані обсягів експорту та імпорту України та Росії, з графіку можна зробити висновок, що в Україні та Росії спостерігаються однакові тенденції збільшення обсягів експорту та імпорту країн, що свідчить про те, що країни володіють однаковими властивостями.

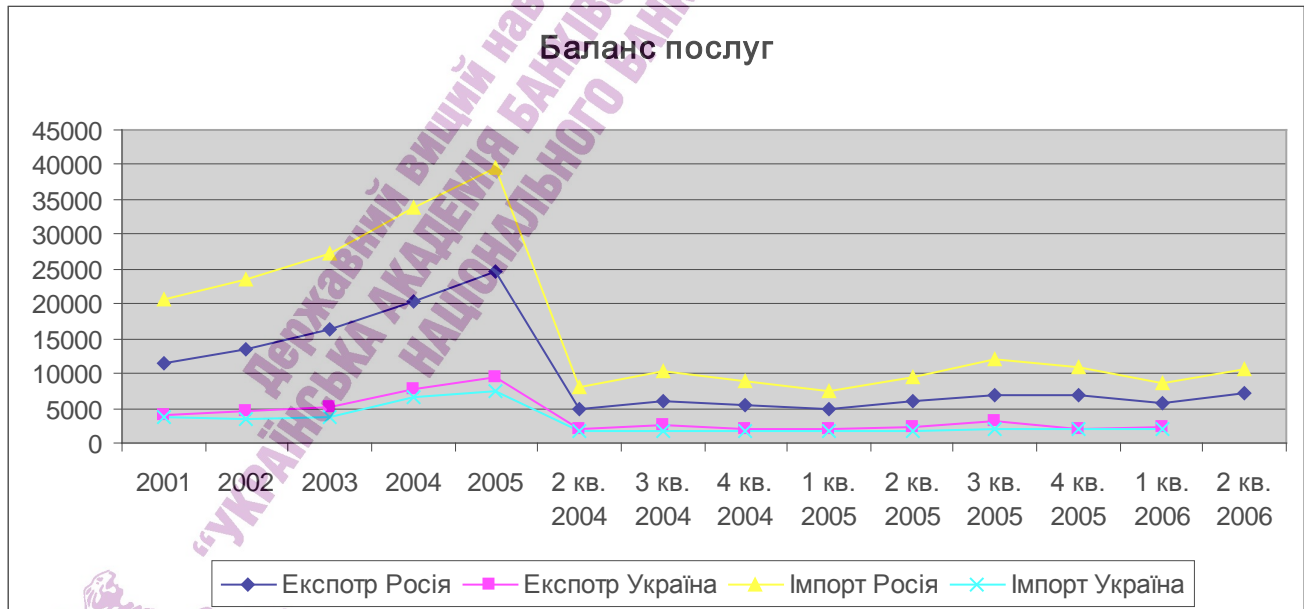

Рисунок 3.5 – Баланс послуг, які експортуються та імпортуються Росією і Україною

4. Державні фінанси.

У 1 півріччі 2006 р. доходи консолідованого бюджету Росії зросли до 43,9% ВВП, але 7,6% ВВП припадає на частку «страхових внесків» і «безвідплатних надходжень», що з'явилися в консолідованому бюджеті у зв'язку з включенням в нього даних по доходах і витратах пенсійного фонду і фондів обов'язкового медичного і соціального страхування.

Серед традиційних джерел поповнення російського бюджету можна виділити податок на видобуток корисних копалин і надходження від зовнішньоекономічної діяльності, чий внесок в прибуткову частину бюджету виріс, відповідно, на 0,6, 0,6 і 1,6% від ВВП. Нафтові доходи продовжують поповнювати бюджет. В той же час спостерігається аналогічна ситуація і в Україні (рис. 3.6).

На початку 2006 р. план по наповненню українського бюджету був перевиконаний, що стало несподіванкою на тлі невисоких темпів зростання економіки і політичної нестабільності.

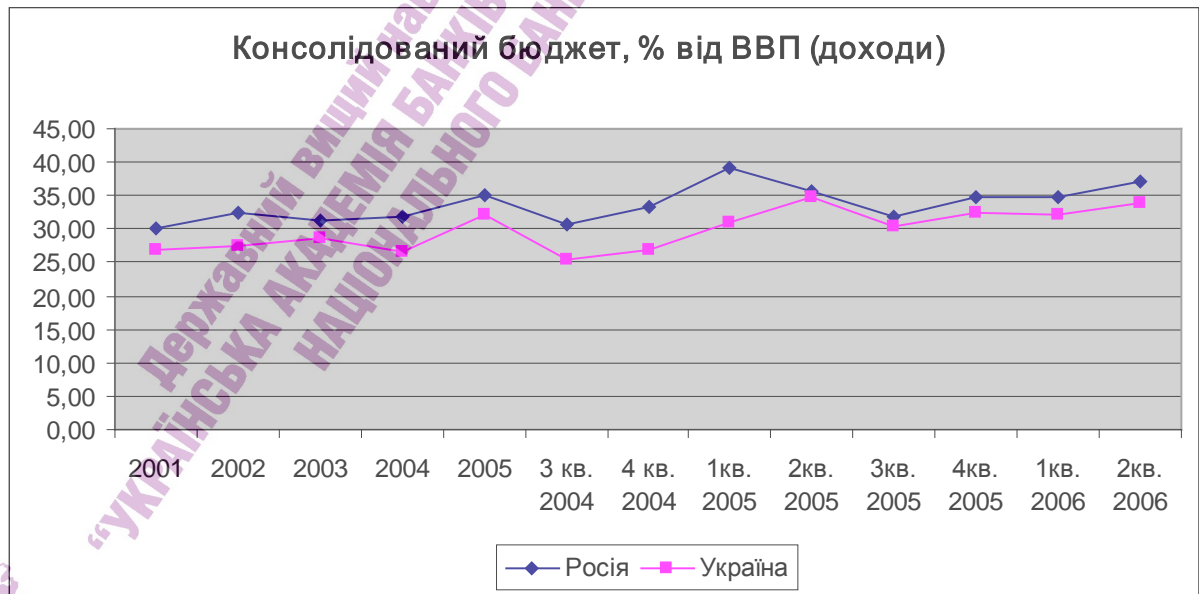
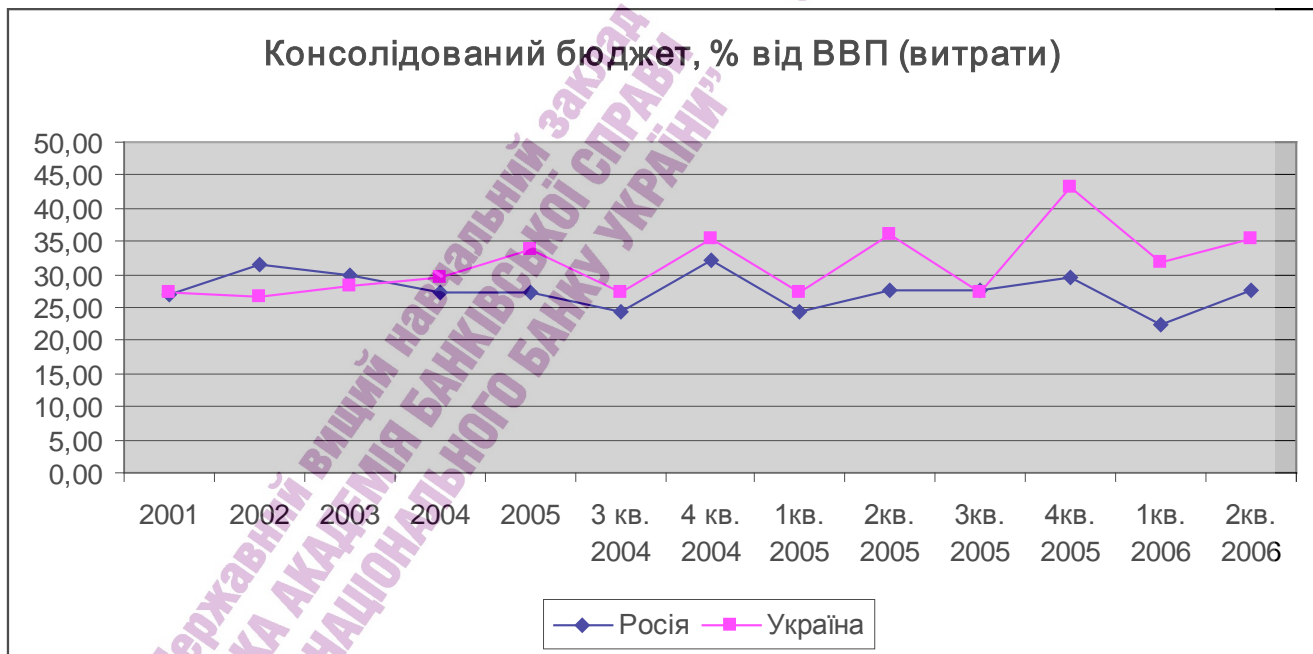

Рисунок 3.6 – Консолідований бюджет (доходи) у відсотках від ВВП для України і Росії

Не дивлячись на те, що дорожчання енергоресурсів скоротило надходження від податку на прибуток підприємств, несподівані відкриття резервів по ПДВ дало можливість покрити втрати і навіть перевиконати поставлений план по наповненню бюджету. За наслідками першого півріччя доходи консолідованого бюджету склали 35.0% від ВВП, що на 2.8 процентного пункту вище, ніж роком раніше. Основними джерелами зростання доходів бюджету стали ПДВ і податок на доходи фізичних осіб (Додаток Г).

Для України витрати консолідованого бюджету у 2006 р. склали 35.6% від ВВП. Збільшення витрат в основному спостерігалось по таких статтях як соціальний захист, охорона здоров'я і освіта (Додаток Г).

Рисунки 3.7 – Консолідований бюджет (витрати) у відсотках від ВВП для України і Росії

Схожа ситуація в Росії – витрати консолідованого бюджету досягли 32.5% ВВП (знову-таки з урахуванням фондів пенсійного, соціального і медичного страхування). При цьому щодо ВВП збільшилися практично всі статті витрат. Зокрема, на

0.8% від ВВП вирости витрати на освіту; на 0.5–0.6% від ВВП – на національну оборону, національну безпеку і правоохоронну діяльність; на 0.4% від ВВП – на економіку.

5. Процентні ставки та валютні курси.

Депозити уряду в центральному банку України скоротилися з UAH 18.5 млрд. на кінець 2005 р. до UAH 13.8 млрд. на кінець червня. НБУ також намагався пом'якшити несподівано виникле посилювання грошової політики у зв'язку з необхідністю підтримки курсу. Процентні ставки по депозитах річних у національній валюті для України та Росії продемонстровано на рис. 3.8.

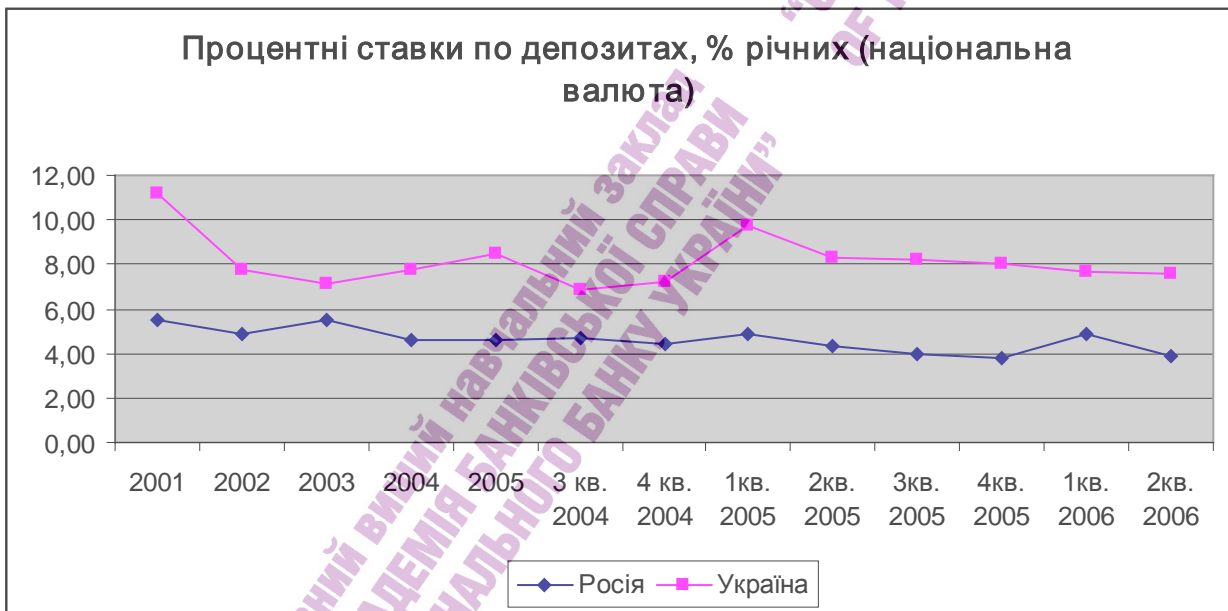

Рисунок 3.8 - Процентні ставки по депозитах, % річних (національна валюта) країн України та Росії

Нормативи по обов'язковому резервуванню в Україні знижувалися двічі: з 6–8% до 2–5%. Крім того, була понижена облікова ставка з 9.5% до 8.5% (Додаток Д).

На рисунку 3.9 продемонстровані процентні ставки по депозитах річних в іноземній валюті, країн Росії та України. Не зважаючи на те що процентні ставки по депозитах в цих двох країнах різні, але в цілому по країнам спостерігається од-

накова тенденція коливання процентних ставок, тобто країни володіють однаковими властивостями.

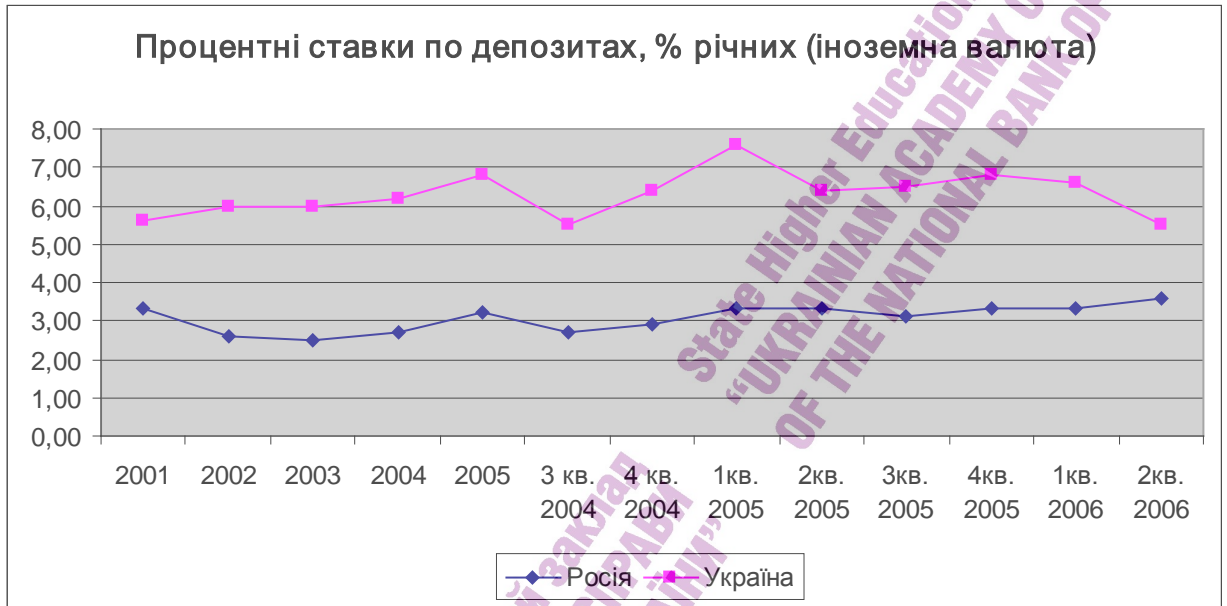

Рисунок 3.9 - Процентні ставки по депозитах, % річних (іноземна валюта) країн України та Росії

Після проведення порівняльного аналізу основних економічних показників України та Росії можна стверджувати, що ці країни характеризуються однаковими властивостями, а також властивості обох зазначених держав не ізольовані одна від одної, а тісно взаємозв'язані, причому зміна істотної ознаки, як правило, позначається і на інших ознаках. Це дає підставу припускати, що якщо Україна та Росія володіють однаковою сукупністю певних властивостей і якщо одна з країн володіє ще деякою властивістю (мабуть, закономірно пов'язаною даною сукупністю властивостей), то і інша країна повинна володіти цією властивістю, тобто можна використовувати метод аналогій.

3.2 Використання моделі загальної рівноваги для проведення сценарного аналізу лібералізації міжнародної торгівлі послугами

Виклики та загрози, які виникають у сучасному економічному стані країни, зумовлюють необхідність передбачення на об'єктивних засадах хоча б приблизних сценаріїв того, що може відбутися.

Засновуючись на результатах проведеного порівняльного аналізу основних економічних показників країн України та Росії можна застосувати метод аналогій, тобто використати результати, проведеного Земницьким А.В. сценарного аналізу оцінки наслідків лібералізації для економіки України [31]. На основі якого можна буде передбачити приблизні сценарії того що може відбутися, за різних умов розвитку економіки України. Проте, роблячи висновки або висновки на основі аналогії, необхідно враховувати що ці висновки не абсолютно достовірні, істинні, а носять лише більш менш вірогідний характер і тому завжди потребують додаткової перевірки. Ці висновки вимагають подальшого уточнення, конкретизації і корегування.

При проведенні сценарних експериментів з використанням прикладної моделі економічної рівноваги Земницьким А.В. оцінюється вплив лібералізації режиму, який діє по відношенню до руху іноземних факторів виробництва у національний сектор послуг, на ВВП, доходи факторів виробництва, структурні зрушення в галузевій структурі російської економіки, а також на структуру експорту та імпорту. Особлива увага приділяється тому, як лібералізація доступу транснаціональних фінансових установ на національний ринок вплине на доходи кваліфікованих працівників даної країни. Також досліджується вплив різних передумов про мобільність капіталу та кваліфікованих робітників між секторами економіки та результати лібералізації торгівлі послугами в режимі комерційної присутності, але основна увага приділяється фінансовому сектору.

Автором проводилось два основних типи прикладних експериментів:

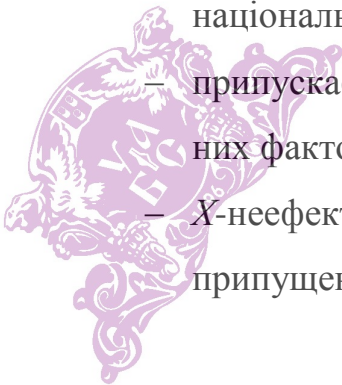
- при розгляді односекторної лібералізації моделювались потоки прямих іноземних інвестицій лише в національний підсектор фінансових послуг;
- при моделюванні лібералізації торгівлі всіма видами послуг в режимі комерційної присутності розглянуто найбільш імовірні сценарії лібералізації країни при приєднанні до СОТ.

У процесі оцінювання важливості припущень про мобільність праці та капіталу для результатів лібералізації в кожному з цих сценаріїв використовувалася спрощена схема моделювання нетарифних бар'єрів – всі нетарифні обмеження моделювались у вигляді одного еквівалентного податку на прямі іноземні інвестиції, бо отримання детальної картини наслідків усунення різних типів нетарифних обмежень не було метою експерименту.

Експеримент №1. Оцінка ефектів повної лібералізації режиму доступу іноземних факторів виробництва в сектор фінансових послуг.

Передумови проведення розрахунків:

- всі галузі економіки об'єднані у 5 секторів: обробна промисловість, добувна промисловість, сільське господарство, сектор фінансових послуг; сектор інших послуг;
- в кожному секторі виділено 12 категорій спеціалістів за рівнем оплати праці, вважається, що 6 категорій працівників з найбільш низькими доходами – некваліфіковані спеціалісти, а 6 категорій з високим рівнем оплати – кваліфіковані;
- капітал повністю мобільний між секторами економіки;
- частка витрат на місцеві фактори виробництва в структурі витрат транснаціональних компаній – 50%;
- припускається, що нетарифні бар'єри по відношенню до імпорту іноземних факторів виробництва збільшують їх ціну вдвічі;
- X-неефективність російських банків вважається непереборною (від цього припущення автор у подальшому відмовиться);

- початкова частка іноземного капіталу у фінансовому секторі – 18%, в секторі інших послуг – 1,5%, в інших секторах – 0%;
- витрати перекваліфікації настільки високі, що кваліфіковані працівники немобільні між секторами економіки.

Розрахункові результати експерименту будуть наступними:

- з чистого імпортера банківських послуг країна переходить до ситуації з практично нульовим сальдо зовнішньої торгівлі банківськими послугами, обсяг міжнародної торгівлі яких скорочується незначною мірою;
- в банківському секторі помітно збільшується частка іноземних банків;
- вплив лібералізації банківського сектора на ВВП незначний (ріст на 0,3%);
- реальні доходи кваліфікованих спеціалістів-резидентів у банківському секторі помітно знижуються, що обумовлено заміщенням вітчизняних факторів виробництва іноземними. При цьому, капітал та некваліфіковані співробітники переміщуються з фінансового сектора в інші сектори економіки, попит яких на вітчизняні фактори виробництва в цілому зростає, в той час як кваліфіковані працівники фінансового сектора через відсутність мобільності змушені погоджуватись на більш низький рівень оплати праці.

Зниження реального доходу кваліфікованих співробітників у банківському секторі не залежить від припущення про їх мобільність між секторами економіки. При припущенні про повну мобільність працівників між секторами в рамках одного рівня кваліфікації результати будуть іншими.

Таблиця 3.1 – Результати експерименту за умов відсутності мобільності кваліфікованих працівників між секторами економіки

Показники	Ставка еквівалентного податку на прямі іноземні інвестиції, %					
	100	80	60	40	20	0
ВВП	1.0000	1.0003	1.0006	1.0013	1.0021	1.0030
Реальна оплата некваліфікованої праці в економіці	1.0000	1.0002	1.0005	1.0011	1.0019	1.0030
Реальна оплата кваліфікованої праці резидентів у банківському секторі	1.000	0.9852	0.9685	0.9284	0.8773	0.8123
Реальна доходність вітчизняного капіталу	1.0000	1.0002	1.0005	1.0010	1.0018	1.0029
Випуск сектора інших послуг	1.0000	1.0006	1.0013	1.0030	1.0051	1.0076
Випуск банківського сектора	1.0000	1.0035	1.0075	1.0173	1.0303	1.00479
Частка іноземних банків у банківській системі, %	18	21	23	29	35	44
Чистий імпорт банківських послуг	1.0000	0.9366	0.8643	0.6864	0.4485	0.1225
Обсяг трансграничної торгівлі банківськими послугами (E+M)	1.0000	0.9926	0.9849	0.9696	0.9570	0.9553

Наявність абсолютної мобільності робочої сили дозволяє економіці більш ефективно пристосовуватись до зниження нетарифних бар'єрів у банківському секторі, що призводить до більш помітного росту добробуту споживачів, ніж це відбувається з немобільними кваліфікованими працівниками.

Спостерігаються два процеси – ріст випуску банківського сектора та ріст частки іноземних банків у банківському секторі. Усунення нетарифних бар'єрів знижує витрати іноземних банків на іноземні фактори виробництва, що призводить до росту використання цих факторів та до скорочення попиту на вітчизняні працю та капітал.

Таблиця 3.2 – Результати експерименту за умов мобільності кваліфікованих працівників між секторами економіки

Показники	Ставка еквівалентного податку на прямі іноземні інвестиції, %					
	100	80	60	40	20	0
ВВП	1.0000	1.0003	1.0006	1.0013	1.0027	1.0032
Реальна оплата кваліфікованої праці	1.000	0.999	0.999	0.997	0.995	0.993
Частка іноземних банків у банківській системі, %	18	21	23	30	37	48
Реальна доходність вітчизняного капіталу	1.0000	1.0002	1.0004	1.0009	1.0016	1.0026

Скорочення попиту на кваліфіковану працю в секторі фінансових послуг спричиняє міграцію кваліфікованих спеціалістів-резидентів в інші сектори економіки. Нульова еластичність пропозиції місцевої кваліфікованої праці, характерна для цього експерименту, виражається у меншому зниженні витрат іноземних компаній на місцеву кваліфіковану працю. Це, зокрема, виражається у меншому рості банківського сектора в результаті його лібералізації порівняно з випадком немобільної праці.

Реальна оплата праці кваліфікованих співробітників як і раніше, скорочується, хоча і меншою мірою. В даному експерименті реальні доходи кваліфікованих працівників скорочуються лише через те, що інші сектори економіки менш інтенсивно використовують кваліфіковану працю, ніж сектор фінансових послуг, з якого вони були змушені піти. Лібералізація режиму для іноземних компаній лише в одному з підсекторів сектора послуг негативно впливає на реальні доходи кваліфікованих працівників.

Експеримент №2. Оцінка ефекту повної лібералізації режиму доступу іноземних факторів виробництва в сектор як фінансових, так і решти послуг економіки.

В результаті лібералізації відбуваються: по-перше, заміщення вітчизняних банків більш ефективними іноземними, по-друге, збільшення попиту на продук-

цію, а отже, і випуск банківського сектора. Перший ефект є негативним для попиту на працю кваліфікованих спеціалістів-резидентів, а другий має позитивний вплив. Якщо попит на послуги банківського сектора зростає не лише в результаті зниження ціни на дані послуги, а й через які-небудь інші структурні зрушення, то можна очікувати, що лібералізація доступу іноземних компаній на фінансовий ринок приведе до росту реального доходу кваліфікованих працівників-резидентів.

Передумови експерименту такі ж самі, як і в попередньому випадку, але моделювання лібералізації торгівлі здійснюється по відношенню до всього сектора послуг.

Таблиця 3.3 – Результати експерименту за умов лібералізації усіх секторів послуг

Показники	Ставка еквівалентного податку на прямі іноземні інвестиції, %					
	100	80	60	40	20	0
ВВП	1.0000	1.0033	1.0071	1.0168	1.0302	1.0488
Реальна оплата некваліфікованої праці в економіці	1.0000	1.0009	1.0019	1.0047	1.0087	1.0150
Реальна оплата кваліфікованої праці резидентів у банківському секторі	1.0000	1.0009	1.0019	1.0050	1.0103	1.0200
Реальна доходність вітчизняного капіталу	1.0000	1.0009	1.0020	1.0048	1.0093	1.0168
Випуск сектора інших послуг	1.0000	1.0006	1.0013	1.0030	1.0051	1.0076
Випуск банківського сектора	1.0000	1.0088	1.0193	1.0472	1.0893	1.1555
Частка іноземних банків у банківській системі, %	18	21	24	32	43	56
Чистий імпорт банківських послуг	1.0000	0.9640	0.9203	0.8003	0.6110	0.2921
Обсяг трансграничної торгівлі банківськими послугами (E+M)	1.0000	1.0024	1.0056	1.0152	1.0335	1.0730

Одночасна лібералізація доступу іноземних факторів виробництва в сектор послуг в цілому веде до росту реальної оплати кваліфікованих працівників-резидентів. В даному випадку попит на послуги банківського сектора зростає настільки помітно, що ріст частки іноземних банків у банківському секторі (які використовують менш кваліфікованих працівників) не в змозі вплинути на збільшення попиту на кваліфіковану працю резидентів в цілому.

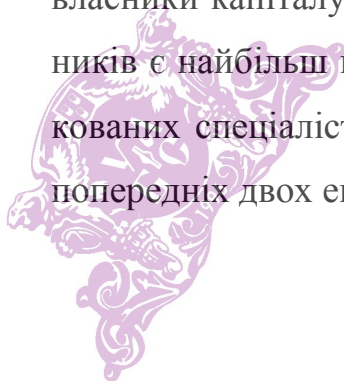
Лібералізація режиму прямих іноземних інвестицій в сектор послуг має помітний позитивний ефект для ВВП країни та для реальних доходів кваліфікованих працівників в умовах повної мобільності факторів виробництва.

Таким чином, лібералізація режиму іноземних інвестицій лише в один сектор послуг приводить до росту доходів кваліфікованих працівників-резидентів, зайнятих в цьому секторі. Ріст доходів буде відбуватись лише в тому випадку, коли після усунення нетарифних бар'єрів темп росту всього банківського сектора буде достатньо великим, щоб урівноважити заміщення вітчизняних компаній транснаціональними. Це змушує звертати увагу на співвідношення між часткою локальних факторів виробництва в структурі витрат іноземних компаній, а також на фактичний ступінь мобільності кваліфікованих працівників між секторами економіки.

Експеримент №3. Оцінка наслідків повної лібералізації режиму доступу іноземних факторів виробництва в сектор послуг в цілому для реальних доходів всіх зацікавлених агентів у фінансовому секторі.

Параметрами є частка іноземних інвестицій в секторі послуг у вихідній ситуації і частка іноземних факторів виробництва у вартості продукції транснаціональних компаній, які працюють в країні.

В принципі можливо знайти, за яких параметрів економічної політики всі зацікавлені агенти фінансового сектора країни від лібералізації режиму доступу іноземних факторів виробництва в сектор послуг країни в цілому тільки виграють. Для цього розглядаються наступні категорії зацікавлених агентів: національні споживачі, кваліфіковані і некваліфіковані працівники-резиденти та резиденти-власники капіталу. Оцінки впливу лібералізації на доходи кваліфікованих працівників є найбільш цікавими, оскільки ріст оплати приведе до самовідбору кваліфікованих спеціалістів та росту їх продуктивності. Вихідна ситуація така ж, як і в попередніх двох експериментах.

Частка іноземних факторів виробництва у витратах іноземних компаній дозволяє оцінити, наскільки сильно заміщення вітчизняних компаній іноземними впливає на попит на вітчизняні фактори виробництва. Частка іноземних компаній на національному ринку до лібералізації є результатом одночасного впливу декількох факторів: висота нетарифних бар'єрів до початку лібералізації; ризик країни; схильність національних інвесторів здійснювати інвестиції в економіку своєї країни, незважаючи на можливість отримання кращого співвідношення ризик/доходність при інвестиціях за кордон; очікування інвесторів відносно привабливих ринків; ступінь участі країни, який історично склався, у світовій торгівлі.

При достатньо низькій частці іноземних факторів виробництва (менше 35%) у витратах транснаціональних компаній в секторі послуг, незалежно від початкової ситуації, лібералізація сектора послуг в цілому приведе до підвищення реальної оплати праці кваліфікованих працівників у фінансовому секторі, і навпаки, при частці іноземних факторів виробництва, яка перевищує 47-48%, знову ж таки, незалежно від частки іноземних компаній у секторі послуг в початковий момент часу, реальні доходи кваліфікованих працівників-резидентів у фінансовому секторі знижуються. До того ж вони скорочуються як в абсолютному вираженні, так і у порівнянні з доходами кваліфікованих працівників інших секторів економіки.

При частці іноземних факторів від 35 до 47% на ринку можливе як зниження, так і збільшення реального доходу кваліфікованих працівників залежно від початкової частки іноземних компаній в секторі послуг. Для інших агентів (некваліфікованих працівників, споживачів та власників капіталу) в даній версії моделі лібералізація завжди збільшує їх добробут.

Якщо вважати оптимальним рішенням при виборі економічної політики збереження балансу інтересів в результаті лібералізації сектора послуг (забезпечення переходу до більш привабливого за Парето стану рівноваги національної економіки), необхідно більш досконало оцінити ситуацію.

Припускається, що транснаціональні корпорації використовують в секторі послуг 100% іноземного капіталу (відкривають виключно дочірні компанії) і 100% місцевої кваліфікованої праці. Відповідно до коефіцієнтів прямих витрат первинних факторів виробництва, які розраховують на основі моделі міжгалузевого балансу за 1995 рік, припускається, що частка праці у виробництві послуг складає 53%, а капіталу – 47%. Приймаючи, що частка іноземного капіталу в секторі послуг на сьогодні не перевищує 1,5%, можна говорити, що незважаючи на те, що на рисунку 4.2 крива, яка відповідає національному випадку, знаходиться в середньому сегменті, можна очікувати скоріше негативного результату повної лібералізації сектора послуг для доходів кваліфікованих працівників.

Можна також говорити про те, що частка іноземних факторів виробництва у витратах транснаціональних компаній, яка приведе до позитивного ефекту від лібералізації для всіх зацікавлених агентів (забезпечить Парето-покращення), повинна бути менше 37,5%.

Отриманий результат дозволяє зробити наступні важливі висновки.

Система захисних заходів (наприклад, обмеження сумарної частки іноземного капіталу в кожному окремому підсекторі сектора послуг) не є ефективною для захисту доходів кваліфікованих працівників, зайнятих в секторі послуг. Оскільки саме кваліфікована праця створює більшу частину доданої вартості в секторі послуг, неефективність захисту кваліфікованих резидентів практично означає програш у боротьбі за отримання конкурентних переваг в секторі послуг у світовій економіці. Відсутність росту реальних доходів кваліфікованих спеціалістів у зростаючій в цілому національній економіці приведе або до їх переходу в інші сектори, або до декваліфікації. Ефекту самовідбору, який дозволив би підвищити продуктивність працівників-резидентів, спостерігатись не буде.

Результати експерименту показують доцільність здійснення регулювання частки витрат іноземних компаній на іноземні фактори виробництва, особливо при усуненні всіх інших нетарифних бар'єрів. Комплекс заходів, які передбачають об-

меження іноземного капіталу в одній компанії сектора послуг або досить жорсткі горизонтальні обмеження частки нерезидентів у штаті компаній з іноземним капіталом, був би одним з можливих варіантів політики, який привів би до досягнення кращого за Парето стану рівноваги в результаті лібералізації режиму іноземних інвестицій в секторі послуг.

З точки зору міжнародної практики (в першу чергу – практики COT), запропонована А. Земницьким система обмежень є цілком прийнятною. Іноземні компанії можуть отримати повний контроль над діяльністю афілійованих з ними національних компаній, а обмеження на громадянство персоналу є досить широко розповсюдженим явищем навіть в практиці протекціонізму розвинутих країн.

Вплив лібералізації сектора послуг на доходи кваліфікованих спеціалістів залежить від частки іноземних факторів, які використовуються транснаціональними компаніями у виробництві продукції, і частки іноземного капіталу в секторі до початку лібералізації. Цей останній фактор акумулює в себе як інформацію про висоту нетарифних бар'єрів, так і безліч інших факторів, включаючи очікування інвесторів відносно перспектив ринку.

Для отримання конкурентної переваги в результаті лібералізації сектора послуг можна обирати різні застережні заходи. Наприклад, можна обмежити частку іноземного капіталу у статутному капіталі кожної окремої компанії. Подібне обмеження, хоча воно й належить до групи кількісних обмежень, які не дуже схвалюються при проведенні торгових переговорів, все ж є досить прозорим порівняно з багатьма іншими нетарифними бар'єрами і не сприяє створенню бюрократичної ренти.

Результати аналізу значною мірою залежать від ступеня мобільності факторів виробництва. Проте за відсутності повної мобільності існує політична економічна політика держави, яка приводить до Парето-покращення в економіці при лібералізації іноземних інвестицій у всі підсектори сектора послуг.

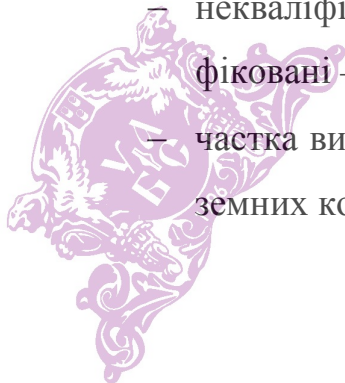
Експеримент №4. Оцінка наслідків повної лібералізації режиму доступу іноземних факторів виробництва в сектор послуг в цілому за винятком підсектора фінансових послуг для реальних доходів усіх зацікавлених агентів у фінансовому секторі.

Досліджується, як припущення про еластичність факторів виробництва в секторі послуг впливають на результати лібералізації та поведінку зацікавлених агентів (вводиться передумова про неможливість переміщення капіталу між секторами економіки).

Введення специфічності капіталу впливає лише на ріст добробуту споживачів і на доходи резидентів – власників даного специфічного капіталу. Отже, виявляється, що з усіх зацікавлених агентів лише власники виграють від односекторної лібералізації в тому випадку, коли і кваліфікована праця, і капітал в даному секторі є специфічними факторами. Оскільки споживачі значно меншою мірою схильні до усвідомлення себе як групи, яка може відстоювати власні інтереси, то можна стверджувати, що лібералізація лише якогось одного підсектора сфери послуг матиме дуже міцну позицію. Питання лібералізації подібного типу може бути вирішене лише за наявності жорсткої політичної волі держави.

Передумови проведення експерименту наступні:

- частка послуг іноземних банків у банківському секторі до лібералізації – 18%; частка послуг іноземних компаній в іншій частині сектора послуг – 1,2%; в інших секторах – 0%;
- кваліфіковані працівники та капітал не є мобільними між секторами економіки;
- некваліфіковані працівники не можуть підвищити кваліфікацію, а кваліфіковані – знизити;
- частка витрат на вітчизняні фактори виробництва в структурі витрат іноземних компаній – 50%;

- нетарифні бар'єри по відношенню до іноземних факторів виробництва та X-неефективність збільшують ціну іноземних факторів виробництва вдвічі;
- X-неефективність національних компаній вважається такою, яку не можна усунути.

Таблиця 3.4 - Подання результатів експерименту №4 Земницького А.В.

Показники	Ставка еквівалентного податку на прямі іноземні інвестиції, %					
	100	80	60	40	20	0
ВВП	1.0000	1.0024	1.0052	1.0119	1.0203	1.0308
Реальна оплата некваліфікованої праці в економіці	1.0000	0.9999	0.9997	0.9994	0.9988	0.9374
Реальна оплата кваліфікованої праці резидентів у банківському секторі	1.0000	1.0004	1.0012	1.0043	1.0109	1.0237
Реальна оплата кваліфікованої праці резидентів в секторі інших послуг	1.0000	0.9956	0.9904	0.9768	0.9574	0.9294
Реальна доходність вітчизняного капіталу в банківському секторі	1.0000	0.9995	0.9991	0.9994	1.0021	1.0094
Реальна доходність вітчизняного капіталу в секторі інших послуг	1.0000	0.9956	0.9904	0.9770	0.9578	0.9300
Випуск сектора інших послуг	1.0000	1.0057	1.0124	1.0293	1.0528	1.0860
Випуск банківського сектора	1.0000	1.0064	1.0137	1.0320	1.0567	1.0901
Частка іноземних банків у банківській системі, %	18	20	21	22	23	24
Частка іноземних компаній в секторі інших послуг, %	1.2	1.9	2.4	3.4	4.8	7

Доходи як кваліфікованих працівників, так і власників капіталу в підсекторі фінансових послуг, який не підлягав лібералізації, збільшуються. В секторі інших послуг вони значно зменшуються.

Ріст випуску підсектора фінансових послуг на 90% обумовлений, в першу чергу, ростом попиту сектора інших послуг, який зазнав лібералізації, на фінансо-

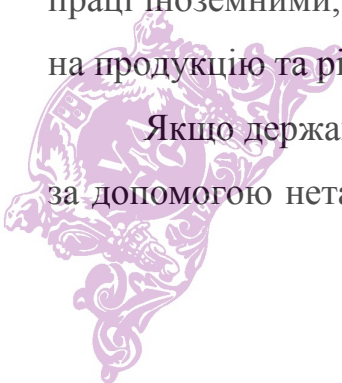
ві послуги. Значна частина випуску сектора послуг споживається при виробництві самих же послуг, що й забезпечує механізм трансмісії росту випуску всього сектора послуг у збільшення випуску підсектора фінансових послуг.

Якщо порівняти результати експерименту №2 з результатами останнього експерименту, можна помітити, що випуск не включеного в процеси лібералізації фінансового сектора збільшується меншою мірою (9 проти 15%), одночасно процес заміщення вітчизняних банків іноземними значно менш інтенсивний. Він взагалі має місце лише тому, що в результаті лібералізації торгівлі іншими послугами покращується зовнішньоторгова позиція, і іноземна валюта коштує дешевше, і витрати іноземних банків стають дещо меншими порівняно з витратами національних банків.

Заміщення вітчизняних постачальників послуг іноземними в решті сектора послуг приводить до втрат в реальному доході як кваліфікованої праці, так і національного капіталу в даному секторі.

При передумові про специфічність вітчизняного галузевого капіталу та кваліфікованої праці, обидві групи власників факторів виробництва в підсекторі фінансових послуг мають стимули добиватись збереження високого рівня захисту свого сектора. Якщо в більшій частині сектора послуг відбувається лібералізація, то ріст ефективності сектора послуг в цілому приводить до його експансії в рамках національної економіки, що підвищує попит на продукцію “залишкового” сектора послуг, який не зазнав лібералізації, оскільки існують досить тісні взаємозв’язки всередині сектора послуг. В результаті, якщо в лібералізованій частині сектора послуг основним процесом буде заміщення національного капіталу та праці іноземними, то в “залишковій” частині основним процесом буде ріст попиту на продукцію та ріст випуску як іноземних, так і національних компаній.

Якщо держава дійсно хоче захистити якусь невелику частину сектора послуг за допомогою нетарифних бар’єрів, то цей захист може бути досить ефективним.

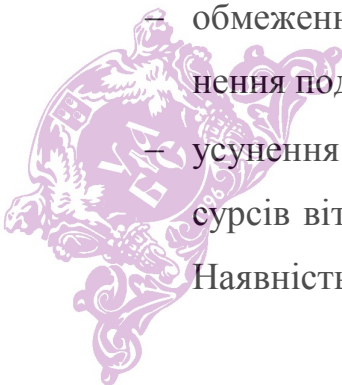
Ступінь його ефективності буде тим більшим, чим більш конкурентним стає середовище в іншій частині сектора послуг.

Експеримент №5. Оцінка економічних ефектів різних варіантів лібералізації режиму прямих іноземних інвестицій у підсектор фінансових послуг.

Даний експеримент схожий на експеримент №1, за винятком того, що не всі нетарифні бар'єри моделюються у вигляді податку на прямі інвестиції. Вплив нетарифних обмежень розділено на три частини: обмеження входу на ринок, обмеження поточної діяльності іноземних банків та надлишкова X-неефективність. Це дає змогу оцінити, вплив якого з цих факторів є найбільш значимим для агентів ринку.

Передумови розрахунків по експерименту наступні:

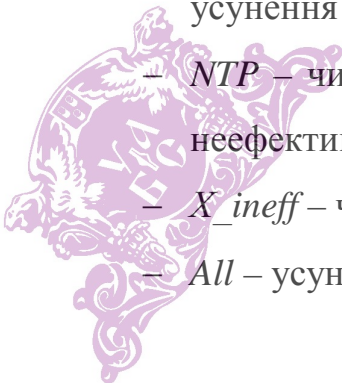
- частка послуг іноземних банків у банківському секторі до лібералізації – 18%, частка послуг іноземних компаній в іншій частині сектора послуг – 1,5%, в інших секторах – 0%;
 - кваліфіковані працівники та капітал не є мобільні між секторами економіки;
 - некваліфіковані працівники не можуть підвищити кваліфікацію, а кваліфіковані – знизити;
 - частка витрат на вітчизняні первинні фактори виробництва в структурі витрат іноземних компаній – 50%;
 - обмеження входу на ринок моделюються у вигляді податку на прямі інвестиції зі ставкою 16% (ефект для таких обмежень на вартість банківських послуг – 8%, частка іноземних факторів у структурі витрат – 50%);
 - обмеження поточної діяльності іноземних банків моделюється як усунення податку на випуск іноземних банків зі ставкою 8,3%;
 - усунення X-неефективності моделюється як зниження на 7% витрат ресурсів вітчизняних банків на надання того ж об'єму банківських послуг.
- Наявність X-неефективності призводила до втрат ресурсів, від яких ніхто

не вигравав (ренти вона не створювала). Надлишкова X-неефективність вітчизняних банків знижується лише від усунення поточної діяльності іноземних банків, оскільки усунення саме цих обмежень впливає на фактичний рівень конкуренції на ринку.

У процесі експерименту було реалізовано наступні сценарії:

- *Prior* – ситуація в банківському секторі до початку лібералізації режиму прямих іноземних інвестицій в сектор банківських послуг. Вважається, що основне розширення потенційної кількості фінансових послуг, доступних для вітчизняних споживачів, в основному відбулося на попередньому етапі лібералізації;
- *MA* – усунення обмежень входу на ринок є еквівалентним до усунення податку на іноземний капітал зі ставкою 16%. Згідно з міжгалузевим балансом, у структурі витрат банківського сектора 40% – витрати капіталу, 60% – витрати праці. Припускається, що іноземні банки використовують 100% іноземного капіталу і лише 1/6 від загальних витрат на працю вони витрачають на оплату праці іноземних спеціалістів. Тоді частка іноземних факторів виробництва у витратах іноземних банків на первинні фактори дорівнює 50%. Ефект цих обмежень на вартість банківських послуг дорівнює 8%. В результаті ставка еквівалентного податку на іноземні інвестиції – 16%;
- *NT+X* – усунення обмежень поточної діяльності іноземних банків, яке моделюється як усунення податку на випуск іноземних банків зі ставкою 8,3%. Приймається, що усунення саме цього типу обмежень приводить до усунення надлишкової X-неефективності вітчизняних банків;
- *NTP* – чистий ефект усунення обмежень поточної діяльності банків (X-неефективність залишається незмінною);
- *X_ineff* – чистий ефект від усунення X-неефективності;
- *All* – усунення всіх видів обмежень та надлишкової X-неефективності.

Найбільш значимим ефектом лібералізації режиму доступу на вітчизняний ринок транснаціональних фінансових інститутів є усунення X-неефективності, оскільки вона не створювала ренти для жодного з агентів. Усунення обмежень поточної діяльності іноземних банків має більший ефект для економіки порівняно з усуненням обмежень входу на ринок. Частка іноземних банків за підсумками лібералізації зростає незначною мірою, що можна пояснити тим, що в результаті зниження вартості ресурсів і вітчизняні банки почнуть працювати більш ефективно. Проте реальні доходи кваліфікованої праці та власників капіталу, інвестованого в банківському секторі, значно знижуються. Найбільшою мірою на них впливає чистий ефект усунення обмежень поточної діяльності іноземних банків (сценарій *NTP*). З імпортера банківських послуг країна перетворюється на їх експортера, причому об'єм трансграничної торгівлі не знижується, а збільшується в 1,5 рази.

Таблиця 3.5 - Результати сценарних експериментів, проведених для всіх варіантів лібералізації

Показники	Сценарії					
	Prior	MA	NT+X	NTP	X_ineff	All
ВВП	1.0000	1.0003	1.0023	1.0005	1.0019	1.0024
Реальна оплата некваліфікованої праці в економіці	1.0000	1.0008	1.0025	1.0011	1.0016	1.0032
Реальна оплата кваліфікованої праці резидентів у банківському секторі	1.0000	0.9380	0.9026	0.9295	0.9583	0.8535
Реальна доходність вітчизняного капіталу в банківському секторі	1.0000	0.9347	0.8931	0.9137	0.9618	0.8374
Випуск банківського сектора	1.0000	1.0205	1.0569	1.0269	1.0326	1.0791
Частка іноземних банків у банківській системі, %	18	21	19	20.4	13.2	22.7
Чистий імпорт банківських послуг	1.0000	-1.5001	-2.4090	-1.5002	-1.7815	-3.0165
Об'єм трансграничної торгівлі банківськими послугами (E+M)	1.0000	1.0983	1.3274	1.1338	1.1638	1.5031

Найбільш значимим ефектом усунення нетарифних бар'єрів для фінансового сектора є зниження X-неефективності вітчизняних банків. Далі за ступенем важ-

ливості слідує обмеження поточної діяльності іноземних банків, і на останньому місці – обмеження входу на ринок.

Загальні висновки можуть бути наступними:

Припущення стосовно мобільності факторів виробництва між секторами економіки значною мірою визначає наслідки лібералізації доступу іноземних факторів виробництва в сектор послуг.

Лібералізація доступу іноземних компаній в сектор послуг веде до зниження реальних доходів кваліфікованих працівників, якщо процес заміщення вітчизняних компаній транснаціональними не врівноважується значним ростом випуску сектора послуг.

Якщо необхідно досягти Парето-покращення за результатами лібералізації сектора послуг, то слід або дуже суворо обмежувати частку іноземного капіталу в капіталі компаній, що неможливо у зв'язку з вимогами СОТ, або встановлювати горизонтальні обмеження на частку витрат на іноземних кваліфікованих спеціалістів у витратах компанії, одночасно здійснюючи інтенсивну багатосекторну лібералізацію, що дозволить встановити більш прийнятні для торгових партнерів нетарифні обмеження у всіх секторах послуг.

Обмеження частки іноземного капіталу в сумарному капіталі банківського сектора не веде до Парето-покращення, оскільки навіть наявність незначної кількості іноземних банків, в структурі витрат яких домінують витрати на іноземні первинні фактори виробництва, приведе до погіршення ситуації для деяких зацікавлених агентів. З усіх зацікавлених агентів (споживачі, власники національного капіталу та кваліфіковані спеціалісти-резиденти) виграють лише споживачі.

При специфічності як вітчизняного галузевого капіталу, так і кваліфікованої праці, обидві групи власників факторів виробництва в секторі фінансових послуг мають стимули добиватись збереження високого рівня захисту свого сектора. Якщо держава дійсно захоче захистити якусь досить невелику частину сектора послуг за допомогою нетарифних бар'єрів, то цей захист може бути доволі ефектив-

ним. Причому ступінь його ефективності буде тим більшим, чим більш конкурентним буде середовище в решті сектора послуг.

3.3 Використання економіко-математичної моделі керованого зростання економіки на базі системного підходу для моніторингу економіки України після вступу до СОТ

Необхідність підвищення дієвості та наукової обґрунтованості економічних рішень у наш час стає все більш актуальною на всіх рівнях управління. Досягти цього без застосування кількісних, зокрема математичних, методів неможливо. Перші спроби здобути об'єктивні знання про майбутнє здебільшого пов'язані із розробленням нових і застосуванням традиційних методів математики та статистики. Унаслідок цього створено потужні методи, а саме: метод часових рядів; методи лінійного та нелінійного регресійного аналізу, як одновимірного, так і багатовимірного; методи імітаційного моделювання; економетричні моделі та інші.

Аналіз існуючих методологічних підходів виявив, що в жодному з запропонованих підходів не реалізовано системного підходу. В жодній моделі не визначено, чи є інфляція реальним або фінансовим феноменом. В жодній моделі не обчислюються потенційний ВВП та коефіцієнт завантаження виробничих засобів і, як наслідок, ефективність економіки. Коефіцієнти еластичності виробничої функції розраховуються статистичними методами, що первісно містять похибки. Апроксимація макроекономічних взаємозв'язків лінійними регресійними рівняннями не в змозі адекватно відобразити реальну економічну динаміку в умовах перехідної економіки, якою є економіка України. Кореляційно-регресійний аналіз взаємозв'язків макропоказників дозволяє виявити лише усереднену закономірність і не забезпечує строгої і точної відповідності в кожному окремому випадку, а спостерігається тільки усереднена відповідність. Звідси низька точність макроекономічних прогнозів.

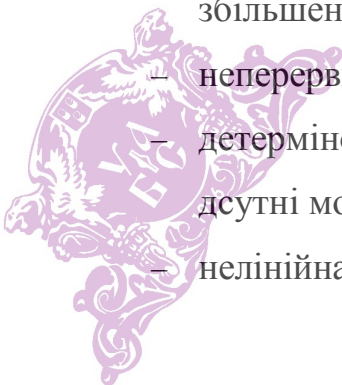
Методологічна специфіка системного підходу до побудови макроекономічної моделі визначається тим, що даний підхід орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта та механізмів, що його забезпечують, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину. Системний підхід засновується на принципі цілісності об'єкта дослідження, тобто дослідженні його властивостей як єдиного цілого, єдиної системи.

Базуючись на цьому принципі, модель макроекономіки України побудована на взаємодії сукупного попиту (кейнсіанський підхід) і сукупної пропозиції (класичний підхід) у кейнсіанській інтерпретації, тобто розглядає національну економіку в цілому з припущенням, що рівень цін впливає на економічну активність (рис. 3.10). Така взаємодія визначає загальну економічну рівновагу в країні, оскільки враховує взаємозв'язки всіх економічних агентів (домогосподарств, підприємств, держави, закордону) на всіх агрегованих ринках (товарів і послуг, грошей, праці і цінних паперів). Всі вхідні та вихідні параметри моделі взаємопов'язані і зміна жодного з вхідних призводить до зміни всіх інших.

Як видно зі структурної схеми, модель макроекономіки країни – складна система з прямими і зворотними зв'язками на всіх ієрархічних рівнях. Загальна економічна рівновага в економіці визначається у взаємодії функцій сукупного попиту $Q_t^D(P)$ і сукупної пропозиції $Q_t^S(P)$.

Представлена модель характеризується наступними ознаками на даному етапі:

- динамічна – без урахування лагів або запізнь між входами та виходами (за виключенням запізнення впливу інвестицій в основний капітал на збільшення виробничого капіталу);
- неперервна ;
- детермінована (за виключенням деяких екзогенних змінних, для яких відсутні модельні зв'язки);
- нелінійна та аналітична.

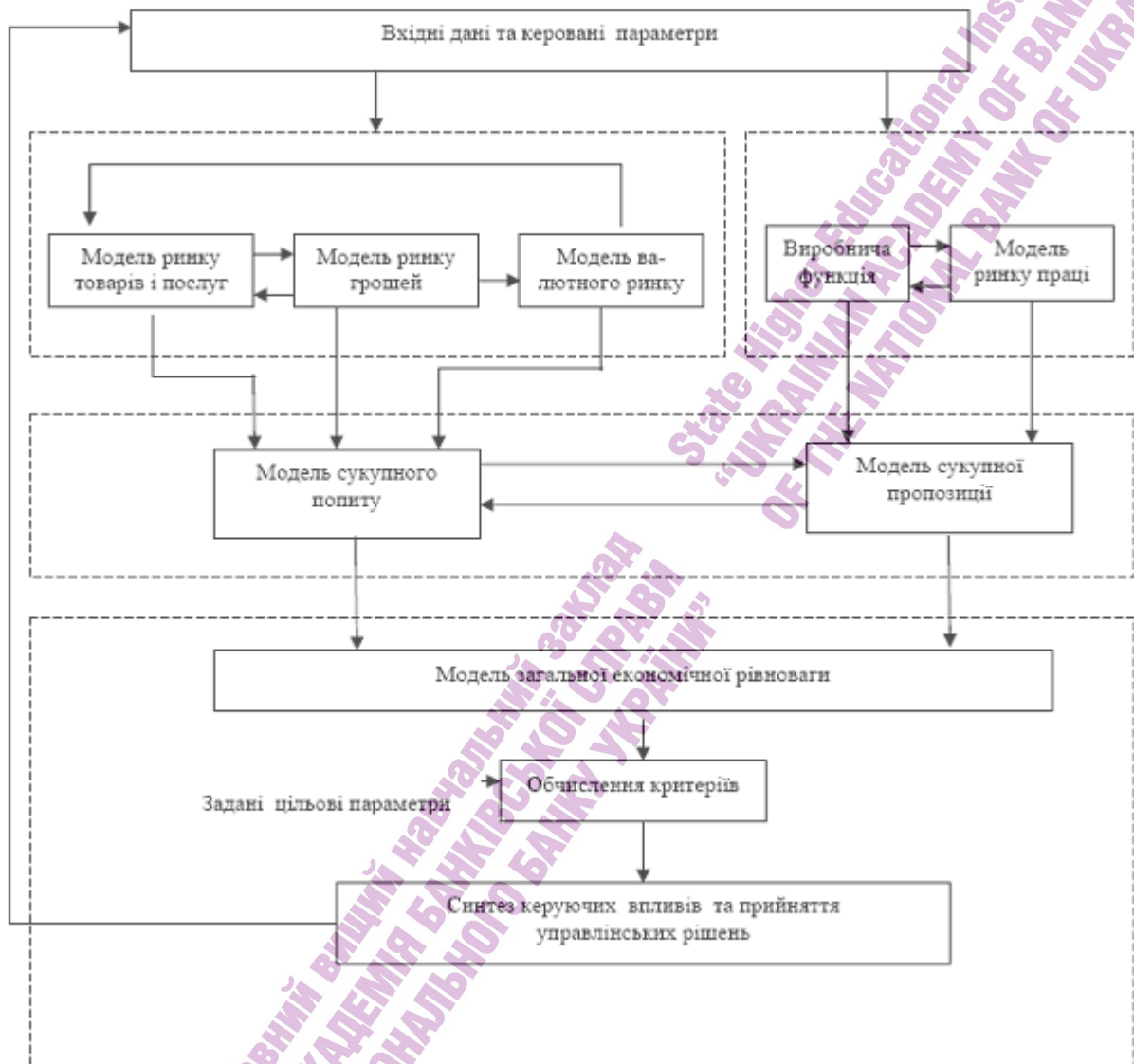
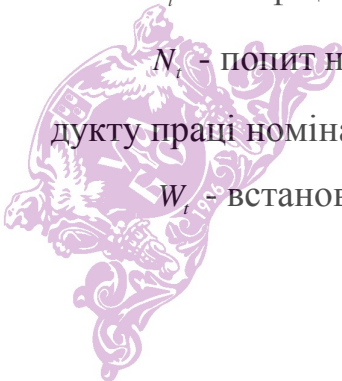

Рисунок 3.10 – Структурна схема економіко-математичної моделі керованого зростання економіки

У загальному вигляді аналітично це записується у формі наступної системи рівнянь:

$$\begin{cases}
 Q_t^D(P) = F[C_t(Y_t^V, Y_{t-1}^V, C_{y,t}), G_t, E_t(Y_{Z,t}, e_t)Z_t(Q_t^D, e_t), I_t(i_t), M_t, P_t, I_t] - IS - LM \\
 Q_t^S(P) = F[e^r, \sigma_t, K_t, (K_{t-1}, A_{t-1}, I_{t-1}, P_{t-1}), \vartheta_t, N_t(P_t, W_t)] \\
 Q_t^D(P_t)/P_t - Q_t^S(P_t) = 0,
 \end{cases} \quad (3.1)$$

- де C_t – споживання домогосподарств;
- Y_t^V – наявний дохід домогосподарств;
- Y_{t-1}^V – наявний дохід попереднього періоду;
- C_y – гранична схильність к споживанню;
- G_t – видатки консолідованого бюджету;
- E_t – експорт товарів і послуг; Z_t – імпорт товарів і послуг;
- I_t – валові інвестиції;
- i – ставка рефінансування НБУ;
- M_t – пропозиція грошей M2;
- $Y_{Z,t}$ – національний дохід за кордоном;
- e_t – обмінний курс гривна / долар;
- P_t – дефлятор ВВП;
- e^n – технічний прогрес;
- σ_t – коефіцієнт структури витрат, що визначає частку ВВП у випуску продукції;
- K_t – виробничий капітал поточного періоду;
- K_{t-1} – виробничий капітал попереднього періоду;
- A_{t-1} – амортизація попереднього періоду;
- I_{t-1} – інвестиції в основний капітал плюс прями іноземні інвестиції попереднього періоду;
- P_{t-1} – дефлятор ВВП попереднього періоду;
- ϑ_t – коефіцієнт завантаження виробничого капіталу;
- N_t – попит на працю, визначений з умови рівності вартості граничного продукту праці номінальній ставці заробітної плати;
- W_t – встановлена середньорічна номінальна заробітна плата.

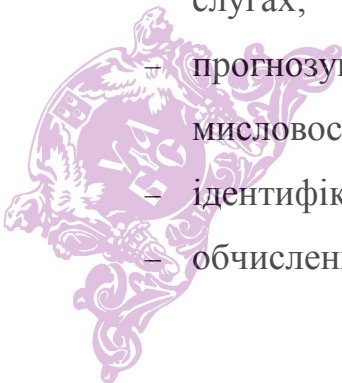
Модель дає можливість відповісти на два головних питання:

1. Що буде, якщо.? Тобто, як зміняться вихідні макропоказники (ВВП, темп росту, інфляція, безробіття) при зміні інструментів грошово-кредитної і бюджетно-податкової політики.

2. Що потрібно зробити? Чи як повинні змінитися керовані параметри в межах заданих обмежень на вході, щоб забезпечити задані показники на виході.

Головними відмінними рисами моделі є наступні:

- математичний розрахунок (а не трендова екстраполяція) інтегрального показника інфляції в економіці країни - дефлятора ВВП на майбутні періоди з умови загальної економічної рівноваги;
- обчислення потенційного ВВП як критерію оцінки стану економіки країни, оптимального попиту та пропозиції праці, природного рівня безробіття;
- обчислення ефективності економіки (або коефіцієнта корисної дії) для країни, видів діяльності та регіонів);
- обчислення впливу зміни макропоказників при використанні інструментів регулювання грошово-кредитної і бюджетно-податкової політики на майбутні періоди, що є необхідною умовою для прийняття управлінських рішень при розробці стратегії економічного розвитку;
- синтез управляючих впливів для забезпечення заданих показників економічного росту й інфляції (таргетування макропоказників);
- обчислення випуску і валової доданої вартості, темпів росту, індексів інфляції й інших показників у промисловості, сільському господарстві, послугах;
- прогнозування індексу споживчих цін на основі індексів інфляції в промисловості, сільському господарстві і послугах.
- ідентифікація і прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів;
- обчислення кількісних показників і темпів росту тіньової економіки.

Таким чином, системний підхід до побудови макроекономічної моделі дозволяє комплексно відображати економічні наслідки екзогенних імпульсів, що виникають при зміні умов виробництва і поведження макроекономічних суб'єктів. При цьому зміни величин сукупного попиту та сукупної пропозиції є наслідком взаємозалежних мультиплікативних процесів на всіх макроекономічних ринках. Це дозволяє обчислювати поточну економічну ефективність економіки України, її потенційні можливості, розробити ефективну економічну стратегію розвитку держави.

Інтернаціоналізація відтворювальних процесів привела до того, що світова економіка вступила в епоху глобалізації. На даний момент економіка України ізольована від інших країн, тобто існує виокремлено від світової економіки (СОТ). Прогрес у лібералізації торгівлі послугами буде поступовим. Навіть старим 15 країнам-членам ЄС ще не вдалося створити внутрішній ринок послуг, який би функціонував на повну потужність. Тобто навіть після вступу України до СОТ процес лібералізації буде проходити ще певний час, тому що СОТ існує вже як цілісна система, а учасники процесу глобалізації мають спочатку різні стартові умови. І стихійні процеси призводять до того, що інтеграція йде на різних ярусах. В результаті зберігається ядро розвинених, багатих країн і «периферія» світового господарства. До таких умов, від яких залежить ступінь і характер включення тієї або іншої країни у світогосподарські відносини, перш за все в міжнародну торгівлю, відносяться наступні найбільш значущі економічні чинники: величина економічного потенціалу, стадія техніко-економічного розвитку і забезпеченість природними ресурсами. Тому пропонується використовувати економіко-математичну модель керованого зростання економіки, яка дозволить досліджувати економіку України у складі СОТ, засновуючись на принципі цілісності об'єкта дослідження, тобто дослідженні його властивостей як єдиного цілого, єдиної системи.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було розглянуто економічну сутність фінансових послуг та особливості міжнародної торгівлі послугами, обґрунтована доцільність дослідження ринку фінансових послуг на основі застосування економіко-математичних моделей.

Розглянуто поняття послуги, наведене у Генеральній угоді про торгівлю послугами, де їх класифіковано в межах 12 секторів. Проаналізовано розвиток стосунків між Україною та СОТ у контексті лібералізації ринку фінансових послуг України, як передумови вступу до Світової організації торгівлі. Розглянуто зобов'язання та поступки України щодо вступу до СОТ, проведено аналіз нормативних і законодавчих документів України в секторі фінансових послуг, зазначена недосконалість українського законодавства на даний момент у досліджуваному питанні, виявлено обмеження у сфері банківських, страхових послуг, що є предметом переговорів із СОТ, висвітлено головні фактори лібералізації.

У роботі зроблено акцент на основних проблемах фінансової лібералізації та можливих її наслідках для нашої країни. Проаналізовано вплив лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами на стійкість банківських систем країн Центральної та Східної Європи. Встановлено, що за сферою охоплення виділяють внутрішню і зовнішню лібералізацію. Визначені основні завдання державної політики у сфері валютного регулювання, описані основні переваги лібералізації.

У роботі були розглянуті проблеми, які необхідно вирішити для оцінки наслідків лібералізації. Головна увага у роботі приділена дослідженню економіко-математичних моделей, за допомогою яких можна дослідити вплив лібералізації на економічну систему. Описана модель загальної економічної рівноваги, яка необхідна для проведення сценарного аналізу наслідків лібералізації. Модель загальної рівноваги, що наводиться у магістерській роботі, носить назву модель Ерроу-Дебре. У моделі Ерроу-Дебре передбачається, що в економіці існують N спо-

живачів і S фірм. Причому N і S є постійні і кінцеві числа. У той же самий час вважається, що і кількість споживачів, і кількість фірм достатньо велика, або, що еквівалентне, фірми і споживачі не мають якого-небудь значущого впливу на ціни (або вважають, що не мають). У економіці виробляється K товарів, серед яких немає суспільних благ.

Наведено універсальний алгоритм побудови моделі загальної економічної рівноваги (МЗР), запропонований Земніцкий А.В. Описано початкові дані для формування моделі. Зазначено, що фундаментальною відмінністю прикладної моделі загальної економічної рівноваги економіки країни від моделі Ерроу-Дебре є допущення про існування зростаючої віддачі від масштабу і монопольної влади компанії в секторі послуг. Як методологічна основа сектору послуг в моделі Ерроу-Дебре використовуються ідеї запропоновані Дж. Маркусеном.

Принциповою відмінністю між методологією Дж. Маркусена і підходами більшості дослідників, які в тому або іншому ступені аналізують особливості сектора послуг, є те, що Маркусен вперше моделює сектор послуг з урахуванням фундаментальних характеристик процесу надання послуг. Сектор послуг змістовно протиставляється традиційному сектору економіки (до якого відносяться промисловість і аграрний сектор) саме з урахуванням більшої працеінтенсивності, гетерогенності, і, як підсумок, недосконалої конкуренції в секторі послуг. Основним режимом торгівлі послугами в моделі вважається комерційна присутність в країні споживача послуги, що відповідає третьому режиму по класифікації ГАТС. Все це дозволяє звернути особливу увагу на роль трансграничного руху чинників виробництва в міжнародній торгівлі послугами.

У роботі розглянуто сектор послуг у прикладній моделі загальної рівноваги (на прикладі перехідної економіки) та наведено математичне забезпечення моделі, описано рівняння моделі.

Проведено порівняльний аналіз країн (Російської Федерації та України), на основі якого за основними економічними показниками, обрана модель для оцінки наслідків лібералізації, запропонована Земницьким А.В.

Засновуючись на результатах проведеного порівняльного аналізу основних економічних показників країн було зроблено висновок, щодо можливості застосування методу аналогій, тобто використати результати, проведеного Земницьким А.В. сценарного аналізу оцінки наслідків лібералізації, для умов економіки України. На основі такого аналізу можна буде передбачити приблизні сценарії того що може відбутися, за різних умов розвитку економіки України. Проте, роблячи висновки на основі аналогії, необхідно враховувати що ці висновки не абсолютно достовірні, а носять лише більш менш вірогідний характер і тому завжди потребують додаткової перевірки. Ці висновки вимагають подальшого уточнення, конкретизації і корегування.

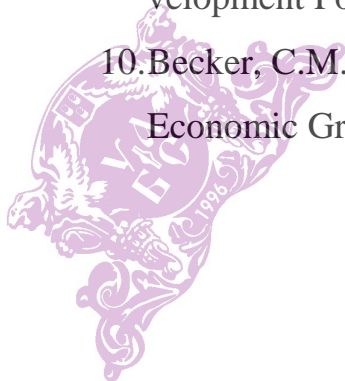
Також у роботі запропоновано використовувати економіко-математичну модель керованого зростання економіки, яка дозволить досліджувати економіку України за умов її функціонування у складі СОТ, засновуючись на принципі цілісності об'єкта дослідження, тобто дослідженні його властивостей як єдиного цілого, єдиної системи.

Після проведеного аналізу можна зробити загальний висновок, що лібералізація ринку фінансових послуг веде до збільшення імпорту, що, у свою чергу, впливає на витіснення місцевих виробників, втрату державою доходів від існування тарифних бар'єрів, зростання добробуту споживачів за рахунок зниження цін.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», № 3201 від 15.12.2005.
2. Пикуш Ю.П. Оценка уровня либерализации рынков банковских услуг. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – С. 70.
3. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. – Київ: Київський національний економічний університет, 2006. – 33 с.
4. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень» N 375 від 31.08.2001.
5. Міжнародні фінанси // За ред. О.І. Рогача. – Київ.: Либідь, 2003. – С. 646.
6. Белінська Я. Можливості і наслідки валютно-фінансової лібералізації в Україні // Вісник НБУ. – 2006. – №1. – С. 28-34.
7. Земницький А.В. Оценка последствий устранения нетарифных барьеров для иностранных компаний в секторе услуг российской экономики: структурный подход. – М.: ЦЭФИР, 2002. – 38 с.
8. Elek A., C. Findlay, P. Hooper and T. Warren, 1999, 'Open Skies or Open Clubs?: New Issues for Asia Pacific Economic Cooperation', Journal of Air Transport Management, June.
9. Dervis K., J. De Melo, S. Robinson (1982) General Equilibrium Models for Development Policy. Cambridge University Press.
10. Becker, S.M., J.G. Williamson, and E.S. Mills (1992) Indian Urbanization and Economic Growth since 1960. London: John Hopkins University Press.

11. Piazzolo D. (1998) "Investment Behavior in Dynamic Computable General Equilibrium Models for Transition Countries." Kiel Institute of World Economics. Working Paper 879.
12. Arrow, K.J., and G. Debreu, Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy, *Econometrica*, 22, 265-290, 1954.
13. Markusen, J., Rutherford, T.F., and Tarr, D.G, Foreign Direct Investment in Services and the Domestic Market for Expertise, Presented at the Second Annual Conference on Global Economic Analysis, 1999.
14. Merrill, O.H., Application and Extension of an Algorithm that Computed Fixed Points of Certain Upper Semi-Continuous Point to Set Mappings, Ph.D. thesis, Department of Industrial Engineering, University of Michigan
15. Brooke A., D. Kendrick, and A. Meeraus, GAMS: A User's Guide, Release 2.25, Scientific Press, 1992.
16. Оценка последствий либерализации импорта услуг для российской экономики (на примере финансовых услуг) // Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М., ГУ-ВШЭ, 2003;
17. Mansur, A.H., and J. Whalley, Numerical Specification of Applied General Equilibrium Models: Estimation, Calibration and Data. In H.E. Scarf and J.B. Shoven (eds.) *Applied General Equilibrium Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
18. Shoven, J.B., and J. Whalley, *Applying general equilibrium*. New York: Cambridge University Press, 1992.
19. Jorgenson, D.W. and D. Slesnick, General Equilibrium Analysis of Economic Policy, in *New Developments in Applied General Equilibrium Analysis* (J. Piggott and J. Whalley, eds), Cambridge University Press, 1985.
20. Greenfield, H.I., *Manpower and the Growth of Producer Services*, New York: Columbia University Press, 1966.
21. Jacobs, J., *Cities and the Wealth of Nations*, New York: Random House, 1984.

22. Stanback, T.M., Understanding the Service Economy: Employment, Productivity and Location, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1979.
23. Krugman, P., Geography and Trade, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1991.
24. Porter, M., The Competitive Advantage of Nations, New York: The Free Press, 1992.
25. Romer, P., Endogenous Technological Change, Journal of Political Economy, 98(5): 71-103, 1990.
26. Gramley, L.E., A Study of Scale Economies in Commercial Banking, Federal Reserve Bank of Kansas City, 1962.
27. Smith, A.C., Empirical Evidence on Economies of Scale, In The Theory of Firm (ed. G. Archibald). Penguin Books, 1955.
28. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»». – Відомості Верховної Ради України, 1999 р. – № 7.
29. Armington, P.S., A Theory of Demand for Products Distinguished by Place of Production, International Monetary Fund Staff Papers 16, 1969, pp. 159-176
30. Mathiesen, L., Computation of economic equilibria by a sequence of linear complementarity problems, Mathematical Programming Study, 23, 144-162, 1985.
31. Земницький А.В. Оценка возможных последствий присоединения России к ВТО для сектора финансовых услуг российской экономики // Экономический журнал. – 2001. – №4. – С. 523-563.

ДОДАТКИ

Додаток А

Економічне зростання основних показників країн Росії та України

період	ВВП		Промисловість		Сільське господарство		Роздрібний товарообіг		Інвестиції і основний капітал	
	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна
2001	5,10	9,20	4,90	14,20	7,50	10,20	11,00	13,70	10,00	20,80
2002	4,70	5,20	3,10	7,00	1,50	1,20	9,30	15,00	2,80	8,90
2003	7,30	9,40	8,90	15,80	1,40	-11,00	8,80	20,50	12,50	31,30
2004	7,20	12,10	8,30	12,50	3,10	19,10	12,50	21,90	11,70	28,00
2005	6,40	2,60	4,00	3,10	2,00	0,00	12,00	23,00	10,70	1,90
3 кв. 2004	7,10	14,20	7,50	14,40	5,00	36,40	12,70	17,50	10,00	37,70
4 кв. 2004	6,40	9,10	7,10	12,50	2,90	7,20	13,90	20,20	9,70	20,50
1 кв. 2005	5,20	4,90	3,90	7,10	-0,30	3,90	9,70	18,60	9,20	4,50
2 кв. 2005	6,10	3,40	4,10	5,00	0,80	7,70	13,00	23,20	9,50	11,50
3 кв. 2005	7,00	1,40	4,10	3,20	3,40	2,20	12,40	26,30	10,40	-3,20
4 кв. 2005	7,00	1,70	4,90	3,10	1,00	-7,20	12,60	22,80	11,70	0,00
1 кв. 2006	5,50	3,20	3,00	0,20	1,30	4,00	10,60	26,50	6,10	15,90
2 кв. 2006	7,10	6,60	6,00	3,60	1,40	2,80	12,00	27,40	11,70	9,60

Темпи приросту надані к % до аналогічного періоду попереднього року, квартальні дані по промислому виробництву в Україні надані зростаючим приростом. Темпи приросту розраховані на основі даних Федеральної служби державної статистики Росії та Державного комітету статистики України.

Ціни, заробітна плата, та темпи приросту ІСЦ, ІЦП, ІЦВПІІ країн Росії і України

період	ІСЦ		ІЦП		ІЦВПІІ		Реальна заробітна плата (темпи при- росту)		Заробітна плата в еквіваленті USD	
	Росія	Україна	Росія	Украї- на	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна
2001	21,70	12,30	38,30	8,90	20,80	10,60	19,90	19,30	111,0	58,00
2002	15,70	0,80	38,60	3,10	12,30	3,60	16,20	18,20	139,0	71,00
2003	13,60	5,20	28,70	7,80	15,30	4,7	10,90	15,20	179,0	87,00
2004	11,00	9,00	17,80	20,40	24,40	6,90	10,90	23,80	234,0	111,00
2005	12,50	13,50	22,40	16,80	19,90	10,70	10,00	20,10	303,0	158,00
3кв. 2004	2,10	1,10	3,30	3,50	5,30	1,40	12,20	7,00	237,0	116,00
4кв. 2004	2,60	5,00	2,80	5,30	5,10	2,90	6,20	2,50	266,0	125,00
1кв. 2005	5,00	5,10	11,90	4,10	3,00	2,60	9,70	-1,90	274,0	128,00
2кв. 2005	3,10	2,70	3,20	5,50	6,60	1,30	9,10	11,10	293,0	152,00
3кв. 2005	1,20	1,00	2,70	-0,50	3,80	4,80	11,70	7,50	305,0	167,00
4кв. 2005	1,50	2,30	2,40	1,50	2,10	6,10	14,40	8,20	336,0	185,00
1кв. 2006	4,60	3,30	7,90	1,70	1,70	2,60	111,0	-4,20	334,0	182,00
2 кв. 2006	1,90	0,40	2,00	2,70	4,60	2,20	14,70	9,90	381,0	201,00

ІСЦ – індекс споживчих цін,

ІЦП – індекс цін на платні послуги населенню

ІЦВПІІ – індекс цін виробників промислової продукції

Дані про темпи приросту цін надані у % до попереднього періоду. Темпи приросту розраховані на основі даних Федеральної служби державної статистики Росії та Державного комітету статистики України.

Рахунок поточних операцій платіжного балансу країн Росії та України

період	Торговий баланс				Баланс послуг			
	Експорт		Імпорт		Експорт		Імпорт	
	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна
2001	101884	17073	53764	16886	11441	3995	20572	3616
2002	107301	18669	60966	17956	13611	4682	23497	3535
2003	135929	23739	76070	24008	16229	5214	27122	3657
2004	183207	33432	97382	29691	20290	7859	33732	6622
2005	243569	35024	125303	36159	24566	9354	39415	7548
2 кв. 2004	43188	8539	22957	6987	4984	1919	8072	1721
3 кв. 2004	48469	8512	24963	7738	5918	2467	10326	1718
4 кв. 2004	54261	9064	29526	8582	5478	1887	8905	1730
1 кв. 2005	50182	8531	25662	7511	4752	1875	7349	1687
2 кв. 2005	59594	8844	29420	9080	6069	2216	9375	1824
3 кв. 2005	64813	8462	32440	9593	6940	3132	11997	2097
4 кв. 2005	68981	9187	37781	9975	6804	2131	10795	1940
1 кв. 2006	67471	8199	31683	9487	5794	2174	8508	1998
2 кв. 2006	75429		37017		7206		10492	

Дані у USD млн., дані Центрального банку Росії та Національного банку України.

USD – долар США.

Державні фінанси Росії та України

період	Консолідований бюджет, % від ВВП				Державний борг			
	Доходи		Витрати		Внутрішній		Зовнішній	
	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія (RUB млрд.)	Україна (UAH млн.)	Росія (USD млрд.)	Україна (USD млрд.)
2001	30,00	26,90	27,10	27,20	511,00	21019,40	133,00	10,10
2002	32,50	27,40	31,60	26,70	655,00	21387,00	134,00	10,20
2003	31,20	28,50	29,90	28,40	664,00	20524,80	121,00	10,70
2004	31,90	26,50	27,40	29,40	733,00	20954,30	111,00	12,20
2005	35,10	32,10	27,40	33,80	762,00	19189,30	82,00	11,70
3кв. 2004	30,80	25,40	24,40	27,20	715,00	21459,30	117,00	11,20
4кв. 2004	33,40	26,80	32,30	35,30	733,00	20954,30	111,00	12,20
1кв. 2005	39,30	30,90	24,30	27,20	701,00	22674,00	104,00	11,50
2кв. 2005	35,70	34,80	27,50	36,00	725,00	22399,00	107,00	11,30
3кв. 2005	31,90	30,50	27,60	27,20	744,00	22430,60	86,00	11,20
4кв. 2005	34,80	32,30	29,40	43,20	762,00	19186,30	82,00	11,70
1кв. 2006	34,80	32,20	22,30	31,90	721,00	18943,30	71,00	11,20
2кв. 2006	37,20	34,00	27,50	35,30	803,00	18042,70	70,00	11,10

Внутрішній та зовнішній державні борги Росії за 2006 рік надано за даними Центрального банку Росії, а попередні роки за даними Мінфіну. Розрахунки проведені за даними Міністерства фінансів Російської Федерації та Державного казначейства України.

RUB – російській рубль,

UAH – українська гривня,

USD – долар США.

Процентні ставки та обмінні курси країн Росії та України

період	Процентні ставки по депозитах, % річних				номінальний обмінний курс			
	національна валюта		іноземна валюта		до USD		до EUR	
	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна	Росія	Україна
2001	5,50	11,20	3,30	5,60	30,10	5,37	26,60	4,81
2002	4,90	7,80	2,60	6,00	31,80	5,33	33,30	5,03
2003	5,50	7,10	2,50	6,00	29,50	5,33	37,10	6,02
2004	4,60	7,80	2,70	6,20	27,70	5,32	37,80	6,61
2005	4,60	8,50	3,20	6,80	28,80	5,13	34,20	6,39
3 кв. 2004	4,70	6,90	2,70	5,50	29,20	5,31	35,30	6,50
4 кв. 2004	4,40	7,20	2,90	6,40	28,50	5,31	37,00	6,88
1 кв. 2005	4,90	9,70	3,30	7,60	27,80	5,30	36,70	6,95
2 кв. 2005	4,30	8,30	3,30	6,40	28,10	5,09	35,50	6,43
3 кв. 2005	4,00	8,20	3,10	6,50	28,50	5,05	34,80	6,17
4 кв. 2005	3,80	8,00	3,30	6,80	28,70	5,05	34,20	6,00
1 кв. 2006	4,90	7,70	3,30	6,60	28,20	5,05	33,80	6,07
2 кв. 2006	3,90	7,60	3,60	5,50	27,20	5,05	34,20	6,34

Номінальний обмінний курс, тобто одиниць національної валюти за одиницю іноземної валюти, середнє за період.

USD – долар США,

EUR – євро.

